

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА
СПОРТУ УКРАЇНИ**

Державний вищий навчальний заклад
«Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»

Ємець О. І.

ОСНОВИ ПІДПРИЄМНИЦТВА

Навчальний посібник

**м. Івано–Франківськ
«Лілея–НВ»
2012**

УДК 33 (07)
ББК 65.018.5 я 73
О 45

*Рекомендовано до друку рішенням вченої ради економічного факультету
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
(протокол № 6 від 30 січня 2012 року)*

Рецензенти:

С. Я. Кісь – к.е.н., доцент Івано–Франківського національного технічного університету нафти і газу

Г. В. Михайлів – к.е.н., доцент кафедри менеджменту і маркетингу Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника

Ємець О. І.

О 45 Основи підприємництва: навчальний посібник /
О. І. Ємець, – Івано-Франківськ : Лілея–НВ, 2012. – 147 с.
ISBN 978-966-398-066-9

В запропонованому навчальному посібнику «Основи підприємництва» розглянуто сутнісні характеристики феномену підприємництва, проаналізовано основні суперечності окремих положень правової бази розвитку підприємництва в Україні, доведено необхідність державного регулювання підприємницької діяльності. Позитивною стороною навчального посібника є те, що його вивчення може стати першим кроком на шляху відкриття власної справи.

Посібник призначений для слухачів центру підготовки та соціальної адаптації за спеціальністю „Менеджмент організацій і адміністрування (за видами економічної діяльності)” спеціалізації „Менеджмент підприємницької діяльності”, рекомендується для студентів вищих навчальних закладів, може бути використаний аспірантами, науковцями, економістами–практиками.

ББК 65.018.5 я 73

Видання здійснене за кошти автора

© О. І. Ємець, 2012

ISBN 978–966–398–066–9

ЗМІСТ

ТЕМА 1. ПОНЯТТЯ, СУТНІСТЬ БІЗНЕСУ ТА ПІДПРИЄМНИЦТВА	4
1.1. Виникнення і розвиток підприємництва	4
1.2. Сутнісні характеристики феномену підприємництва	6
1.3. Функції підприємництва	14
1.4. Принципи підприємницької діяльності	17
1.5. Правова база розвитку підприємництва	19
Контрольні та дискусійні питання	26
ТЕМА 2. ПІДПРИЄМНИЦЬКЕ СЕРЕДОВИЩЕ. ТИПОЛОГІЯ ПІДПРИЄМНИЦТВА. ПІДПРИЄМНИЦЬКИЙ РИЗИК	27
2.1. Підприємницьке середовища та його складові елементи	27
2.2. Типологія підприємництва.....	30
2.3. Групи “ризиків” згідно Господарського і Цивільного кодексів України.....	35
2.4. Економічний ризик: елементи та причини.....	37
2.6. Механізм зменшення економічних ризиків	41
Контрольні та дискусійні питання	44
ТЕМА 3. ОРГАНІЗАЦІЙНІ ФОРМИ ПІДПРИЄМНИЦТВА	46
3.1. Міжнародна класифікація організаційно–правових форм підприємництва.....	46
3.2. Правові форми організації підприємницької діяльності в Україні.....	49
Контрольні та дискусійні питання	63
ТЕМА 4. ФОРМИ ПАРТНЕРСЬКИХ ЗВ’ЯЗКІВ ТА ДОГОВІРНІ ВІДНОСИНИ В БІЗНЕСІ. 64	
4.1. Класифікація підприємницьких договорів за сферами діяльності	64
4.2. Типовий зміст, специфічні і загальні умови договору	68
4.3. Оферта як особлива форма укладення договору	73
4.4. Партнерські зв'язки: сутність та організаційно–правова форма	74
Контрольні та дискусійні питання	77
ТЕМА 5. МЕХАНІЗМ УТВОРЕННЯ ВЛАСНОЇ СПРАВИ.....	78
5.1. Технологія організації нового підприємства.....	78
5.2. Характеристика бізнес–плану.....	80
5.3. Установчі документи підприємства: суть, призначення та порядок створення	83
5.4. Статутний фонд та його формування	87
5.5. Державна реєстрація підприємства.....	88
Контрольні та дискусійні питання	92
ТЕМА 6. ЛІЗИНГОВІ ВІДНОСИНИ У СУЧАСНОМУ ПІДПРИЄМНИЦТВІ	94
6.1. Сутність лізингу, його функції та об'єкти	94
6.2. Види лізингу.....	95
6.3. Організаційно–правові основи здійснення лізингу	97
6.4. Переваги та недоліки лізингу	101
Контрольні та дискусійні питання	102
ТЕМА 7. ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	103
7.1. Необхідність та сутність державного регулювання підприємництва.....	103
7.2. Організаційно–правове забезпечення становлення та розвитку підприємництва	104
7.3. Ліцензування як одна з форм державного регулювання господарської діяльності	107
7.3. Стратегічні пріоритети державної політики розвитку підприємництва в Україні.....	119
Контрольні та дискусійні питання	129
ТЕСТИ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ	130
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	149

ТЕМА 1. ПОНЯТТЯ, СУТНІСТЬ БІЗНЕСУ ТА ПІДПРИЄМНИЦТВА

1.1. Виникнення і розвиток підприємництва

Появу терміна "*підприємець*" (від фр. *entrepreneur* – посередник) пов'язують з ім'ям англійського економіста *Р. Кантільйона*, який також вперше здійснив наукову інтерпретацію підприємництва як діяльності, пов'язаної з ризиком.

Поняття *підприємництва* розвивалось, змінюючись відповідно до конкретно–історичних економічних і соціальних умов суспільства. Як слушно зазначає *Ю. Ф. Пачковський*, еволюція поглядів на підприємництво і на роль особи підприємця в економічних і соціальних процесах, залежить від конкретно–історичних етапів розвитку суспільства, впровадженнь досягнень науково–технічної революції в промисловість, культурних і політичних пріоритетів у соціумі.

За такого підходу, світова історія розвитку підприємництва розглядається як така, що налічує декілька глобальних цілей і завдань, які періодично, поетапно змінювалися після свого здійснення. А отже, з ними змінювалося розуміння суті підприємництва. На початкових етапах розвитку світових продуктивних сил в епоху становлення капіталізму вся енергія підприємців (незалежно від національних ознак) була спрямована на створення нової технології виробництва, за допомогою якої можна було збільшити випуск і обсяг збуту продукції, захопити на якийсь час відповідний сектор чи сегмент ринку, а через нарощування масштабів виробництва – отримувати дедалі більшу масу прибутків.

Цей етап розвитку підприємництва – це період первинного нагромадження капіталу, який пов'язаний також із вдалими операціями фінансистів, банкірів, інвесторів. Тут підприємець (особливо в XIX ст.) виступав як особа, яка переміщує ресурси із сфери з низькою у сферу з високою дохідністю. Там, де загострювалася конкурентна боротьба, зростала й активність щодо більш прибуткового розміщення капіталу. Із такої боротьби виростили "герої" капіталізму: американець *Дж. Морган* ("Морган гаранті траст"), німець *Г. Сіменс* ("Дойче банк"), французи брати *Перейр* ("Кредит мобільє") та інші, що заклали базу фінансових імперій.

На наступному *етапі*, з *початку XX ст.* майже всюди основні цілі та завдання підприємців суттєво змінилися. Пріоритетні завдання

вже полягали в тому, щоб розробити і вдосконалити механізми масового виробництва, зменшити витрати, знизити собівартість продукції, домігшись при цьому збільшення питомого продукту, рентабельності та конкурентоспроможності. За нових умов успіх підприємництва гарантувала низька ціна на продукцію, зростання кількості реалізованих товарів і маси прибутку. Не меншого значення як чинник економічного успіху набуває раціональна організація виробництва, зокрема в провідних галузях (транспорт, електротехніка, машинобудування, хімічна промисловість), а також модернізація традиційних галузей – текстильної, харчової. Характерною рисою підприємця при цьому уже називають досягнення значних результатів в управлінні виробництвом.

Ситуація змінилася на початку 30-х років. У всьому промислово розвинутому світі вже спостерігався стан насичення (сатурації) попиту на споживчі та інші товари. У цей час в Америці, а потім у Західній Європі, заглядаючи у майбутнє, фірми перенесли пріоритети управління з виробництва на рекламу, добір споживачів, організацію збуту, просування продукції на ринках, на проблеми реалізації, а не власне виробництва.

Наступний етап починається від середини 50-х років, коли ринкова орієнтація фірм ще більше посилюється. Цей новий етап у зарубіжній економічній літературі з менеджменту отримав назву *постіндустріальної епохи*. Вступ до неї характеризувався досягненням нового, вищого рівня розвитку виробництва та добробуту населення у промислово розвинених країнах Заходу, забезпеченням задоволення потреб у головних умовах фізіологічного існування людини. Епоха масового збуту дозволила досягти комфорту та економічної безпеки існування. На цьому етапі розвитку підприємництва суттєво модифікується співвідношення між інтересами розвитку виробництва та збуту в системі управління. Сучасне підприємництво швидко адаптується до змін в навколишньому середовищі: у політиці, економіці, суспільстві, технологіях. Без цього підприємець не в змозі забезпечити своє майбутнє. Показником підприємницької діяльності є конкурентоздатність організації, а сама підприємницька поведінка характеризується як енергійна, ризикована, спрямована на максималізацію можливостей.

Як бачимо, на кожному з цих етапів є пріоритетною одна зі складових підприємницької діяльності. На першому – пріоритетною

умовою розвитку є спрямованість на виробництво і пошуки нових технічних (технологічних) можливостей для досягнення бажаного результату. На *другому етапі* зростає питома вага нетрадиційних рішень у підприємстві з урахуванням новітніх досягнень у науково-технічній та економічній сферах. Подальший розвиток підприємництва – це врахування специфіки потреб споживачів продукції, послуг, а також більш диференційований підхід до людського чинника. *Наступний етап* знаменує собою зміщення акцентів на вдосконалення системи управління. *Сучасний етап* розвитку підприємництва передбачає врахування дедалі зростаючої кількості факторів (політичних, соціальних, етнічних, економічних, психологічних), що мають як безпосередній, так і опосередкований вплив на виробничі процеси. Найбільше цінується здатність підприємців адекватно реагувати на зміни, вміння їх передбачити.

1.2. Сутнісні характеристики феномену підприємництва

Поняття *підприємництва* набуло поширення в російській та українській соціально-економічній літературі та практичній економічній діяльності як еквівалент поняття *бізнес* (англ. business) – дієве підприємство, а *бізнесмен* – як підприємець, людина, що робить вигідну справу. Автори одного з перших російських підручників з підприємницької справи стверджують, що російською мовою "бізнес есть предпринимательство, а бизнесмен – предприниматель. Русские слова соответствуют иностранным и дополняют их смысл. За словами "предпринимательство" и "предприниматель" стоит "дело", да не просто дело, а предприятие, т. е. особо сложное, значительное дело".

Підхід до розуміння підприємництва і бізнесу як синонімічних понять досить поширений у сучасній вітчизняній соціальній та економічній науці. Так, як стверджує С. К. Реверчук, цей підхід звойовує щораз більше прихильників. Суть проблеми полягає в тому, що англійське слово "бізнес" є багатозначним. Воно може означати якесь діло, покупку, комерційне або виробниче підприємство, комерційну практику або політику окремого підприємця чи цілої фірми. Синонімами слова *бізнес* є *комерція, торгівля, фірма, ділова активність, підприємство*.

Дуже часто поняття "бізнес" пов'язується з *малим і середнім підприємством*, індивідуальною трудовою діяльністю громадян, що є характерним для вітчизняної практики. Очевидно, це пов'язано з

домінуючою орієнтацією посткомуністичних країн на розвиток саме цього сектора економіки. Адже основою процвітання економічно розвинутих країн є велика кількість малих і середніх підприємств.

Слід зазначити, що існують також інші підходи до розуміння співвідношення *підприємництва і бізнесу* за ознакою обсягу понять.

Згідно з наступним підходом, бізнес є ширшим, ніж підприємництво (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Сутність підприємництва¹

Сучасні прихильники такого підходу вважають, що бізнес охоплює ділові відносини, які виникають між усіма учасниками ринкової економіки і залучають не тільки підприємців, а й

¹ Економічна теорія: навчальний посібник для студентів ВНЗ / М. Д. Романюк, О. І. Івасишин, Н. П. Репела, Я. І. Татунчак. – Рек. МОН. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2011. – 592 с. с.183.

споживачів, найманих працівників, державні структури. Тут бізнес – не просто діло, а система діяльності на основі приватної власності з метою отримання прибутку.

Отже, **суб'єктами бізнесу** можуть виступати громадяни, права яких не обмежені законом, юридичні особи, які володіють різними видами власності, а також громадяни іноземних держав і особи без громадянства – в межах повноважень, встановлених законодавством, а саме:

власне підприємці, тобто особи, які здійснюють ініціативну діяльність на свій ризик і під свою економічну і юридичну відповідальність (у минулому ця категорія підводилася під визначення капіталістів або простих товаровиробників), а також колективи підприємців і підприємницькі асоціації;

індивідуальні та колективні споживачі продукції (робіт, послуг), що пропонуються підприємцями, а також союзи та асоціації споживачів;

працівники, які здійснюють трудову діяльність за наймом на контрактній або іншій основі, а також їхні професійні спілки;

державні структури у тих випадках, коли вони виступають безпосередніми учасниками угод (надання урядом замовлень підприємцям, визначення цін, складу і обсягу пільг при виконанні спеціальних робіт та ін.).

Державні структури можуть мати і непрямий вплив на суб'єктів ділових відносин, виступаючи гарантами здійснення законного бізнесу.

Тому, **суб'єктами бізнесу** можуть бути: дрібний власник, робітник, службовець, кооператор, керуючий акціонерним товариством, орендатор, колективи об'єднань, спілок, підприємств, фірм тощо. Загальним для всіх є бажання стати підприємцем, ризикнути створити свою справу, бажання отримати вигоду, проявити ініціативу, наполегливість.

Ще один підхід акцентує увагу на тому, що підприємництво є ширше за бізнес. Такий підхід є визначальним у наукових публікаціях стосовно теоретичного обґрунтування природи і призначення підприємництва в суспільстві. Значною мірою підприємництво пов'язується з творчою природою людини і її розкриттям у конкретних історичних та економічних умовах; розглядається як одна з основних форм соціальної діяльності, що змінює не лише умови

життєдіяльності, але й саму людину: її поведінку, погляди, місце в суспільстві тощо.

У процесі розвитку підприємництва змінювалось і розвивалось розуміння *сутності підприємництва* як соціально-економічного феномену. Значну різнобічність підходів щодо розуміння сутності підприємництва можна, на нашу думку, згрупувати умовно у декілька *підходів*: атрибутивний, процесуальний, діяльнісний, функціональний та інституціональний.

Атрибутивний підхід характерний розумінням підприємництва як сукупності певних атрибутів. Наприклад, *В. Пилипенко та І. Шевель* виділяють такі **атрибути підприємництва**:

- 1) мотив дії, що є одночасно і мотивом збагачення;
- 2) механізм дії, який спирається на інвестування в певній сфері економічної діяльності;
- 3) ризик, пов'язаний із невпевненістю у прийнятих рішеннях і з покриттям наявних витрат в особистих цілях.

Однією з визначальних для існування підприємницького феномену в суспільстві є ознака "*свободи*", під якою в економічній науці розуміється свобода вибору напрямків і методів діяльності, самостійність у прийнятті рішень, свобода попиту і пропозиції робочої сили, свобода ініціативи і підприємливості, незалежність мислення.

Категорія свободи є однією з ключових у розумінні суті підприємництва. Серед інших *ознак підприємництва* прийнято виділяти: орієнтацію підприємця на досягнення комерційного успіху (зиску); постійна наявність чинника ризику; інноваційний характер діяльності; відповідальність підприємця за прийняте рішення, його наслідки.

Найбільш повно цей підхід представлений у визначенні підприємництва у "Словнику–довіднику менеджера" за редакцією *М. Г. Лапусти* (1996). Там до найважливіших **ознак підприємництва** відносять такі:

- *по–перше*, це самостійна діяльність суб'єктів ринкової економіки. Ніхто не може примусити іншого займатися тим чи іншим підприємницьким бізнесом;
- *по–друге*, це ініціативна діяльність, основана на комбінуванні факторів виробництва, на інноваціях. Інструментом підприємництва в будь–якій сфері діяльності є інновації;

– *по-третьє*, це ризикована діяльність. Без ризику немає підприємництва, все нове, як правило, пов'язане з ризиком – свідомим, розрахованим, помірним;

– *по-четверте* – це діяльність, спрямована на систематичне отримання прибутку. Відповідно, це не разовий, а довгостроковий господарчий процес, спрямований на виробництво і реалізацію товарів, виконання робіт чи надання послуг споживачам, суспільству;

– *по-п'яте*, це професійна діяльність господарюючих суб'єктів, орієнтована на краще задоволення потреб ринку шляхом ефективного використання матеріальних, фінансових, трудових та інших ресурсів. Базою підприємництва є знання, що дозволяють ефективно використовувати економічні ресурси;

– *по-шосте*, це діяльність законна, що втілюється її учасниками в певних організаційно-правових формах. Вона має бути зареєстрована у встановленому законом порядку, з використанням особливого дозволу (ліцензії), якщо це необхідно за законодавством.

Процесуальний підхід характерний розумінням підприємництва як процесу, що має як певні часові ознаки (початок, розвиток, завершення), так і змістовні характеристики. Так, *Р. Хизрич* і *М. Пітере* розуміють підприємництво як процес, який вимагає багато часу і сили, моральної і соціальної відповідальності; процес, який приносить у результаті грошовий дохід і особисте задоволення досягнутим.

І. Е. Мусаелян з *Ю. О. Словінським* підкреслюють, що підприємництво – це процес соціальної інновації, спрямований на створення власної справи, професійних організацій, нових професій та робочих місць.

Діяльнісний підхід об'єднує погляди дослідників, що розглядають підприємництво як *різновид економічної діяльності та поведінки*, форму економічної активності. Типовими для цього підходу є розуміння підприємництва як:

– особливої ініціативної економічної активності дієдатних громадян, спрямованої на задоволення потреб суспільства, населення і отримання особистого зиску;

– інтелектуальної діяльності ініціативної, цілеспрямованої енергійної людини, яка володіє повністю або частково якими-небудь цінностями (матеріальними, грошовими) для організації і впровадження власної справи;

– соціально–організуючої і перетворюючої діяльності, що є різновидом творчої і в цьому розумінні є однією з ключових форм соціальної діяльності взагалі;

– особливого, творчого типу економічної поведінки, що є необхідною основою досягнення економічного успіху;

До цього ж підходу можна віднести розуміння підприємництва як способу життя або дій, одне із занять ділової людини і певний стиль поведінки.

"Підприємництво – особливий новаторський, антибюрократичний стиль господарської поведінки, в основі якого – постійний пошук нових можливостей та ресурсів..."

Поширеною є точка зору, зафіксована у тлумачному словнику з управління за редакцією *В. В. Познякова*, де підприємництво визначається як "спільна ініціативна діяльність громадян та їх об'єднань, спрямована на отримання прибутку. Підприємницька діяльність здійснюється громадянами на свій ризик і під майнову відповідальність у межах, визначених організаційно–правовою (правничою) формою підприємства."

Близьким до попереднього є *функціональний підхід*, найбільш яскравим представником якого вважають *Й. Шумпетера*. Пояснюючи витoki економічного розвитку, *Й. Шумпетер* протиставляє себе неокласикам, виводячи з процесу обігу капіталу принципову необхідність *особливої підприємницької функції*, яка полягає у реалізації організаційно-господарської інновації або, дослівно, "нових комбінацій факторів виробництва" (функції несення ризику *Шумпетер* особливого значення не надає). Підприємці, на його думку, не утворюють особливої професії чи окремого класу. Мова йде саме про функцію, що здійснюється періодично різними суб'єктами. У кожній господарській сфері вона то з'являється, то затихає, змінюючись більш рутинними діями. При цьому підприємець не обов'язково сам винаходить "нові комбінації". Він здійснює їх практично, часто імітуючи при цьому чужий господарський досвід.

У *сучасній соціології економіки* існує точка зору, що саме функціональний підхід об'єднує та вичерпує практично усі існуючі підходи. Так, *В. В. Радаєв* вважає, що всі інші підходи слід розглядати як *видові відмінності* такого підходу. На його думку, підприємництво може бути пов'язане із власністю на капітал, супроводжується чи не супроводжується трудовою (управлінською

чи виконавчою) активністю. Підприємницькі акції можуть проводитися зверху через існуючі адміністративні канали чи ініціюються знизу неформальними лідерами. А підприємцями можуть бути як спеціально підготовані професіонали (випускники елітних бізнес-шкіл), так і "аматори", що не мають професійної підготовки. Підприємницькі дії можуть бути основані на ретельних підрахунках та на значній інтуїції. Одні з них спрямовані на ефективне прилаштування, імітацію існуючих зразків організації в нових умовах; інші – на пізнання прихованих від більшості людей господарських можливостей; треті – на активне формування цих нових організаційних форм.

В одних випадках підприємницькі дії пов'язані з очевидним ризиком (втратою доходів та майна, статусу і часу); в інших – цей ризик прорахований, але залишається місце для невизначеності; у третіх – ризику може не існувати зовсім (окрім неминучої втрати часу при будь-якому фіналі). Характер організаційно-господарських дій залежить від розмірів залучених ресурсів та сфер (галузей) їхнього освоєння. Ці дії можуть виходити за межі власне виробництва, наприклад, у сфері політики, науки, мистецтва, якщо вони орієнтовані на здобуття прибутку. Нарешті, підприємництво може бути індивідуальним чи груповим за виконанням, успішним чи неуспішним за результатом.

У всіх цих випадках, вважає *Радаєв*, зберігається розуміння підприємництва як функції, яка виникає та щезає за потребою, може безмежно дробитися та інтегруватися. Ця функція властива будь-якій господарській системі, принаймні з моменту її вступу у стадію індустріалізації. Вона може реалізовуватися як у державному, так і недержавному секторі, існувати при найрізноманітніших політичних режимах.

Певні ознаки функціонального підходу з елементами атрибутивності репрезентує *Ю. Ф. Пачковський* який розглядає особливий різновид людської діяльності і поведінки, в основі якого лежить особлива чутливість до змін і прагнення щось змінити у своєму житті (*елемент ініціативи*); взяття на себе відповідальності за можливі невдачі і поразки, готовність ризикувати (*елемент ризику*); сприяння реалізації і використання нових технологій шляхом впровадження у виробництво винаходів та інновацій (*елемент новаторства*); самостійність судження при прийнятті важливих рішень (*елемент свободи*); спрямованість на діяльне перетворення

навколишнього світу, побудову нових відносин (*елемент активності*).

Підприємництво, на його думку, це *соціальний феномен кумулятивного типу*, що створює основу для поступального розвитку людської цивілізації, з'являється в певний період розвитку суспільства або груп і є основою їхнього подальшого розвитку.

Слід звернути увагу на той факт, що у дослідженні *Ю. Ф. Пачковського* представлено, хоча ще в нечітко визначеній формі, сегменти ще одного, недостатньо розвинутого підходу, а саме *інституціонального підходу*. Аналізуючи вплив факторів зовнішнього середовища на реалізацію підприємницької функції, він зазначає, що в умовах суспільства, що трансформується, особливо вагомий вплив на процеси формування підприємницької активності мають фактори середовища, пов'язані з фоново–об'єктивними, зовнішньо детермінуючими умовами функціонування підприємництва. У своєму поєднанні вони формують *суспільні передумови розвитку підприємництва*. Визначаючи шляхи і форми його розвитку, вони закладають фундамент для існування *підприємництва як ринкового інституту* на рівні соціально-економічних, політичних, організаційно–правових, культурно-освітніх та технічних передумов.

Оцінюючи стан дослідження підприємництва в зарубіжних соціально-економічних джерелах, *Є. І. Суїменко* характеризує його як один із *соціально-економічних інститутів* капіталістичного суспільства.

Вважаємо, що за умов набуття підприємництвом в Україні ознак соціально–економічного інституту цей підхід заслуговує на підвищену увагу і окремий подальший розгляд.

У цілому ж поданий тут аналіз сучасних ознак підприємництва засвідчує, що у розуміння *суті підприємництва* вкладаються такі поняття: "ризик", "новаторство", "творчість", "самостійність", "активність", "ініціатива", "лідерство", "задоволення потреб", "зиск", "стиль поведінки", "спосіб життя", що значною мірою зумовлено багатогранністю і специфікою підприємницького феномену в конкретних (історичних, економічних, соціокультурних) умовах функціонування.

Отже, **підприємництво** – це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою

досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку².

1.3. Функції підприємництва

Як відомо, місце і роль підприємництва у суспільстві забезпечується його *функціями* (рис. 1.2.).

Рис. 1.2. Функції підприємництва³

Інноваційна (новаторська) функція підприємництва полягає в сприянні генеруванню та реалізації нових ідей, здійсненню техніко-економічних, наукових розробок, проектів, що пов'язані з господарським ризиком.

Ресурсна (господарська) функція підприємництва виявляється в націленості на найбільш ефективне використання з погляду досягнень науки, техніки, управління й організації виробництва матеріальних, трудових, фінансових та інформаційних ресурсів.

Організаційна функція підприємництва передбачає поєднання ресурсів виробництва в оптимальних пропорціях, здійснює контроль за їх використанням.

Мотиваційна (соціальна) функція підприємництва зводиться

² Відповідно до Статті 42. Господарського кодексу України від 16.01.2003 № 436-IV

³ Економічна теорія: навчальний посібник для студентів ВНЗ / М. Д. Романюк, О. І. Івасишин, Н. П. Репела, Я. І. Татунчак. – Рек. МОН. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2011. – 592 с. с.184.

до формування мотиваційного механізму ефективного використання ресурсів з урахуванням досягнень науки, техніки, управління й організації виробництва, а також до максимального задоволення потреб споживача.

Разом з тим, існує більш повний перелік функцій підприємництва. Зокрема, *А. Хоскінг*, розуміючи під функціями бізнесу (підприємництва) діяльність з виробництва і обмінних операцій між підприємцем та іншими елементами господарського середовища, визначає такі *функції*.

Ведення фінансів та обліку. Мобілізація капіталу за рахунок коштів інвесторів та/або кредиторів. Накопичення прибутків від продажу. Управління використанням капіталу та прибутків у рамках та поза бізнесом.

Кадрова. Відбір та прийом на роботу відповідно до потреб бізнесу, рішення всіх питань, що стосуються використання робітників.

Матеріально-технічне забезпечення. Придбання сировини, машин, обладнання та інших матеріалів, необхідних для господарської діяльності.

Виробнича. Перетворення сировини та інших поставок у вид продукції, придатний для продажу клієнтам підприємництва.

Маркетинг. Визначення потреб споживачів та управління процесом обміну між підприємництвом та його контрагентами.

До перерахованих *функцій* можна додати:

1. *Підтримку підприємництва.* Поширення підприємницьких ідей, ініціативи та досвіду управління, що є функцією менеджменту.

2. *Науково-дослідні та проектні роботи.* Діяльність із розробки та реалізації нових технологічних процесів або нової продукції для поліпшення підприємництва, підвищення ефективності, розширення пропозиції нової продукції.

3. *Зв'язки з громадськістю* (так звані "паблік рилейшнз"). Реалізація та управління відносинами між підприємництвом та громадськими структурами або засобами масової інформації.

Завершуючи аналіз сутнісних характеристик підприємництва, слід підкреслити незавершеність, пошуковий характер досліджень у цьому напрямі.

Концептуально *проблематика підприємництва* досить обширно охоплює такі аспекти:

1. *Аналіз зовнішніх умов функціонування підприємницької організації на основі національних традицій, виробничої та економічної культури, змін у геополітичному просторі та стану міжнародних відносин.* Не меншого значення набувають зовнішні економічні умови підприємницької діяльності, пов'язані з вивченням динаміки процесів у самому ринковому середовищі, а також зміни, що відбуваються у масовій свідомості людей.

2. *Дослідження факторів, що сприяють розвитку ідей і впровадженню нововведень.* Мова йде про інноваційний процес у підприємстві, який охоплює: нову продукцію; нові технологічні процеси і форми організації виробництва; нові фінансові інститути і засоби фінансування; нові організаційні структури і процеси управління.

3. *Підприємницький менеджмент.* Із цим аспектом підприємництва пов'язані такі позиції, як стиль лідерства і керівництво власним підприємством; принципи добору і комплектування кадрів; шляхи оптимізації професійних і міжособистісних комунікацій у підприємницьких організаціях; соціально-психологічні засади вибору ділових партнерів і роботи з клієнтами; етика бізнесу; реалізація маркетингових досліджень і рекламних стратегій; професійна підготовка і навчання суб'єктів підприємницької діяльності.

4. *Здійснення поелементного аналізу підприємницької діяльності з точки зору виділення її ключових структурних складових.* Як такі складові розглядаються: особливості формування мети і мотивації до підприємництва; інформаційне забезпечення діяльності і побудова програми дій; прийняття рішення і реалізація стратегій, моделей підприємницької поведінки. Такий аналіз у кожному конкретному випадку дозволяє диференційовано підійти до джерел і проявів підприємницької активності.

5. *Визначення особистісних, індивідуально-психологічних передумов успішності підприємницької діяльності.* Цей аспект передбачає побудову професіограм із зазначенням вимог, які пред'являються кожним конкретним видом підприємницької діяльності до професійних і особистісних якостей потенційних підприємців. Кожний із наведених аспектів охоплює певну сукупність чинників різної природи. У реальних дослідженнях важливо зосередитися на тих факторах, які є найбільш значущими у ситуації підприємства, що досліджується.

1.4. Принципи підприємницької діяльності

Ринкові умови господарювання передбачають існування підприємництва в його безперервному відтворенні та розвитку.

*Підприємництву притаманна господарська діяльність – діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність*⁴.

Господарська діяльність, що здійснюється для досягнення економічних і соціальних результатів та з метою одержання прибутку, є підприємництвом, а суб'єкти підприємництва – підприємцями. Господарська діяльність може здійснюватись і без мети одержання прибутку (некомерційна господарська діяльність).

Підприємництво здійснюється через принципи, що є вихідними (первісними) засадами, нормами, правилами через які реалізується свобода господарської діяльності⁵ (рис. 1.3).

Стосовно деяких осіб законодавство України, як і законодавство інших країн, передбачає обмеження для заняття підприємництвом. Ці обмеження пов'язані передусім із необхідністю забезпечити незалежність функціонування державних служб. **Підприємництвом не можуть займатися:**

- народні депутати України, депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутати сільських, селищних, міських, районних, обласних Рад;
- сільські, селищні, міські голови й голови районних, обласних Рад;
- службовці органів державної законодавчої та виконавчої влади, судді, прокурори й слідчі прокуратури, інші державні службовці;
- військовослужбовці, а також громадяни, які проходять альтернативну службу;
- особи, які мають непогашену судимість за крадіжки, хабарництво та інші корисливі злочини (вони не можуть також виступати співзасновниками підприємницької організації й займати в підприємствах, товариствах та об'єднаннях посади з матеріальною відповідальністю).

4 Відповідно до ст. 44 Господарського кодексу України від 16.01.2003 № 436-IV

5 Варналій З. С. Основи підприємництва [Текст]: Навч. посіб.– 2-ге вид., випр. і доп. / З. С. Варналій. – К. : Знання-Прес, 2003. – 285 с. с.52

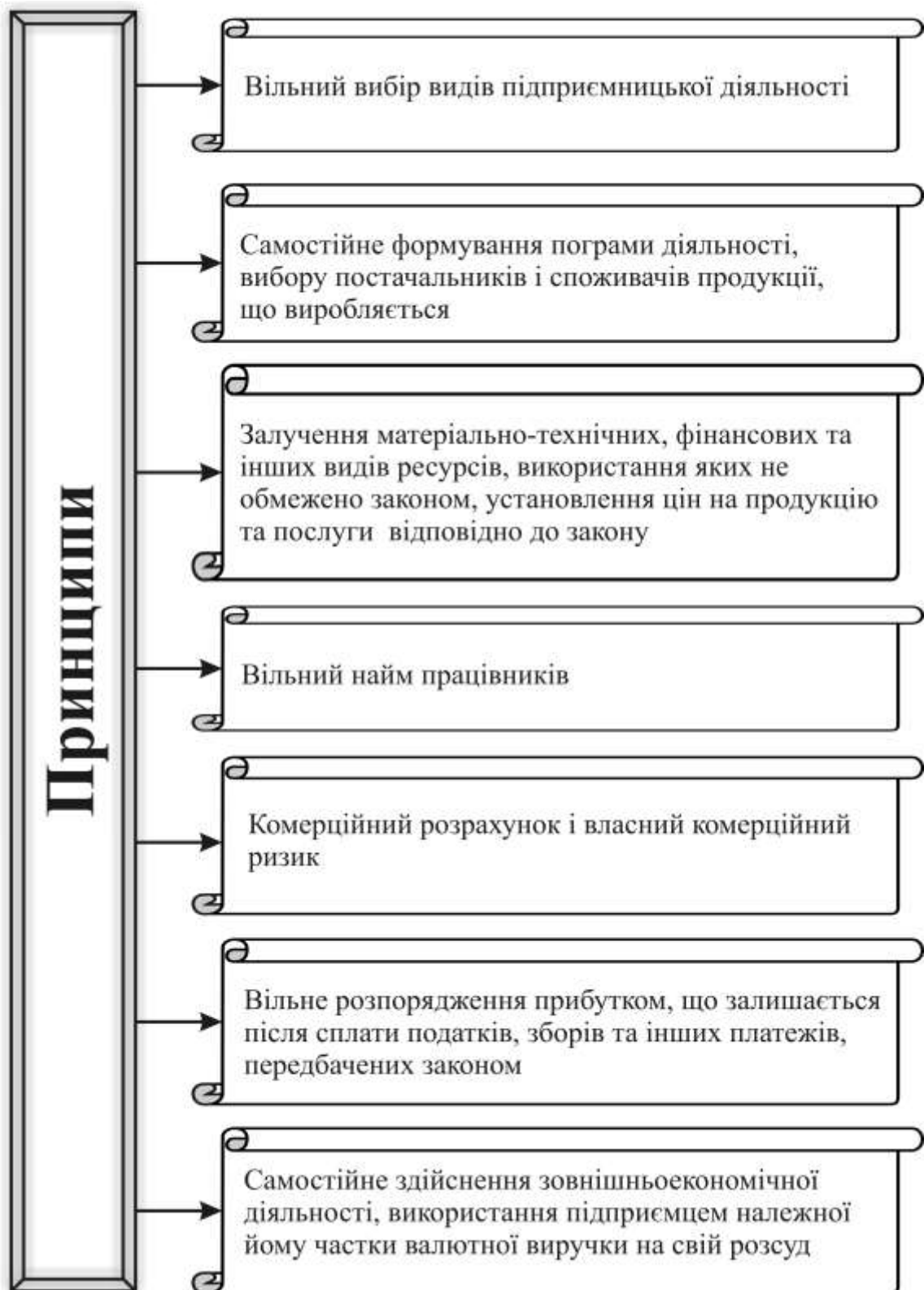

Рис. 1.3. Принципи підприємницької діяльності⁶

Держава законодавчо забезпечує свободу конкуренції між підприємцями, захищає споживачів від проявів несумлінної

⁶ Економічна теорія: навчальний посібник для студентів ВНЗ / М. Д. Романюк, О. І. Івасишин, Н. П. Репела, Я. І. Татунчак. – Рек. МОН. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2011. – 592 с. с.187.

конкуренції та монополізму в будь-яких сферах підприємницької діяльності.

Органи державного управління будують свої відносини з підприємцями, використовуючи:

- податкову та фінансово-кредитну політику, включаючи встановлення ставок податків і відсотків по державних кредитах;
- податкові пільги;
- ціни і правила ціноутворення;
- цільові дотації;
- валютний курс;
- розміри економічних санкцій;
- державне майно і систему резервів, ліцензії, концесії, лізинг, соціальні, екологічні та інші норми і нормативи;
- науково-технічні, економічні та соціальні загальнодержавні й регіональні програми;
- договори на виконання робіт і поставок для державних потреб.

Кожний з підприємців самостійно приймає рішення відносно того: що виробляти, для кого виробляти і як виробляти. При цьому вони керуються власними інтересами – можливістю отримання достатніх, з їх точки зору, доходів.

1.5. Правова база розвитку підприємництва

В Україні підприємництвом можуть займатися практично всі громадяни, за винятком категорії людей, яким законодавчо цю діяльність заборонено. Це працівники міліції, суду, прокуратури, державної безпеки, арбітражу, нотаріату, державної влади та управління, які повинні здійснювати контроль за роботою підприємців, наприклад працівники фінансових органів, податкової інспекції.

Підприємець – це ключова фігура ринкової економіки. Проте, лише 5–10% населення потенційно здатні бути підприємцями. Загальні положення щодо осіб, які можуть займатися підприємницькою діяльністю, містяться у ГК та ЦК України. Для характеристики цих осіб означені нормативні акти допускають паралельне існування декількох термінів: "*суб'єкт підприємницької діяльності*"⁷, "*суб'єкт підприємництва*"⁸, а також "*підприємець*"⁹.

⁷ Відповідно до ст. ст. 74, 130, 209 Господарського кодексу України від 16.01.2003 № 436-IV

⁸ Відповідно до ст. ст. 3, 45, гл. 23 Господарського кодексу України від 16.01.2003 № 436-IV

⁹ Відповідно до ст. ст. 21, 46 Господарського кодексу України від 16.01.2003 № 436-IV

Класифікація суб'єктів підприємницької діяльності (підприємців)¹⁰ містить загальний перелік суб'єктів господарювання, який можна застосувати і для класифікації суб'єктів підприємницької діяльності. Ними вважаються:

1) господарські організації – юридичні особи, створені відповідно до ЦК України, державні, комунальні та інші підприємства, створені відповідно до цього Кодексу, а також інші юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані в установленому законом порядку;

2) громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці;

3) філії, представництва, інші відокремлені підрозділи господарських організацій (структурні одиниці), утворені ними для здійснення господарської діяльності.

Поняття **юридичної особи¹¹** міститься у ст. 80 ЦК України, ч. 1 якої під юридичною особою розуміє організацію, створену і зареєстровану в установленому законом порядку. Вона наділяється цивільною правоздатністю і дієздатністю, може бути позивачем та відповідачем у суді.

Правовий статус юридичної особи характеризується специфікою, що відрізняє юридичну особу від інших суб'єктів господарської діяльності. По–перше, юридичною особою є організація, тобто колективне утворення, що характеризується наявністю організаційної єдності. Організаційна єдність дістає вияв насамперед у визначеній установчими цілями юридичної особи внутрішній структурі, ієрархії, підлеглості органів управління, що складають цю структуру, а також чіткій регламентації відносин між усіма її складовими. По–друге, як вже зазначалось вище, юридична особа має відокремлене майно, базою для формування якого є майно, що передається засновником під час її створення. Відповідно, юридична особа несе самостійну майнову відповідальність за своїми зобов'язаннями, крім випадків, встановлених законом та установчими документами юридичної особи.

По–третє, для набуття статусу юридичної особи організація повинна пройти процедуру державної реєстрації, що впливає з визначення юридичної особи та підтверджено ч. 4 ст. 87 ЦК України.

¹⁰ Відповідно до Частини 2 ст. 55 Господарського кодексу України від 16.01.2003 № 436–IV

¹¹ Відповідно до ст. 80 Цивільного кодексу України від 16.01.2003 № 435–IV

Саме після державної реєстрації організація набуває права виступати в цивільному обороті (укладати угоди та ін.) та інші права, а отже – цивільну право– та дієздатність.

ГК України у ст. 3 передбачає можливість провадження в Україні господарської комерційної діяльності (підприємництва) (гл. 4) і господарської некомерційної діяльності (гл. 5). Відповідно до цього розподілу ГК України, характеризуючи суб'єктів господарювання, виділяє загальні положення щодо організаційно–правових форм юридичних осіб–підприємців (ст. 45) та юридичних осіб – суб'єктів некомерційної господарської діяльності (ст. 53)¹².

Стосовно юридичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності ст. 45 ГК України визначає, що підприємництво в Україні здійснюється в будь–яких організаційних формах, передбачених законом, на вибір підприємця. В цьому разі, як бачимо, вибір підприємця щодо конкретної організаційно–правової форми юридичної особи – суб'єкта підприємництва обмежений існуванням відповідного положення щодо неї у законі. Іншими словами, засновник вправі обрати будь–яку організаційно–правову форму для майбутньої юридичної особи з тих, що передбачені законом.

Схоже, проте не тотожне положення містить ГК України і щодо суб'єктів некомерційної господарської діяльності, зазначаючи в ст. 53, зокрема, що така діяльність може здійснюватися суб'єктами господарювання в організаційних формах, які визначаються власником або відповідним органом управління чи органом місцевого самоврядування з урахуванням вимог, передбачених цим Кодексом та іншими законами. Більш гнучка категорія "урахування вимог", порівняно з імперативною категорією "передбачений законом", дає засновникам ширший простір для вибору з числа існуючих, передбачених законодавством (або до створення нових, ще не передбачених правовими актами) організаційно–правових форм юридичних осіб – суб'єктів некомерційної господарської діяльності. Особливості їх статусу розглядаються у ст. 131 ГК України та в інших законах.

Подібний поділ юридичних осіб залежно від характеру та цілей їх діяльності є і у ЦК України.

Згідно зі ст. 83 ЦК України¹³ юридичні особи можуть створюватися у формі товариств, установ та в інших формах,

¹² Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436–IV

¹³ Цивільний кодексу України від 16.01.2003 № 435–IV

встановлених законом. Товариством вважається організація, створена шляхом об'єднання осіб (учасників), які мають право участі у цьому товаристві. Товариство може бути створено однією особою, якщо інше не встановлено законом. Установою, в свою чергу, є організація, створена однією або кількома особами (засновниками), які не беруть участі в управлінні нею, шляхом об'єднання (виділення) їхнього майна для досягнення мети, визначеної засновниками, за рахунок цього майна.

Цей поділ має загальний характер і має на меті лише відокремлення юридичних осіб, які займатимуться діяльністю, метою якої є отримання прибутку або досягнення соціального ефекту та засновники яких матимуть право брати участь в їх управлінні (товариства), від юридичних осіб, які виконуватимуть визначені відповідними документами функції за рахунок виділеного їм майна, а засновники не матимуть права брати участь в управлінні ними (установи). Ці поняття фактично не є організаційно–правовими формами, а збірними поняттями, що включають в себе конкретні організаційно–правові форми, передбачені як ЦК України (господарські товариства, виробничі кооперативи тощо), так і ГК України (підприємства різних видів, їх об'єднання тощо) та іншими законодавчими актами України (порядок створення, діяльності, реорганізації та ліквідації окремих організаційних форм юридичних осіб буде розглянутий у наступній темі).

Зважаючи на це, положення п. 1 ч. 2 ст. 55 ГК України, що передбачає існування юридичних осіб, створених "відповідно до ЦК України", фактично є декларативним і підкреслює термінологічні розбіжності у визначенні двома актами рівної юридичної сили організаційно–правових форм юридичних осіб. Нових організаційно–правових форм, яких немає у ГК України, ЦК України не містить і містити не повинен, адже за змістом положень ч. 2 ст. 9 ЦК¹⁴ та ст. 1 ГК України господарські відносини, що виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності, регулюються спеціальними актами, зокрема ГК України¹⁵.

ЦК України поділяє усі товариства на підприємницькі та непідприємницькі, що відповідає зазначеним положенням ГК України щодо існування суб'єктів підприємницької діяльності та суб'єктів господарської некомерційної діяльності. Але вже ст. 84 ЦК

¹⁴ Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435–IV

¹⁵ Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436–IV

України встановлює положення, відповідно до якого товариства, які здійснюють підприємницьку діяльність з метою одержання прибутку та наступного його розподілу між учасниками (підприємницькі товариства), можуть бути створені лише як господарські товариства (повне товариство, командитне товариство, товариство з обмеженою або додатковою відповідальністю, акціонерне товариство) або виробничі кооперативи. Це положення суперечить положенням ГК України (зокрема, главам 7, 8, 11, які дозволяють з метою провадження підприємницької діяльності створювати підприємства різних видів, та гл. 12, яка дозволяє об'єднанням підприємств провадити господарську, в тому числі підприємницьку, діяльність та ін.). Оскільки положення акта загального (ЦК України) суперечать положенням акта спеціального (ГК України), застосуванню підлягають відповідні положення ГК України.

Згідно зі ст. 85 ЦК України непідприємницькими товариствами є товариства, які не мають на меті одержання прибутку для його наступного розподілу між учасниками. Особливості правового статусу окремих видів непідприємницьких товариств встановлюються законом. Ці загальні положення ЦК України в цілому відповідають ГК України, а тому підлягають застосуванню без жодних застережень. Відповідають ГК України (ч. 3 ст. 53) і положення ст. 86 ЦК України, згідно з якими непідприємницькі товариства (споживчі кооперативи, об'єднання громадян тощо) та установи можуть поряд зі своєю основною діяльністю здійснювати підприємницьку діяльність, якщо інше не встановлено законом і якщо ця діяльність відповідає меті, для якої вони були створені, та сприяє її досягненню.

Пункт 1 ч. 2 ст. 55 ГК України передбачає право "інших юридичних осіб", зареєстрованих в установленому законом порядку, бути суб'єктами господарської діяльності. До таких осіб можна віднести, зокрема, юридичних осіб, правовий статус, порядок організації та здійснення господарської діяльності яких визначається, окрім ГК України, спеціальним законодавством. Наприклад, особливості створення та діяльності кредитних спілок визначаються ст. 130 ГК України, а також Законом України від 20 грудня 2001 р. № 2908–III "Про кредитні спілки"¹⁶; підприємств об'єднань громадян, релігійних організацій – ст. 112 ГК, а також законами України від 23 квітня 1991 р. № 987–XII "Про свободу совісті та релігійні

¹⁶ Закон України «Про кредитні спілки» від 20.12.2001 № 2908–III

організації"¹⁷ та від 16 червня 1992 р. № 2460–ХІІ "Про об'єднання громадян"¹⁸; благодійних та інших неприбуткових організацій – ст. 131 ГК України та Законом України від 16 вересня 1997 р. № 531/97–ВР "Про благодійництво та благодійні організації"¹⁹; кооперативів – Законом України від 10 липня 2003 р. № 1087–ІV "Про кооперацію"²⁰ та ін.

Крім того, юридичними особами, що потенційно можуть здійснювати господарську діяльність, а відтак – бути суб'єктами господарської діяльності, є об'єднання підприємств. Правовий статус та організаційно–правові форми об'єднань підприємств передбачені гл. 12 ГК України та іншими актами законодавства, зокрема законом від 14 вересня 1999 р. № 1039–ХІV "Про угоди про розподіл продукції"²¹ та ін.

До другої категорії суб'єктів господарської діяльності п. 2 ч. 2 ст. 55 ГК України відносить фізичних осіб. Означені положення ГК України дозволяють займатися господарською діяльністю як громадянам України, так і іноземним громадянам та особам без громадянства, зареєстрованим відповідно до закону як підприємці. Згідно зі ст. 129 ГК України іноземці та особи без громадянства при здійсненні господарської діяльності в Україні користуються такими самими правами і мають такі самі обов'язки, як і громадяни України, якщо інше не передбачено цим Кодексом, іншими законами. До законів, які обмежують права іноземних громадян та осіб без громадянства, належать, зокрема, положення Земельного кодексу України²², які, наприклад, забороняють таким особам передавати землі сільськогосподарського призначення у власність (ч. 4. ст. 22 ЗК). Водночас Кодекс не забороняє передачу таким особам у власність земельних ділянок несільськогосподарського призначення в межах населених пунктів, а також земельних ділянок несільськогосподарського призначення за межами населених пунктів, на яких розташовані об'єкти нерухомого майна, що належать їм на праві приватної власності (ч. 2 ст. 81).

Особливості правового статусу фізичної особи як суб'єкта господарської діяльності визначені гл. 13 ГК та гл. 5 ЦК України.

¹⁷ Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» від 23.04.1991 № 987–ХІІ

¹⁸ Закон України «Про об'єднання громадян» від 16.06.1992 № 2460–ХІІ

¹⁹ Закон України «Про благодійництво та благодійні організації» від 16.09.1997 № 531/97–ВР

²⁰ Закон України «Про кооперацію» від 10.07.2003 № 1087–ІV

²¹ Закон України «Про угоди про розподіл продукції» від 14.09.1999 № 1039–ХІV

²² Земельний кодекс України від 25.10.2001 № 2768–ІІІ

Останньою категорією суб'єктів господарської діяльності п. 3 ч. 2 ст. 55 ГК України називає філії, представництва, інші відокремлені підрозділи господарських організацій (структурні одиниці), утворені ними для здійснення господарської діяльності. Правовий статус відокремлених підрозділів юридичних осіб визначений ст. 132 ГК України, а також ст. 95 ЦК України. Остання визначає філію як відокремлений підрозділ юридичної особи, що розташований поза її місцезнаходженням та здійснює всі або частину її функцій; представництвом, в свою чергу, є відокремлений підрозділ юридичної особи, що розташований поза її місцезнаходженням та здійснює представництво і захист інтересів юридичної особи.

Згідно зі ст. 132 ГК України відокремлені підрозділи (структурні одиниці) господарських організацій здійснюють свою діяльність від імені цих господарських організацій без статусу юридичної особи. Вони наділяються частиною майна господарських організацій, здійснюючи щодо цього майна право оперативного використання чи інше речове право, передбачене законом, можуть мати рахунок (рахунки) в установах банку. За змістом ч. 3 ст. 132 ГК та ч. 3 ст. 95 ЦК України структурні підрозділи діють на підставі затвердженого юридичною особою, що їх створила, положення, а керівник структурного підрозділу – на підставі виданої нею довіреності.

Незважаючи на те, що ГК України неодноразово називає філії, представництва та інші структурні підрозділи юридичних осіб суб'єктами господарської діяльності, такими за своєю правовою природою вони не є.

Частина 2 ст. 3 ГК України наголошує, що господарська діяльність, що здійснюється для досягнення економічних і соціальних результатів та з метою одержання прибутку, є підприємництвом, а суб'єкти підприємництва – підприємцями. Господарська діяльність, що здійснюється без мети одержання прибутку, вважається некомерційною господарською діяльністю. З цього випливає, що структурний підрозділ може бути або суб'єктом підприємницької діяльності, або суб'єктом некомерційної господарської діяльності. З визначень підприємництва (ст. 42) та некомерційного господарювання (ст. 52), що їх містить ГК України, випливає, що жодна з ознак цих правових категорій не може бути застосована до структурного підрозділу юридичної особи. Діяльність структурного підрозділу не є самостійною та ініціативною, оскільки здійснюється від імені юридичної особи та на визначених нею напрямках; ознака

діяльності на власний ризик, що характерна для підприємництва, також не застосовується до відокремлених підрозділів, оскільки усі ризики як майнового так і немайнового характеру покладаються на юридичну особу, що "наділяє" підрозділ майном. Те ж саме можна зазначити і щодо ознак "мети досягнення економічних і соціальних результатів" та "одержання прибутку", оскільки це все є притаманним не відокремленому підрозділу, а юридичній особі. Тому діяльність філії, представництва та інших підрозділів в юридичному значенні нагадує діяльність найманого працівника, який виконує доручену йому роботу, проте не є самостійним суб'єктом господарювання. З огляду на це, структурний підрозділ юридичних осіб розглядати як суб'єкт господарювання (підприємництва) не можна. Підприємницька ідея тісно пов'язана з об'єктом підприємницької діяльності.

Об'єкт підприємницької діяльності – це товар, продукт, послуга, власне, те, що може задовольнити чиюсь потребу й що пропонується на ринку для придбання, використання та споживання.

Отже, у процесі господарювання підприємець (як приватна, так і юридична особа) змушений взаємодіяти з іншими категоріями суб'єктів підприємництва: споживачами, державою, постачальниками тощо²³.

Контрольні та дискусійні питання

1. З прізвищем якого економіста пов'язують появу терміна "підприємець"?
2. Чи тотожні поняття «бізнес» і «підприємництво»?
3. Кого можна віднести до суб'єктів бізнесу?
3. Які функції підприємництва?
4. Якими положеннями слід доповнити принципи підприємницької діяльності?
5. Що може належати до об'єктів підприємницької діяльності?

²³ Полянко В.В., Кругляно А.В. Основи підприємництва: навчальний посібник. – К.: Дакор, КНТ, 2008. – 176 с. с.20

ТЕМА 2. ПІДПРИЄМНИЦЬКЕ СЕРЕДОВИЩЕ. ТИПОЛОГІЯ ПІДПРИЄМНИЦТВА. ПІДПРИЄМНИЦЬКИЙ РИЗИК

2.1. Підприємницьке середовища та його складові елементи

Підприємницька діяльність можлива лише за наявності ефективного підприємницького середовища.

Однією з них є модель ієрархічної структури середовища, запропонована У. Діллом та розвинена А. Томпсоном (рис. 2.1).

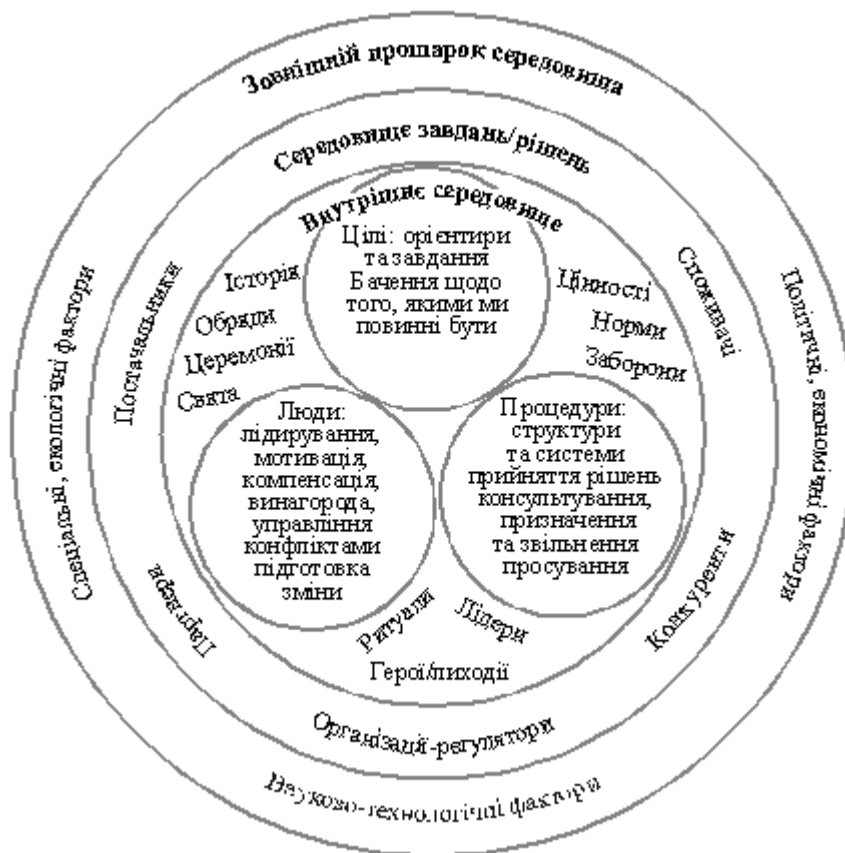

Рис. 2.1. Модель середовища підприємства (за Діллом та Томпсоном)

Підприємницьке середовище – це соціально–економічна система, яка характеризується наявністю економічної свободи, присутністю підприємницького корпусу, домінуванням ринкових економічних зв'язків та наявністю і можливістю використання необхідних ресурсів²⁴.

До елементів підприємницького середовища належать:

- держава;

²⁴ Полянко В.В., Кругляно А.В. Основи підприємництва: навчальний посібник. – К.: Дакор, КНТ, 2008. – 176 с. с.38

- підприємництво;
- споживачі (домогосподарства);
- ресурси.

Підприємницьке середовище поділяється на:

1) внутрішнє середовище підприємства – це механізм життєдіяльності підприємства, що забезпечує його самовідтворення. Основними елементами внутрішнього середовища є:

- підприємець;
- місія підприємства;
- цілі підприємства;
- працівники;
- технології;
- ресурси;
- структура управління;
- результат діяльності підприємства тощо.

Між елементами внутрішнього середовища підприємства існує взаємозв'язок (Рис. 2.2.).

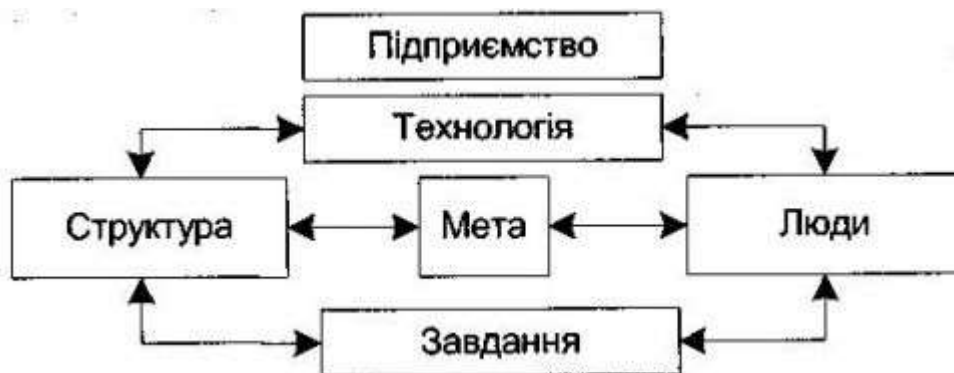

Рис. 2.2. Взаємозв'язок елементів внутрішнього середовища підприємства

2) зовнішнє середовище підприємства – це структурно–просторове оточення, яке складається з факторів впливу на функціонування підприємства (рис.2.3.).

Існують різні підходи до класифікації цих факторів:

- 1) за сферою оточення (мікросередовище й макросередовище);
- 2) за ступенем впливу (фактори прямого впливу і фактори непрямого впливу);
- 3) за характером дії (фінансово–економічні фактори, організаційно–правові, соціально–психологічні);
- 4) за напрямком впливу (стимулюючі, стримуючі).

Рис. 2.3. Зовнішнє середовище організації

Незалежно від поділу фактори зовнішнього середовища не можуть управлятися підприємцем, тобто зовнішнє середовище не контролюване підприємцем.

Найбільш поширеним і зрозумілим є поділ факторів зовнішнього середовища на фактори прямої та фактори непрямой дії. До факторів прямої дії належать:

- споживачі;
- постачальники;
- державні органи;
- конкуренти;
- профспілки.

Фактори непрямой дії (рис.2.4.):

- політичні;
- науково–технічні;
- соціально–психологічні;
- стан світової економіки (національної, регіональної) тощо.

Рис. 2.4. Фактори зовнішнього середовища непрямої дії

Фактори прямої та непрямої дії мають різний характер впливу на підприємство. Перші впливають на підприємство безпосередньо, крім цього підприємство тією чи іншою мірою може частково вплинути на них. Другі впливають на підприємство або опосередковано (через інші фактори), або в якихось певних ситуаціях, але підприємець позбавлений можливості впливати на ці фактори²⁵.

2.2. Типологія підприємництва

Підприємництво як форма ініціативної діяльності припускає **два типи** господарювання:

1) *здійснення виробничих функцій* – тип пов'язаний із діяльністю, результатом якої є виробництво кінцевого продукту, готового до споживання й призначеного для кінцевого споживача. Таким продуктом можуть бути як товари, так і послуги: виробництво одягу, продуктів харчування, автомобілів, меблів, надання побутових послуг, туристичних послуг, послуг з перевезення пасажирів тощо;

2) *здійснення посередницьких функцій* – тип пов'язаний із наданням специфічних послуг, які забезпечують просування продукту, виробленому за допомогою першого типу підприємництва, від виробника до споживача в належному (суспільно прийнятному) вигляді й готовому до споживання. При цьому продукт може набувати додаткових споживчих характеристик, не змінюючи своєї суті та головної споживчої властивості. До такої діяльності можна віднести послуги посередників у торгівлі товарами, надання

рекламних послуг, вантажні перевезення, маркетингові дослідження тощо.

Усю підприємницьку діяльність незалежно від її належності до першого чи другого типу господарювання можна поділити на різні види²⁶:

1) за формою власності розрізняють такі види підприємництва:

- приватне;
- державне;
- змішане.

2) за національною належністю капіталу:

- національне;
- закордонне;
- змішане;
- транснаціональне.

3) за організаційно–правовою формою господарювання:

- одноосібне;
- кооперативне;
- селянське (фермерське);
- господарські товариства;
- підприємницькі об'єднання.

4) за кількістю працюючих та обсягом валового доходу:

- велике (перевищує 250 осіб і перевищує 100 млн. грн.);
- середнє (50–70 осіб і 70–100 млн. грн.);
- мале (до 50 осіб і до 70 млн. грн.).

5) за сферою господарювання (рис. 2.5):

- виробниче;
- посередницьке;
- комерційне;
- страхове;
- фінансове тощо.

Кожне окремо взяте підприємство залежно від обраної класифікаційної ознаки може бути віднесене до будь-якої із перелічених груп.

Рис. 2.5. Види підприємництва за характером і галуззю діяльності²⁷

Виробниче підприємництво – це вид підприємницької діяльності, безпосередньо пов'язаний із виробництвом певного продукту кінцевого споживання, призначеного для подальшої реалізації споживачам з метою отримання прибутку²⁸.

Виробниче підприємництво існує у двох **формах**:

1) *традиційне* – орієнтоване на створення традиційного продукту, який відносно давно постачається на ринок; параметричні характеристики та споживчі властивості такого продукту незмінні протягом усього періоду постачання на ринок (наприклад, товари добувної промисловості: вугілля, газ, нафта, електроенергія тощо);

2) *інноваційне* – орієнтоване на створення принципово нового продукту з широким використанням інновацій. Таким продуктом може бути створення нового товару, який раніше не існував, або принципове поліпшення існуючого товару, або виробництво існуючого товару за принципово новими технологіями тощо.

Крім поділу за формами виробниче підприємництво поділяється ще й на **види**:

1) *основний* – це вид виробничого підприємництва, результатом якого є виробництво продукту, готового до споживання.

2) *допоміжний* – це вид виробничого підприємництва, який полягає в обслуговуванні та супроводженні основного виробництва (наприклад, інноваційна діяльність, науково–технічна діяльність, конструкторська діяльність тощо).

²⁷ Економічна теорія: навчальний посібник для студентів ВНЗ / М. Д. Романюк, О. І. Івасишин, Н. П. Репела, Я. І. Татунчак. – Рек. МОН. – Івано–Франківськ : Лілея–НВ, 2011. – 592 с. с.185.

²⁸ Полянко В.В., Круглянко А.В. Основи підприємництва: навчальний посібник. – К.: Дакор, КНТ, 2008. – 176 с. с.29

Посередницьке підприємництво – вид підприємницької діяльності, при якому підприємець представляє на ринку інтереси виробника або споживача, але сам не є таким²⁹.

До видів посередників належать:

Агент – посередник, який виступає від імені і в інтересах клієнта (виробника або споживача), при цьому він не бере на себе право власності на товар, працює за комісійну винагороду.

Брокер – посередник, який виступає від імені клієнта, діє за його дорученням і за його рахунок, одержуючи від нього винагороду. Брокер завжди спеціалізується на певному виді товарів або послуг і функціонує в рамках брокерських контор на біржах.

Комісіонер – посередник, який за визначену винагороду за рахунок і за дорученням клієнта укладає угоди, але від свого імені. Винагорода встановлюється як певний відсоток від суми угоди.

Консигнатор – посередник, який виступає від свого імені, продаючи товар зі свого власного складу, при цьому він права власності на товар не має, а реалізує його за дорученням свого клієнта.

Дистриб'ютор – посередник, який виступає в інтересах клієнта, але від свого імені, за власний рахунок, має право власності на товар, який продає, і працює за рахунок цінової надбавки та/або комісійної винагороди. Спеціалізується на роботі з постійними клієнтами.

Дилер – посередник, який за своєю суттю подібний до дистриб'ютора, з тією різницею, що дилер спеціалізується на сталому й відносно вузькому асортименті товарів.

Торговий маклер – посередник, який сам участі в укладанні угоди не бере, а лише вказує на можливість її укладання.

Комівоязер – посередник, який є роз'їзним представником підприємства і має завжди при собі зразки товарів, які він не тільки продає, а й доставляє покупцю.

Комерційне підприємництво – це вид підприємницької діяльності, безпосередньо пов'язаний з купівлею–продажем товарів для задоволення потреб споживачів з метою отримання прибутку.

Основним змістом комерційного підприємництва є:

1) *технологічні операції* пов'язані з фізичним рухом товарів та є продовженням процесу виробництва у сфері обміну

29 Полянко В.В., Кругляно А.В. Основи підприємництва: навчальний посібник. – К.: Дакор, КНТ, 2008. – 176 с. с.32

(транспортування, зберігання, пакування, фасування) від виробника до споживача;

2) *комерційні операції* пов'язані з процесом купівлі й продажу товарів (організацію ринкових досліджень, оцінку конкурентів, встановлення партнерських зв'язків тощо).

У зв'язку з двоїтим характером комерційної діяльності розрізняють *кілька категорій суб'єктів комерційного підприємництва*³⁰:

- торговельні підприємства;
- торговельно–посередницькі підприємства;
- торговельно–виробничі підприємства;
- товарні біржі.

Основними *суб'єктами комерційного підприємництва* є торговельні підприємства: магазини, кіоски, торговельні центри, які можуть мати товарну спеціалізацію, ґрунтуватися на різних формах торгівлі тощо.

Страхове підприємництво – вид підприємницької діяльності, який безпосередньо пов'язаний із захистом інтересів громадян та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків) за рахунок грошових фондів, сформованих шляхом сплати страхових внесків.

Страхове підприємництво існує у трьох **видах**:

1) *особисте страхування* – передбачає страхування життя, здоров'я, працездатності страхувальника. Страховик повинен виплатити встановлену суму страхувальнику залежно від ступеня втрати здоров'я, працездатності в разі настання страхового випадку.

2) *майнове страхування* – пов'язане з володінням, користуванням і розпорядженням майном. У разі настання страхового випадку страховик виплачує обумовлену суму страхувальнику залежно від ступеня втрати/пошкодження майна.

3) *страхування відповідальності* – передбачає страхування ймовірності неповернення кредиту, заборгованості платника тощо.

Страхування здійснюється у двох **формах**:

- обов'язкове;
- добровільне.

Фінансове підприємництво – це вид підприємницької діяльності, який пов'язаний з купівлею і продажем одних грошей і

цінних паперів за інші гроші й цінні папери з метою отримання прибутку.

Ключові *суб'єкти фінансового підприємництва*:

- банки;
- інвестиційні фонди та інвестиційні компанії;
- фондові біржі.

Банк – спеціалізоване фінансове підприємство, яке акумулює фінансові ресурси (тимчасово вільні кошти), надає їх у тимчасове користування у вигляді кредитів, здійснює посередництво у взаємних платежах і розрахунках між різними підприємствами та окремими громадянами.

Інвестиційний фонд – фінансова установа, яка концентрує (залучає) фінансові ресурси, як власні, так і "чужі", та інвестує їх у новий проект, нове підприємство.

Інвестиційна компанія – фінансова установа, яка здійснює торгівлю цінними паперами, залучає капітали та інвестує їх у діючі підприємства на реалізацію ними різних інновацій.

Фондова біржа – спеціалізована фінансова установа, що працює як постійно діючий ринок, на якому проводиться оптова торгівля цінними паперами.

2.3. Групи “ризиків” згідно Господарського і Цивільного кодексів України

У легальній дефініції поняття “підприємництво” зазначене, що підприємництво здійснюється на свій ризик. Слід зазначити, що ризик узагалі властивий будь-якій сфері людської життєдіяльності, що пов’язано з безліччю умов і факторів, які призводять до позитивного або негативного результату прийнятих особами рішень. Оскільки аналізується ризик у підприємницькій діяльності, вважаємо необхідним використовувати термін “підприємницький ризик”.

У Господарському кодексі України ризик зазначений не тільки в легальному визначенні поняття підприємництва (ст.42 ГК), а й позначений у якості одного з принципів підприємницької діяльності: згідно зі ст.44 ГК підприємництво здійснюється на основі, зокрема, комерційного розрахунку та власного комерційного ризику.

Цивільно–правові межі ризику регулюються ст.13 Цивільного кодексу України, що формулює межі здійснення цивільних прав. Крім традиційного поняття зловживання правом, це “використання цивільних прав з метою неправомірного обмеження конкуренції,

зловживання монопольним становищем на ринку, а також недобросовісна конкуренція”. Отже, принципово закріплюється свобода дій суб’єкта права, що резюмується як добросовісна та розумна (ч.5 ст. 12 ЦК), яка тісно пов’язана з елементами ризику, що, у свою чергу, неминуче пов’язаний із придбанням і здійсненням цивільних прав вільно, на власний розсуд (ч.І ст.12 ЦК).

Свобода економічної діяльності суб’єкта права реалізується в двох основних **формах**: підприємницької діяльності, що прямо здійснюється “на свій ризик” самостійно й активно; а також у вигляді права розпорядження своїм майном для здійснення діяльності, що приносить доход.

Елемент ризику може бути пов’язаний як з договірними відносинами, так і з прямо передбаченими законом певними зобов’язальними конструкціями.

Господарський кодекс і Цивільний кодекс України виділяють **кілька груп “ризиків”** учасників господарського і цивільного обороту:

- підприємницький ризик, тобто ризик, пов’язаний із здійсненням підприємницької діяльності (ст.42 ГК)³¹;
- зобов’язальний ризик (ст. 516, 527 ЦК та ін.)³²;
- страховий ризик (глава 67 ЦК)³³.

До групи **ризиків підприємницької діяльності** відносяться:

- безпосередньо ризик підприємницької діяльності (ст.42 ГК);
- ризик збитків учасників–вкладників, пов’язаних з діяльністю командитного товариства (ст.133 ЦК);
- ризик збитків учасників товариства з обмеженою відповідальністю, пов’язаних з діяльністю ТОВ (ст. 140 ЦК);
- ризик збитків акціонерів, пов’язаних з діяльністю АТ (ст. 152 ЦК).

Підприємницький ризик – це ймовірність втрати (недоотримання) доходів (ресурсів) при здійсненні підприємницької діяльності³⁴.

Як основні **фактори, що призводять до появи підприємницьких ризиків** у сучасних умовах, можна віднести: *економічну кризу; криміналізацію підприємництва; інфляційні процеси; безвідповідальність учасників економічного обороту,*

³¹ Відповідно до ст. 42 Господарського кодексу України від 16.01.2003 № 436–IV

³² Відповідно до ст. ст. 516, 527 Цивільного кодексу України від 16.01.2003 № 435–IV

³³ Відповідно до глави 67 Цивільного кодексу України від 16.01.2003 № 435–IV

³⁴ Полянко В.В., Кружляк А.В. Основи підприємництва: навчальний посібник. – К.: Дакор, КНТ, 2008. – 176 с. с.44

унаслідок відсутності діючих механізмів спонукання до виконання прийнятих зобов'язань; недобросовісна конкуренція, нестабільність податкового законодавства, сваволя і корумпованість апарату чиновників і т.д.

2.4. Економічний ризик: елементи та причини

Для того щоб охарактеризувати поняття “ризик” розглянемо, що таке ситуація ризику. Кожна людина у побутовій, виробничій і інших видах діяльності постійно стикалася із ситуаціями, коли вона не має однозначного рішення, але обов'язково потрібно зробити вибір одного з декількох варіантів рішень, які мають різну ймовірність здійснення. Акт розуміння людиною того, що вона стикнулася із ситуацією ризику можна охарактеризувати терміном “усвідомлення ризику”. Це необхідний компонент, що взаємопов'язує існуючу ситуацію ризику і безпосередню ризикову дію, оскільки усвідомлення змісту ситуації ризику дозволяє людині зняти її шляхом вибору й реалізації однієї з наявних альтернативних дій.

Цей комплекс зняття ситуації ризику і відповідає поняттю “ризик”, що в загальному представляє собою процес “зняття невизначеності”.

Різні науковці дають різні тлумачення поняття “ризик”.

Ризик (Террі) – це рівень невпевненості пов'язаний з проектом або з інвестуванням.

Ризик (Вебстер) – визначається як небезпека, можливість збитку або втрат.

Ризик (Райсбер) – це загроза або небезпека виникнення збитку в найширшому сенсі слова.

Ризик (Бобров) – це можливі збитки або недоотримання доходів порівняно з варіантом передбаченого проектом, програмою, планом або прогнозом.

Ризик (Вітлінський, Наконечний) – є вартісним виразом імовірної події, що може привести до збитків, виникає через відхилення фактичних даних від оціночних щодо сьогоденного стану й майбутнього розвитку системи.

Ризик (Грабовий) – це ймовірність втрати підприємством частини своїх ресурсів, недоотримання доходів чи виникнення втрат у результаті здійснення певної виробничої, фінансової або іншої діяльності.

Найбільш повно природа ризику відображена в наступному визначенні.

Господарський ризик – це діяльність суб’єктів господарювання пов’язана з доданням невизначеності в ситуації необхідного вибору, у процесі якого вони мають можливість оцінити ймовірність досягнення бажаного результату, невдачі й відхилення від мети.

Для забезпечення можливостей повного охоплення ризиків в господарській практиці, полегшення оцінки та забезпечення ефективного підбору заходів по мінімізації ризику, здійснюється його класифікація (рис.2.6.).

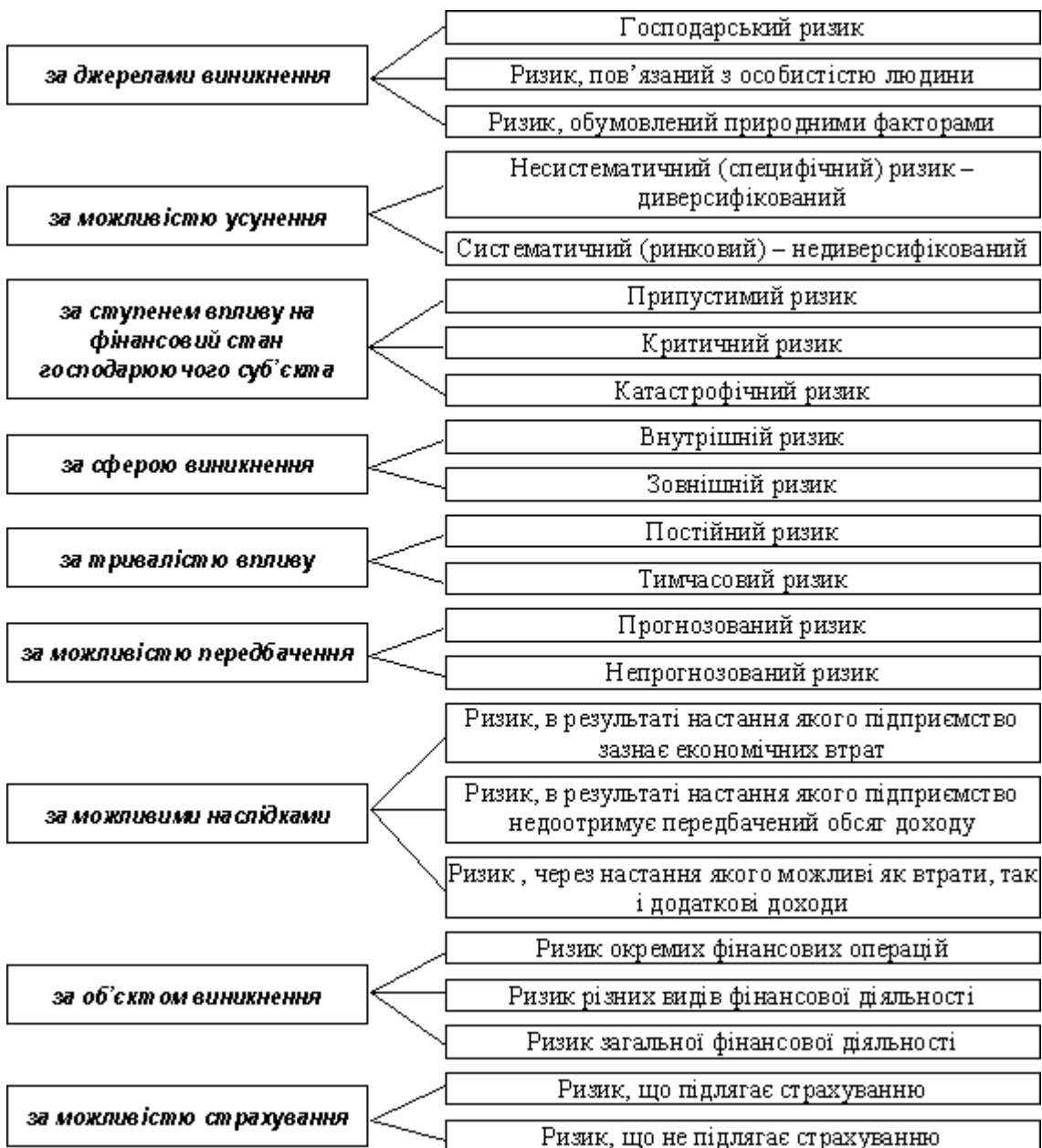

Рис. 2.6. Класифікація ризиків

Економічний ризик представляє собою об'єктивно–суб'єктивну категорію.

Основними характеристиками ризику є його **елементи**:

- об'єкти;
- суб'єкти;
- джерела ризику.

Об'єкт ризику – це економічна система, ефективність та умови функціонування якої наперед точно не відомі.

Суб'єкт ризику – це особа (індивід чи колектив), яка зацікавлена результатом керування об'єктом ризику і має компетенцію приймати рішення щодо об'єктів ризику.

Джерела ризику – це чинники (явища або процеси), які спричиняють невизначеність або конфліктність результатів.

Наявність всіх елементів ризику є необхідною умовою наявності ризику. Для забезпечення раціональності прийняття рішень в умовах ризику обов'язковою умовою є оцінка й обґрунтування ризику.

Алгоритм проведення економічної оцінки господарського ризику:

1) визначення всіх можливостей ризиків певного виду діяльності на основі співставлення сприятливих і негативних наслідків такої діяльності;

2) оцінка кожного виду ризику:

- кількісна
- якісна
- інтегральна

3) вибір та обґрунтування заходів по мінімізації ризику, та визначення їх ефективності.

Основні **причини виникнення економічного ризику** можна поділити на три групи:

1) більшість процесів пов'язані з економікою є принципово індетермінованим;

2) економічно–оптимальна неповнота інформації;

3) “організаційна” невизначеність або асиметрія інформації.

Причини, що зумовлюють ризик можна згрупувати також за **сферою прояву**:

1) *внутрішні*:

- недоліки у системі управління;
- недоліки організації процесу виробництва;

2) *зовнішні*:

- поведінка контрагентів;
- похибки у визначені попиту;
- природньо–кліматичні умови;
- зміни ринкової кон'юнктури;
- зміни економічних факторів;
- політичні.

Безпосередньо з категорією ризику пов'язані такі поняття як *витрати, втрати й збитки*.

У підприємницькій діяльності виділяють такі **види втрат**:

1) матеріальні втрати – це додаткові затрати виробничих ресурсів непередбачені проектом або планом, або прямі втрати майна, продукції, енергії, тощо.

2) трудові втрати – це втрати робочого часу викликані випадками непередбачені обставинами.

3) фінансові втрати – це прямий грошовий збиток пов'язаний з:

- непередбаченими платежами (виплата штрафів, додаткових податків);
- втратою грошових коштів;
- недоотриманням коштів із передбачених джерел (при неповерненні боргів, зниження ринкових цін на продукцію, що реалізується; не оплата покупцями реалізованої продукції);
- макроекономічними змінами (інфляція, валютний курс, тощо).

4) втрати часу. На практиці процес прийняття рішень обумовлюється втратами, які виникають внаслідок передчасного або запізненого прийняття рішень. Таким чином втрати часу викликаються несвоєчасністю рішення, а також виникають коли процес реалізації такого рішення відбувається повільніше ніж це передбачалось.

5) спеціальні втрати – це втрати, які проявляються у вигляді нанесення збитків здоров'ю та життю людей, оточуючому середовищу, престижу підприємця, або в наслідок інших несприятливих соціальних і морально–психологічних наслідків.

За видами діяльності розрізняють такі види втрат:

- втрати у виробничому підприємстві;
- втрати у комерційному підприємстві;
- втрати у фінансовому підприємстві.

Розуміння природи втрат в господарській практиці дозволить найбільш повно оцінити негативний вплив на результати такої діяльності будь – якого ризикованого рішення.

Основними принципами ризик–менеджменту є принцип масштабності й принцип мінімізації.

Суть першого полягає в тому, що господарюючий суб'єкт повинен прагнути до найбільш повного охоплення можливих сфер виникнення ризиків. Основним методом, що дозволяє ідентифікувати ці сфери ризику є **причинно–наслідковий метод**. Сутність якого можна зобразити графічно (рис.2.7):

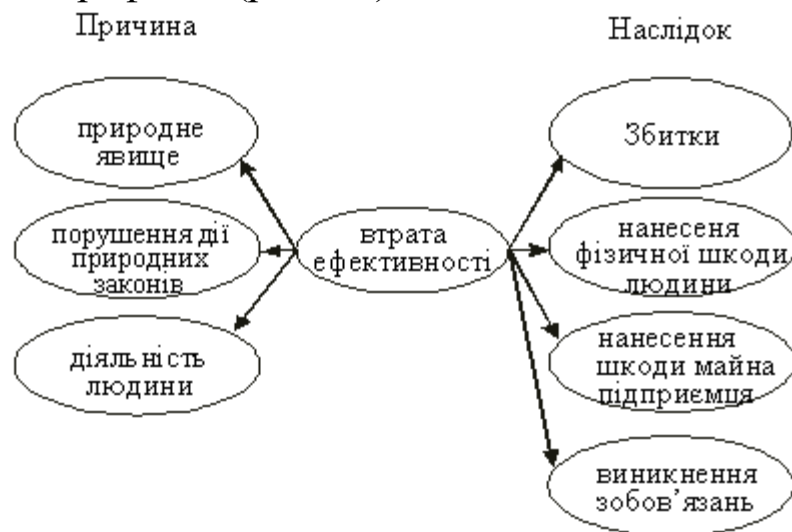

Рис. 2.7. Схема ідентифікації ризиків в господарській діяльності

Метод дає змогу розглядати господарське рішення одночасно в декількох вимірах, відшуковуючи “слабкі місця” з закладеним потенціалом негативних наслідків.

2.6. Механізм зменшення економічних ризиків

Схильність людини до ризику є категорією суб'єктивною, тобто індивідуальною для кожної особи і впливає на манеру прийняття рішення керівника будь–якого рівня, що, в свою чергу, може визначити ризик об'єкта, а отже і ефективність його функціонування.

Теорія ризику виділяє **три моделі поведінки людини в залежності від схильності до ризику**, які графічно можна представити на рисунку 2.8.

1). Якщо для людини більш бажаним є отримання гарантованого доходу ніж участь у ризикованому проекті, то така людина *не є*

схильною до ризику. **Плата за ризик** – це сума коштів, яку людина не схильна до ризику готова заплатити, щоб уникнути ризику.

2). Якщо людині байдуже чи обрати участь у ризикованому проєкті, чи отримання гарантованого виграшу, то така людина *нейтральна до ризику*.

3). Якщо для людини ризикований проєкт є більш привабливим порівняно з отриманням гарантованого виграшу, то ця людина є *схильною до ризику*.

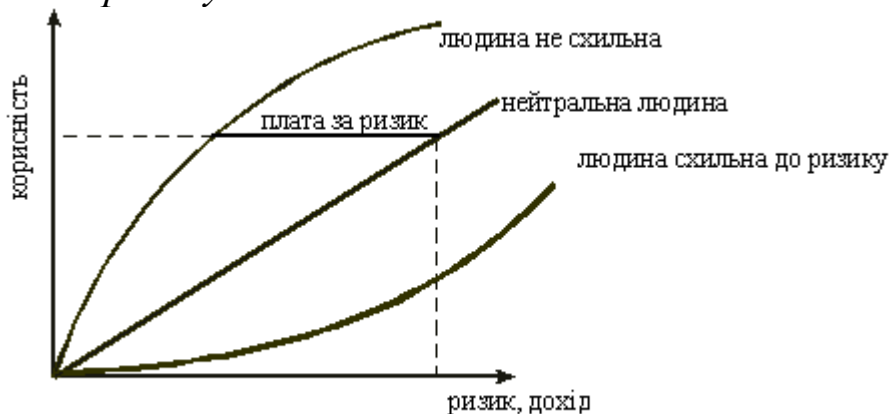

Рис. 2.8. Моделі поведінки осіб в залежності від схильності до ризику

Але в реальному житті кожна людина являє собою складне поєднання різних схильностей, що стосується і схильності до ризику. Статистичні дослідження показали, що людина може мати схильність до ризику коли йдеться про невеликі суми грошей і надзвичайно обережною щодо значних сум коштів. Тому функція корисності реальної людини здебільшого має такий вигляд (рис.2.9.).

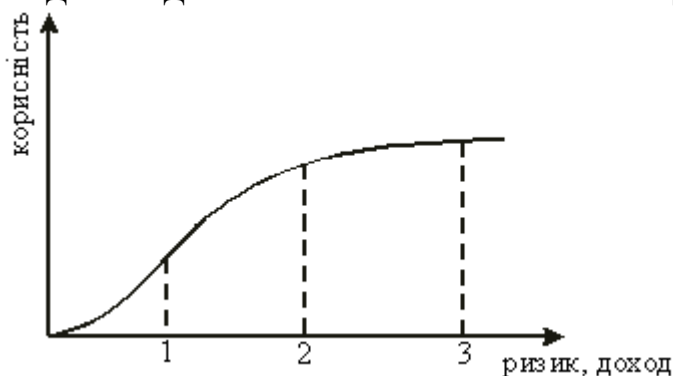

Рис. 2.9. Модель поведінки реальної особи щодо схильності до ризику

Мета діяльності будь-якого менеджера полягає у постійному пристосуванні до обставин, у спробах модифікувати, змінити обставини, що склалися або у відкладені рішення на деякий час із тим, щоб зменшити ризик. При чому в залежності від особистої

схильності до ризику та інших психічних характеристик, менеджер може пристосуватись до ризику двома шляхами. Розрізняють внутрішні й зовнішні пристосування до ризику.

Зовнішнє пристосування до ризику або екстравертність приставляє собою сукупність способів і методів за допомогою яких суб'єкт ризику намагається активно вплинути на зовнішнє середовище.

Внутрішнє пристосування або інтравертність характерне для осіб мало схильних до ризику, переконані у неможливості прямого впливу на зовнішнє середовище. Їх основні інструменти – це збір додаткової інформації, виграш у часі, поглиблення, обґрунтування варіантів рішення та генерація нових альтернатив рішень.

Основною метою оцінки і обґрунтування ризику є забезпечення його мінімальної шкоди для господарської діяльності, тому в науковій і господарській практиці застосовують ризик – менеджмент, мета і завдання якого – на основі отриманої інформації розробити комплекс заходів по зниженню економічного ризику.

Існує **чотири основні принципи**, яких необхідно дотримуватись **при виборі** тієї чи іншої **стратегії менеджменту** в конкретній ситуації (табл.2.1.):

1) передавайте ризик третій стороні (*страхуйте*) в тих ситуаціях коли можливі збитки внаслідок несприятливих подій значимі, а ймовірність їх настання невелика;

2) *унікайте* ризику в ситуаціях, коли збитки внаслідок несприятливих подій значимі, а ймовірність їх настання велика;

3) *контролюйте* ризик в тих ситуаціях, коли величина збитків внаслідок настання несприятливих подій незначна, а ймовірність настання висока;

4) *ризикуйте* в тих випадках, коли збитки внаслідок настання несприятливих подій незначні і невеликою є ймовірність їх настання.

Таблиця 2.1. Принципи вибору стратегії в різних ситуаціях

Збитки	Ймовірність	
	висока	низька
Значні	унікають	страхують
Незначні	контролюють	ризикують

В рамках зазначених принципів менеджменту ризику розроблена ціла **низка видів діяльності по мінімізації ризику**:

1. Попередження ризику.
2. Прийняття ступеня ризику.
3. Розподіл ризику.
4. Зовнішнє страхування ризику (п. 3 і 4 відносять до зовнішніх способів зниження ризику, коли інвестор або суб'єкт ризику передає відповідальність за настання можливих втрат третій стороні).
5. Встановлення лімітів.
6. Диверсифікація.
7. Створення резервів і запасів.
8. Отримання додаткової інформації.

Вибір того чи іншого способу мінімізації економічного ризику обумовлюється декількома факторами, зокрема, схильністю суб'єкта рішення до ризику; видами ризику і т.д. Причому основною умовою при такому виборі повинна залишатись економічна доцільність.

Для вибору способу мінімізації можна скористатись класифікацією ризиків за способом мінімізації:

- ризики, які можуть мінімізуватись з допомогою страхування (перелік таких ризиків визначається діючим законодавством в сфері страхування; переліком послуг, які надають конкретні страхові організації;
- ризики, які мінімізуються без залучення страхових організацій (ризик інфляції не страхують).

Контрольні та дискусійні питання

1. Як поділяється підприємницьке середовище?
2. Назвіть елементи, які належать до підприємницького середовища?
3. Чи може підприємець контролювати зовнішнє середовище?
4. Як поділяються підприємства за кількістю працюючих та обсягом валового доходу?
5. Назвіть види підприємництва за характером і галуззю діяльності.
6. Які групи “ризиків” учасників господарського і цивільного обороту виокремлюють згідно Господарського і Цивільного кодексів України?
7. Що можна вважати головною причиною виникнення економічного ризику?
8. До якої моделі поведінки людини в залежності від

схильності до ризику ви себе відносите?

9. Перелічіть види діяльності по мінімізації ризику.

ТЕМА 3. ОРГАНІЗАЦІЙНІ ФОРМИ ПІДПРИЄМНИЦТВА

3.1. Міжнародна класифікація організаційно–правових форм підприємництва

У підприємницькій діяльності одним із найважливіших є питання про правову форму її організації. **Фірма або компанія** – це загальна назва, що використовується для будь–якого підприємства. Вона лише відображає той факт, що підприємство має права юридичної особи, проте поняття "фірма" ("компанія", "організація", "установа") не відображає організаційно–правового статусу підприємства.

Організаційно–правова форма господарювання – це форма здійснювання господарської (в тому числі підприємницької) діяльності з відповідною правовою основою, яка визначає характер відносин між засновниками (власниками), режим майнової відповідальності по зобов'язаннях підприємства, порядок створення, реорганізації, ліквідації, управління, розподілу прибутків і збитків, можливі джерела фінансування тощо³⁵.

Найбільш значущими **ознаками**, які відрізняють одну організаційно–правову форму підприємства від іншої, є:

- кількість учасників (засновників) підприємства;
- хто є власником капіталу;
- джерела майна;
- межі майнової відповідальності;
- спосіб розподілу прибутків і збитків;
- форма управління підприємством тощо.

Вибір організаційно–правової форми підприємства може залежати від:

- ступеня відповідальності засновників (власників);
- оподаткування;
- потреби у фінансових ресурсах;
- управлінських здібностей підприємця;
- передбачуваної тривалості існування підприємства;
- можливості зміни власника.

Конкретний перелік організаційно–правових форм у різних країнах різний і залежить від їхнього нормативно–правового поля. За міжнародною класифікацією відомі такі організаційно–правові форми

³⁵ Полянко В.В., Кругляно А.В. Основи підприємництва: навчальний посібник. – К.: Дакор, КНТ, 2008. – 176 с. с.62

підприємницької діяльності в межах певного виду власності (рис. 3.1).

Рис. 3.1. Організаційно-правові форми підприємництва³⁶

У межах приватної власності виділяють одноосібне володіння, партнерство (товариство) та корпорацію.

Одноосібне володіння – організаційна форма підприємництва, за якої власником є окрема особа або сім'я.

Таблиця 3.1. Переваги та недоліки одноосібного володіння

Переваги	Недоліки
Простота заснування та ліквідації	Обмежені фінансові можливості і труднощі залучення великих капіталів
Повна самостійність і свобода прийняття рішень	Повна відповідальність за зобов'язаннями
Максимум спонукальних мотивів	Відсутність спеціалізованого

³⁶ Економічна теорія: навчальний посібник для студентів ВНЗ / М. Д. Романюк, О. І. Івасишин, Н. П. Репела, Я. І. Татунчак. – Рек. МОН. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2011. – 592 с. с.189.

діяльності	менеджменту
Забезпечення повної конфіденційності діяльності	Невизначеність термінів функціонування

Партнерство (товариство) – така організаційна форма підприємницької діяльності, що передбачає об’єднання капіталів двох і більше осіб (фізичних та/або юридичних) на відповідних умовах розподілу ризику, прибутків й збитків, спільного контролю результатів бізнесу; активної участі в його веденні. Основою взаємин учасників партнерства є договір (установчий договір та/або статут, залежно від виду партнерства).

Таблиця 3.2. Переваги та недоліки партнерств (товариств)

Переваги	Недоліки
Збільшення фінансових можливостей об’єднання ресурсів кількох партнерів	Несумісність інтересів партнерів, можливість особистих конфліктів між засновниками
Спеціалізація в менеджменті	Можлива необмежена відповідальність засновників
Велика свобода та оперативність дій	Нечітке розмежування повноважень між партнерами
Менший ризик з точки зору основних контрагентів партнерства (товариства)	Труднощі з ліквідацією

Корпорація (акціонерне товариство) – організаційна форма сучасного світового підприємництва, заснована на акціонерній власності, тобто власниками (засновниками) є акціонери, які несуть обмежену відповідальність за зобов’язаннями корпорації у розмірі свого внеску в акціонерний капітал.

Таблиця 3.3. Переваги та недоліки корпорацій (акціонерних товариств)

Переваги	Недоліки
Фінансова могутність	Подвійне оподаткування
Обмежена відповідальність власників (акціонерів)	Розбіжності між функціями власності і контролю
Легкість залучення необхідних капіталів	Існування потенційних можливостей для зловживань з боку посадових осіб
Тривалий період функціонування	Великі витрати на створення корпорації

Решта організаційних форм згідно з міжнародною класифікацією існують як поєднання перелічених вище трьох форм.

3.2. Правові форми організації підприємницької діяльності в Україні

Державний класифікатор ДК 002:2004 “Класифікація організаційно–правових форм господарювання” (КОПФГ) **прийнято та надано чинності** наказом Держспоживстандарту України від 28 травня 2004 р. № 97.

КОПФГ розроблена на заміну державного класифікатора ДК 002–94 “Класифікація організаційно–правових форм господарювання”.

Зміну № 1 до КОПФГ прийнято та надано чинності наказом Держспоживстандарту України від 30.05.2005 № 133, **Зміну № 2** – наказом Держспоживстандарту України від 05.11.2007 № 297, **Зміну № 3** – наказом Держспоживстандарту України від 27.04.2009 № 167.

Об’єктами класифікації в КОПФГ є визначені чинним законодавством організаційно–правові форми юридичних осіб, їх відокремлених підрозділів: філій, представництв, а також фізичних осіб–підприємців, які не мають статусу юридичної особи.

Класифікація **призначена** для використання органами державного управління та іншими користувачами для обліку, збирання й оброблення статистичної та адміністративної інформації, аналізу та узагальнення результатів економічної діяльності суб’єктів господарської (зокрема підприємницької) діяльності, ведення державних реєстрів: ЄДРПОУ й Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб–підприємців (ЄДР), тощо.

Таблиця 3.4. Класифікація організаційно–правових форм господарювання³⁷

Код	Назва	Попередній код
100	<u>Підприємства</u>	
110	Фермерське господарство	200
120	Приватне підприємство	120
130	<i>Колективне підприємство*</i>)	130
140	Державне підприємство	140

³⁷ ДК 002:2004 Класифікація організаційно–правових форм господарювання / прийнято та надано чинності: наказ Держспоживстандарту України від 25 вересня 2009 року № 342

Код	Назва	Попередній код
145	Казенне підприємство	145
150	Комунальне підприємство	150
160	Дочірнє підприємство	330
170	Іноземне підприємство	170
180	Підприємство об'єднання громадян (релігійної організації, профспілки)	135
185	Підприємство споживчої кооперації	136
190	<i>Орендне підприємство*)</i>	190
191	<i>Індивідуальне підприємство*)</i>	100
192	<i>Сімейне підприємство *)</i>	110
193	<i>Спільне підприємство *)</i>	160
200	<u>Господарські товариства</u>	
230	Акціонерне товариство	230
231	<i>Відкрите акціонерне товариство*)</i>	231
232	<i>Закрите акціонерне товариство*)</i>	232
235	Державна акціонерна компанія (товариство)	–
240	Товариство з обмеженою відповідальністю	240
250	Товариство з додатковою відповідальністю	250
260	Повне товариство	260
270	Командитне товариство	270
300	<u>Кооперативи</u>	180
310	Виробничий кооператив	181
320	Обслуговуючий кооператив	
321	<i>Житлово-будівельний кооператив**)</i>	182
322	<i>Гаражний кооператив**)</i>	184, 185
330	Споживчий кооператив	–
340	Сільськогосподарський виробничий кооператив	186
350	Сільськогосподарський обслуговуючий кооператив	187
390	Кооперативний банк	–
400	<u>Організації (установи, заклади)</u>	400,410,420
410	Орган державної влади	–
420	Орган місцевого самоврядування	–

Код	Назва	Попередній код
425	Державна організація (установа, заклад)	–
430	Комунальна організація (установа, заклад)	–
435	Приватна організація (установа, заклад)	–
440	Організація (установа, заклад) об'єднання громадян (релігійної організації, профспілки, споживчої кооперації тощо)	–
490	<i>Організація орендарів*</i>	430
495	<i>Організація покупців*</i>	440
500	<u>Об'єднання підприємств (юридичних осіб)</u>	
510	Асоціація	280, 421
520	Корпорація	290
530	Консорціум	300
540	Концерн	310
550	Холдингова компанія	–
590	Інші об'єднання юридичних осіб	320
600	<u>Відокремлені підрозділи без статусу юридичної особи</u>	
610	Філія (інший відокремлений підрозділ)	500, 520
620	Представництво	510
800	<u>Об'єднання громадян, профспілки, благодійні організації та інші подібні організації</u>	
810	Політична партія	450
815	Громадська організація	460
820	Спілка об'єднань громадян	–
825	Релігійна організація	470
830	Профспілка	480,481,482, 483,484,485, 487
835	Об'єднання профспілок	486
840	Творча спілка (інша професійна організація)	461
845	Благодійна організація	490, 492, 493, 494
850	Організація роботодавців	–

Код	Назва	Попередній код
855	Об'єднання співвласників багатоквартирного будинку	491
860	Орган самоорганізації населення	462
900	<u>Інші організаційно–правові форми</u>	
910	Підприємець–фізична особа	340
915	Товарна біржа	–
920	Фондова біржа	–
925	Кредитна спілка	–
930	Споживче товариство	210
935	Спілка споживчих товариств	220
940	Недержавний пенсійний фонд	–
950	<i>Садівниче товариство**)</i>	183
995	Інші організаційно–правові форми	–

*) Чинним законодавством не передбачається створення та державна реєстрація нових підприємств та організацій з такими організаційно–правовими формами

***) Державна реєстрація нових юридичних осіб з такими організаційно–правовими формами не передбачається³⁸

ПІДПРИЄМСТВО – самостійний суб'єкт господарювання, створений компетентним органом державної влади або органом місцевого самоврядування, або іншими суб'єктами для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково–дослідної, торгівельної, іншої господарської діяльності в порядку, передбаченому Господарським кодексом України та іншими законами³⁹.

Фермерське господарство – форма підприємницької діяльності громадян із створенням юридичної особи, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, займатися її переробкою та реалізацією з метою отримання прибутку на земельних ділянках, наданих їм для ведення фермерського господарства.

Приватне підприємство – підприємство, що діє на основі приватної власності одного або кількох громадян, іноземців, осіб без громадянства та його (їх) праці чи з використанням найманої праці.

³⁸ Витяг з наказу Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 28.05.04 р. № 97, із змінами, внесеними наказом Державного комітету з питань технічного регулювання та споживчої політики від 25.09.09 р. № 342.

³⁹ Відповідно до Статті 62. Господарського кодексу України від 16.01.2003 № 436–IV

Приватним є також підприємство, що діє на основі приватної власності суб'єкта господарювання – юридичної особи.

Колективне підприємство – підприємство, що діє на основі колективної власності.

Державне підприємство – підприємство, що діє на основі державної власності.

Казенне підприємство – підприємство, створене за рішенням Кабінету Міністрів України. У рішенні про створення казенного підприємства визначаються обсяг і характер основної діяльності підприємства, а також орган, до сфери управління якого входить підприємство, що створюється. Реорганізація і ліквідація казенного підприємства проводяться за рішенням органу, до компетенції якого належить створення даного підприємства⁴⁰.

Комунальне підприємство – підприємство, що діє на основі комунальної власності територіальної громади.

Дочірнє підприємство – підприємство, єдиним засновником якого є інше підприємство (підприємство, залежне від іншого).

Іноземне підприємство – унітарне або корпоративне підприємство, створене за законодавством України, що діє виключно на основі власності іноземців або іноземних юридичних осіб, або діюче підприємство, придбане повністю у власність цих осіб. Іноземні підприємства не можуть створюватися в галузях, визначених законом, що мають стратегічне значення для безпеки держави.

Підприємство об'єднання громадян (релігійної організації, профспілки) – унітарне підприємство, засноване на власності об'єднання громадян, релігійної організації або профспілки для здійснення господарської діяльності з метою виконання їх статутних завдань. Засновником такого підприємства є відповідне об'єднання громадян, релігійна організація, профспілка, що має статус юридичної особи, а також їх об'єднання (спілки) у разі, якщо їх статутом передбачено право заснування підприємств.

Підприємство споживчої кооперації – унітарне або корпоративне підприємство, утворене споживчим товариством (товариствами) або спілкою (об'єднанням) споживчих товариств з метою здійснення статутних цілей цих товариств, спілок (об'єднань).

Орендне підприємство – підприємство, створене орендарем на основі оренди цілісного майнового комплексу існуючого державного

⁴⁰ Полянко В.В., Кругляк А.В. Основи підприємництва: навчальний посібник. – К.: Дакор, КНТ, 2008. – 176 с. с.66

або комунального підприємства чи майнового комплексу виробничого структурного підрозділу (структурної одиниці) цього підприємства з метою здійснення підприємницької діяльності.

Індивідуальне підприємство – підприємство, засноване на особистій власності фізичної особи та виключно її праці.

Сімейне підприємство – підприємство, засноване на власності та праці громадян України – членів однієї сім'ї, які проживають разом.

Спільне підприємство – підприємство, засноване на базі об'єднання майна різних власників. У числі засновників спільного підприємства відповідно до законодавства України можуть бути юридичні особи та громадяни України, союзних республік, інших держав.

ГОСПОДАРСЬКІ ТОВАРИСТВА – підприємства або інші суб'єкти господарювання, створені юридичними особами та (або) громадянами шляхом об'єднання їх майна і участі в підприємницькій діяльності товариства з метою одержання прибутку.

Акціонерне товариство – товариство, яке має статутний фонд, поділений на визначену кількість рівної номінальної вартості, несе відповідальність за зобов'язаннями тільки майном товариства.

Відкрите акціонерне товариство – вид акціонерного товариства, акції якого можуть розповсюджуватися шляхом відкритої підписки та купівлі–продажу на *біржах*.

Закрите акціонерне товариство – вид акціонерного товариства, акції якого розподіляються між засновниками і не можуть розповсюджуватися шляхом підписки, купуватися та продаватися на біржах ⁴¹.

Недолік цього Класифікатора в тому, що хоч його змінювали в останній раз в 2009 році, але він досі не містить типу товариств, зокрема акціонерних – публічних та приватних, хоча останні зміни в ньому від 2009 року. А говорить про старі форми закритого та відкритого АТ. Але відповідно до частини четвертої статті 3 Закону України від 17.09.2008 р. № 514–VI “Про акціонерні товариства” повне найменування акціонерного товариства українською мовою повинне містити назву його типу (публічне чи приватне) і організаційно–правової форми (акціонерне товариство).

⁴¹ Полянко В.В., Кругляно А.В. Основи підприємництва: навчальний посібник. – К.: Дакор, КНТ, 2008. – 176 с. с.67

Державна акціонерна компанія (товариство) – акціонерне товариство, державна частка в статутному фонді якого перевищує п'ятдесят відсотків чи становить величину, яка забезпечує державі право вирішального впливу на господарську діяльність цієї компанії.

Товариство з обмеженою відповідальністю – господарське товариство, що має статутний фонд, поділений на частки, розмір яких визначається установчими документами, і несе відповідальність за своїми зобов'язаннями тільки своїм майном. Учасники товариства, які повністю сплатили свої вклади, несуть ризик збитків, пов'язаних з діяльністю товариства, у межах своїх вкладів.

Товариство з додатковою відповідальністю – товариство, статутний фонд якого поділено на частки визначених установчими документами розмірів. Учасники такого товариства відповідають за його боргами своїми внесками до статутного фонду, а за недостатністю цих сум – додатково належним їм майном в однаковому для всіх учасників кратному розмірі до внеску кожного учасника. Граничний розмір відповідальності учасників передбачається в установчих документах.

Повне товариство – товариство, всі учасники якого займаються спільною підприємницькою діяльністю і несуть солідарну відповідальність за зобов'язаннями товариства усім своїм майном.

Командитне товариство – товариство, в якому разом з одним або більше учасників, які здійснюють від імені товариства підприємницьку діяльність і несуть відповідальність за зобов'язаннями товариства всім своїм майном, є один або більше учасників, відповідальність яких обмежується вкладом у майні товариства (вкладників).

КООПЕРАТИВ – юридична особа, утворена фізичними та (або) юридичними особами, які добровільно об'єдналися на основі членства для ведення спільної господарської та іншої діяльності з метою задоволення своїх економічних, соціальних та інших потреб на засадах самоврядування.

Виробничий кооператив – кооператив, який утворюється шляхом об'єднання фізичних осіб для спільної виробничої або іншої господарської діяльності з метою одержання прибутку на засадах їх обов'язкової трудової участі та об'єднанні майнових пайових внесків, участі в управлінні підприємством та розподілі доходу між членами кооперативу відповідно до їх участі у його діяльності.

Обслуговуючий кооператив – кооператив, який утворюється шляхом об'єднання фізичних та (або) юридичних осіб для надання послуг переважно членам кооперативу, а також іншим особам з метою провадження їх господарської діяльності. Обслуговуючі кооперативи надають послуги іншим особам в обсягах, що не перевищують 20 відсотків загального обороту кооперативу.

Споживчий кооператив – споживчий кооператив (споживче товариство) — кооператив, який утворюється шляхом об'єднання фізичних та (або) юридичних осіб для організації торговельного обслуговування, заготівель сільськогосподарської продукції, сировини, виробництва продукції та надання інших послуг з метою задоволення споживчих потреб його членів.

Сільськогосподарський кооператив – юридична особа, утворена фізичними та (або) юридичними особами, що є сільськогосподарськими товаровиробниками, на засадах добровільного членства та об'єднання майнових пайових внесків для спільної виробничої діяльності в сільському господарстві та обслуговування переважно членів кооперативу.

Сільськогосподарський виробничий кооператив – юридична особа, утворена шляхом об'єднання фізичних осіб, які є сільськогосподарськими товаровиробниками, для спільного виробництва продукції сільського, рибного і лісового господарства на засадах обов'язкової трудової участі у процесі виробництва.

Сільськогосподарський обслуговуючий кооператив – кооператив, створений для надання послуг переважно членам кооперативу та іншим особам з метою провадження їх сільськогосподарської діяльності.

Кооперативний банк – банк, створений суб'єктами господарювання, а також іншими особами за принципом територіальності на засадах добровільного членства та об'єднання пайових внесків для спільної грошово-кредитної діяльності. Відповідно до закону можуть створюватися місцеві та центральний кооперативні банки.

ОРГАНІЗАЦІЯ (УСТАНОВА, ЗАКЛАД) – організаційна структура, створена однією або кількома особами (засновниками), які не беруть участі в управлінні нею, шляхом об'єднання (виділення) їхнього майна для досягнення мети, визначеної засновниками, за рахунок цього майна. Особливості правового статусу окремих видів організацій, закладів, установ встановлюються законом.

Орган державної влади. Державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент – Верховна Рада України. Вищим органом в системі органів виконавчої влади є Кабінет Міністрів України, який спрямовує і координує роботу міністерств, інших органів виконавчої влади.

До системи центральних органів виконавчої влади України входять міністерства, державні комітети (державні служби) та центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом. Центральні органи виконавчої влади можуть мати свої територіальні органи, що утворюються, реорганізуються і ліквідуються в порядку, встановленому законодавством.

До системи місцевих органів виконавчої влади входять місцеві державні адміністрації, які здійснюють виконавчу владу в областях, районах, районах Автономної Республіки Крим, у містах Києві та Севастополі.

Місцева державна адміністрація в межах своїх повноважень здійснює виконавчу владу на території відповідної адміністративно–територіальної одиниці, а також реалізує повноваження, делеговані їй відповідною радою.

Судова влада реалізується шляхом здійснення правосуддя у формі цивільного, господарського, адміністративного, кримінального, а також конституційного судочинства. Судочинство здійснюється Конституційним Судом України та судами загальної юрисдикції. Юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі.

Орган місцевого самоврядування – місцеве самоврядування здійснюється територіальними громадами сіл, селищ, міст як безпосередньо, так і через сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи, а також через районні та обласні ради, які представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст.

Органи державної влади та органи місцевого самоврядування *не є суб'єктами господарювання.*

Державна організація (установа, заклад) – утворюється компетентним органом державної влади в розпорядчому порядку на базі відокремленої частини державної власності, як правило, без поділу її на частки, і входить до сфери його управління.

Комунальна організація (установа, заклад) – утворюється компетентним органом місцевого самоврядування в розпорядчому порядку на базі відокремленої частини комунальної власності і входить до сфери його управління.

Приватна організація (установа, заклад) – утворюється на основі приватної власності одного або кількох громадян, іноземців, осіб без громадянства або на основі приватної власності суб'єкта господарювання – юридичної особи.

Організація (установа, заклад) об'єднання громадян (релігійної організації, профспілки, споживчої кооперації тощо) утворюється на власності об'єднання громадян, релігійної організації, профспілки, споживчих товариств, їх спілок чи об'єднань для здійснення господарської діяльності з метою виконання їх статутних завдань у разі, якщо їх статутом передбачено право заснування організацій.

Організація орендарів – організація, створена трудовим колективом державного підприємства, яка має переважне перед іншими фізичними та юридичними особами право на укладання договору оренди майна того державного підприємства, організації, де вона створена.

Організація покупців – добровільне об'єднання громадян, які уклали угоду про спільну діяльність з метою придбання об'єктів приватизації.

ОБ'ЄДНАННЯ ПІДПРИЄМСТВ (ЮРИДИЧНИХ ОСІБ) – господарська організація, утворена у складі двох або більше підприємств (юридичних осіб) з метою координації їх виробничої, наукової та іншої діяльності для вирішення спільних економічних та соціальних завдань. Об'єднання підприємств утворюються підприємствами на добровільних засадах або за рішенням органів, що мають право утворювати об'єднання підприємств⁴².

Асоціація – договірне об'єднання, створене з метою постійної координації господарської діяльності підприємств, що об'єдналися шляхом централізації однієї або кількох виробничих та управлінських функцій, розвитку спеціалізації і кооперації виробництва, організації спільних виробництв на основі об'єднання учасниками фінансових та матеріальних ресурсів для задоволення переважно господарських потреб учасників асоціації. У статуті асоціації повинно бути зазначено,

⁴² Полянко В.В., Кругляно А.В. Основи підприємництва: навчальний посібник. – К.: Дакор, КНТ, 2008. – 176 с. с.69

що вона є господарською асоціацією. Асоціація не має права втручатися в господарську діяльність підприємств – учасників асоціації. За рішенням учасників асоціація може бути уповноважена представляти їх інтереси у відносинах з органами влади, іншими підприємствами та організаціями.

Корпорація – договірне об'єднання, створене на основі поєднання виробничих, наукових і комерційних інтересів підприємств, що об'єдналися, з делегуванням ними окремих повноважень централізованого регулювання діяльності кожного з учасників органам управління корпорації.

Консорціум – тимчасове статутне об'єднання підприємств для досягнення його учасниками певної спільної господарської мети (реалізації цільових програм, науково–технічних, будівельних проектів тощо). Консорціум використовує кошти, якими його наділяють учасники, централізовані ресурси, виділені на фінансування відповідної програми, а також кошти, що надходять з інших джерел, в порядку, визначеному його статутом. У разі досягнення мети його створення консорціум припиняє свою діяльність.

Концерн – статутне об'єднання підприємств, а також інших організацій, на основі їх фінансової залежності від одного або групи учасників об'єднання, з централізацією функцій науково–технічного та виробничого розвитку, інвестиційної, фінансової, зовнішньоекономічної та іншої діяльності. Учасники концерну наділяють його частиною своїх повноважень, у тому числі правом представляти їх інтереси у відносинах з органами влади, іншими підприємствами та організаціями. Учасники концерну не можуть бути одночасно учасниками іншого концерну.

Холдингова компанія – господарюючий суб'єкт, який володіє контрольними пакетами акцій дочірнього підприємства (підприємств). Між холдинговою компанією та її дочірніми підприємствами встановлюються відносини контролю–підпорядкування.

Інші об'єднання підприємств (юридичних осіб) – союзи, спілки, асоціації підприємців тощо.

ВІДОКРЕМЛЕНІ ПІДРОЗДІЛИ БЕЗ СТАТУСУ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ

Філія – відокремлений підрозділ юридичної особи, що розташований поза її місцезнаходженням та здійснює всі або частину її функцій. Філія не є юридичною особою.

Представництво – відокремлений підрозділ юридичної особи, що розташований поза її місцезнаходженням та здійснює представництво і захист інтересів юридичної особи.

ОБ'ЄДНАННЯ ГРОМАДЯН, ПРОФСПІЛКИ, БЛАГОДІЙНІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ІНШІ ПОДІБНІ ОРГАНІЗАЦІЇ

ОБ'ЄДНАННЯ ГРОМАДЯН – добровільне громадське формування, створене на основі єдності інтересів для спільної реалізації громадянами своїх прав і свобод.

Об'єднання громадян незалежно від назви (рух, конгрес, асоціація, фонд, спілка тощо) відповідно до законодавства визнається політичною партією або громадською організацією.

Об'єднання громадян мають право на добровільних засадах засновувати або вступати між собою в спілки (союзи, асоціації тощо), утворювати блоки та коаліції, укладати між собою угоди про співробітництво і взаємодопомогу.

Політична партія – зареєстроване згідно з законом добровільне об'єднання громадян – прихильників певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку, що має своєю метою сприяння формуванню і вираженню політичної волі громадян, бере участь у виборах та інших політичних заходах.

Громадська організація – об'єднання громадян для задоволення та захисту своїх законних соціальних, економічних, творчих, вікових, національно–культурних, спортивних та інших спільних інтересів.

Спілка об'єднань громадян – об'єднання громадян мають право на добровільних засадах засновувати або вступати між собою в спілки (союзи, асоціації тощо), утворювати блоки та коаліції, укладати між собою угоди про співробітництво та взаємодопомогу. Засновниками спілок об'єднань громадян є об'єднання громадян.

Релігійна організація – організація, яка утворюється з метою задоволення релігійних потреб громадян сповідувати і поширювати віру і діють відповідно до своєї ієрархічної та інституційної структури, обирає, призначає та замінює персонал згідно зі своїми статутами (положеннями).

Релігійними організаціями є релігійні громади, управління і центри, монастирі, релігійні братства, місіонерські товариства (місії), духовні навчальні заклади, а також об'єднання, що складаються з вищезазначених релігійних організацій. Релігійні об'єднання представляються своїми центрами (управліннями).

Профспілка – добровільна неприбуткова громадська організація, що об'єднує громадян, пов'язаних спільними інтересами за родом їх професійної (трудової) діяльності (навчання).

Для представництва і здійснення захисту прав та інтересів членів профспілок на відповідному рівні договірному регулювання трудових і соціально–економічних відносин профспілки, організації профспілок можуть мати статус первинних, місцевих, обласних, регіональних, республіканських, всеукраїнських.

Об'єднання профспілок. З метою виконання своїх статутних завдань профспілки, їх організації (якщо це передбачено статутом) мають право на добровільних засадах створювати об'єднання (ради, федерації, конфедерації тощо) за галузевою, територіальною або іншою ознакою, а також входити до складу об'єднань та вільно виходити з них.

Творча спілка – добровільне об'єднання професійних творчих працівників відповідного фахового напрямку в галузі культури та мистецтва, яке має фіксоване членство, діє на підставі статуту.

Благодійна організація – недержавна організація, головною метою діяльності якої є здійснення благодійної діяльності в інтересах суспільства або окремих категорій осіб. Благодійні організації можуть утворюватись у формах членських благодійних організацій, благодійних фондів, благодійних установ, інших благодійних організацій (фондацій, місій, ліг тощо).

Організація роботодавців – самоврядна статутна організація, що утворюється на засадах добровільності та рівноправності з метою представництва і захисту законних інтересів роботодавців. Організації роботодавців можуть об'єднуватись у спілки та інші статутні об'єднання роботодавців.

Об'єднання співвласників багатоквартирного будинку – юридична особа, створена власниками для сприяння використанню їхнього власного майна та управління, утримання і використання неподільного та загального майна.

Орган самоорганізації населення – представницький орган, що створюється жителями, які на законних підставах проживають на території села, селища, міста або їх частин, для вирішення завдань.

Органами самоорганізації населення є будинкові, вуличні, квартальні комітети, комітети мікрорайонів, комітети районів у містах, сільські, селищні комітети.

ІНШІ ОРГАНІЗАЦІЙНО–ПРАВОВІ ФОРМИ

Підприємець – фізична особа, яка є громадянином України, іноземним громадянином, особою без громадянства, що здійснює підприємницьку діяльність. Громадянин визнається суб'єктом господарювання у разі здійснення ним підприємницької діяльності за умови державної реєстрації його як підприємця без статусу юридичної особи. Громадянин–підприємець відповідає за своїми зобов'язаннями усім своїм майном, на яке відповідно до закону може бути звернено стягнення.

Товарна біржа – особливий суб'єкт господарювання, який надає послуги в укладанні біржових угод, виявленні попиту і пропозицій на товари, товарних цін, вивчає, упорядковує товарообіг і сприяє пов'язаним з ним торговельним операціям. Товарна біржа є юридичною особою, діє на засадах самоврядування і господарської самостійності, має відокремлене майно, самостійний баланс, рахунки в установах банку, печатку зі своїм найменуванням. Товарна біржа створюється на основі добровільного об'єднання заінтересованих суб'єктів господарювання. Засновниками і членами товарної біржі не можуть бути органи державної влади та органи місцевого самоврядування, а також державні і комунальні підприємства, установи та організації, що повністю або частково утримуються за рахунок Державного бюджету України або місцевих бюджетів.

Фондова біржа – організаційно оформлений, постійно діючий ринок, на якому здійснюється торгівля цінними паперами.

Фондова біржа – акціонерне товариство, яке зосереджує попит і пропозицію цінних паперів, сприяє формуванню їх біржового курсу та здійснює свою діяльність відповідно до цього Закону, інших актів законодавства України, статуту і правил фондової біржі.

Фондова біржа набуває прав юридичної особи з дня її реєстрації Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

Фондова біржа – організація, яка створюється без мети отримання прибутку та займається виключно організацією укладання угод купівлі та продажу цінних паперів та їх похідних. Вона не може здійснювати операції з цінними паперами від власного імені та за дорученням клієнтів, а також виконувати функції депозитарія.

Кредитна спілка – це неприбуткова організація, заснована фізичними особами, професійними спілками, їх об'єднаннями на кооперативних засадах з метою задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні, наданні фінансових послуг шляхом об'єднання грошових внесків членів кредитної спілки.

Споживче товариство (спілка) – самоврядна організація громадян, які на основі добровільності членства, майнової участі та взаємодопомоги об'єднуються для спільної господарської діяльності з метою колективного організованого забезпечення своїх економічних і соціальних інтересів. Кожний член споживчого товариства має свою частку в його майні.

Недержавний пенсійний фонд – це юридична особа, яка має статус неприбуткової організації (непідприємницького товариства), функціонує та провадить діяльність виключно з метою накопичення пенсійних внесків на користь учасників пенсійного фонду з подальшим управлінням пенсійними активами, а також здійснює виплати учасникам зазначеного фонду у визначеному законодавством порядку. Недержавні пенсійні фонди створюються на підставі рішення засновників та не мають на меті одержання прибутку для його подальшого розподілу між засновниками. Недержавне пенсійне забезпечення є для пенсійних фондів виключним видом діяльності. Проведення пенсійними фондами іншої діяльності, не передбаченої законодавством, забороняється.

Інші організаційно–правові форми – ця позиція класифікації застосовується як виняток, тільки в разі неможливості віднесення суб'єкта до будь–якої з визначених у класифікації організаційних форм.

Контрольні та дискусійні питання

1. Які вам відомі організаційно–правові форми підприємницької діяльності в межах певного виду власності?
2. Назвіть переваги та недоліки одноосібного володіння?
3. Охарактеризуйте переваги та недоліки партнерств (товариств).
4. Перелічіть переваги та недоліки корпорацій (акціонерних товариств).
5. Для чого призначена Класифікація організаційно–правових форм господарювання (КОПФГ)?
6. В чому полягає недолік Класифікатора організаційно–правових форм господарювання (КОПФГ)?

ТЕМА 4. ФОРМИ ПАРТНЕРСЬКИХ ЗВ'ЯЗКІВ ТА ДОГОВІРНІ ВІДНОСИНИ В БІЗНЕСІ

4.1. Класифікація підприємницьких договорів за сферами діяльності

У всіх сферах господарювання на ринкових засадах організація підприємницької діяльності базується виключно на договірних взаємовідносинах. Це підтверджує незаперечну істину, що саме договори є визначальною і по суті єдиною правовою формою партнерських взаємин.

Договір (контракт, угода) – це форма документального закріплення партнерських зв'язків (предмета договору, взаємних прав та обов'язків, наслідків порушення домовленостей). Він опосередковує взаємини в процесі праці, виробництва і реалізації продукції чи надання різноманітних послуг.

У ринковій системі господарювання застосовуються **два види договорів: установчий та підприємницький**. **Установчий договір** є письмовим документом, що засвідчує волевиявлення фізичних чи юридичних осіб щодо заснування нового організаційно–правового утворення для реалізації конкретної підприємницької ідеї. **Підприємницький договір** відображає згоду сторін (партнерів) стосовно безпосереднього здійснення вибраної підприємницької (бізнесової) діяльності в певній організаційно–правовій формі.

Теоретично і практично заведено виокремлювати кілька груп підприємницьких договорів за сферами діяльності.

Класифікація підприємницьких договорів за сферами діяльності:

1. Купівля–продаж, оренда та лізинг

- 1.1. Договір купівлі–продажу продукції підприємства
- 1.2. Договір на поставку товарів через посередника
- 1.3. Договір про: аукціонний продаж товарів виготовлення продукції із сировини та матеріалів замовника
- 1.4. Договір продажу майна іншим юридичним особам
- 1.5. Державний контракт (державне замовлення)
- 1.6. Договір оренди майна
- 1.7. Лізингова угода

2. Підрядні послуги

- 2.1 . Договір про:
консалтинг (інформаційне обслуговування)

надання юридичних послуг
надання аудиторських послуг
надання брокерських послуг
рекламні послуги.

2.2. Договір на виконання науково–дослідних робіт

3. Трудові відносини

3.1. Тарифна угода

3.2. Колективний договір

3.3. Контракт (договір) про наймання:
керівника

працівника (спеціаліста, службовця)

4. Страхування

4.1. Договір:

особистого страхування від нещасних випадків

страхування майна підприємств і громадян

обов'язкового (добровільного) медичного страхування

5. Розрахунки і кредитування

5.1. Договір на розрахункове й касове обслуговування

5.2. Договір позики під заставу майна

5.3. Договір поручительства

5.4. Кредитний договір

6. Зовнішньоекономічна діяльність

6.1. Агентський договір

6.2. Договір на:

декларування товарів для митного контролю транспортно–
експедиційне обслуговування зовнішньоторговельних вантажів

6.3. Договір консигнації

6.4. Договір на закупівлю товарів за імпортом

6.5. Договір поставки товарів за експортом

6.6. Ліцензійний договір

7. Інші договори

7. 1 . Договір:

доручення

комісії

про спільну діяльність.

Переважну більшість документально оформлених
взаємовідносин у підприємстві становлять договори щодо
внутрішньогосподарської та зовнішньоекономічної діяльності. Решта
господарських чи інших взаємин оформляється у вигляді договорів

(контрактів, угод) щодо підрядних послуг, трудових відносин, страхування, розрахунків і кредитування.

Оскільки сутність переважної більшості договорів (контрактів, угод) є зрозумілою з їхньої назви, то буде доцільним детальніше пояснити суть лише деяких з них.

Договір на поставку товарів через посередника укладається на поставку фірмою–посередником певних видів продукції покупцям (споживачам) із наперед обумовленою формою її оплати.

Договір про аукціонний продаж товарів є документальним оформленням угоди щодо прилюдного продажу виставленого на аукціон товару (лотами чи поштучно) за найвищу ціну, оголошену покупцем.

Державний контракт є письмовим документом, що передбачає забезпечення потреб споживачів, які фінансуються за рахунок Державного бюджету, і поповнення державного резерву відповідними видами продукції.

Лізингова угода – це договір між виробником і споживачем стосовно довгострокової оренди машин, устаткування, складних приладів, транспортних та інших технічних засобів праці.

Договір обов'язкового медичного страхування відображає документально оформлені відносини між страховиком (страховою медичною установою) і страхувальником (підприємством чи організацією в особі їхніх керівників), що передбачає страхування персоналу (трудового колективу). Зміст такого договору зводиться до оплати страховиком медичних послуг працівникам страхувальника та сплати останнім певних грошових внесків в обумовлені договором терміни.

Договір поручительства – документально оформлена домовленість між трьома сторонами (поручителем, кредитором і боржником), відповідно до якої поручитель у разі неплатоспроможності боржника зобов'язується протягом наперед обумовленого терміну з моменту настання строку платежу відшкодувати позичену боржником суму.

Ліцензійний договір відрізняється від звичайної ліцензії (дозволу) на здійснення певного виду підприємницької діяльності. Він укладається між власником конкретної інновації (ліцензіаром) та особою, яка бажає набути право на її використання (ліцензіатом), і передбачає надання виключної ліцензії на використання винаходів чи

«ноу–хау» за певну винагорода у вигляді паушального платежу або роялті.

Паушальний платіж (від нім. *pauschale* – *намічена сума, загальна сума*) – винагорода за право користування предметом (об'єктом) ліцензійного договору до одержання прибутку (доходів) від його використання. Фактично є ціною ліцензії (фактичною ціною купівлі ліцензії), що встановлюється, виходячи з оцінок очікуваної економічної ефективності та майбутніх прибутків покупця ліцензії на основі використання ліцензії. Фіксується у договорі між ліцензіаром і ліцензіатом у розмірі чітко обумовленої суми та може здійснюватися одноразово або певними частинами.

Роялті (англ. *royalties*) – *авторське* – платежі за користування, котрі «ліцензіат» (отримувач ліцензії, патенту, англ. *licensee*) сплачує «ліцензіару» (продавцю ліцензії, патенту, англ. *licensor*) за поточне користування активами, найчастіше правами інтелектуальної власності. Роялті, як правило, виплачуються у відсотках від суми валового або чистого продажу, отриманої від використання активу або як фіксована ціна за одиницю проданого товару. Також *роялті* може позначати платежі за право розробки природних ресурсів.

В пункті 14.1.225 статті 14 Податкового Кодексу України: Роялті – будь–який платіж, отриманий як винагорода за користування або за надання права на користування будь–яким авторським та суміжним правом на літературні твори, твори мистецтва або науки, включаючи комп'ютерні програми, інші записи на носіях інформації, відео– або аудіокасети, кінематографічні фільми або плівки для радіо– чи телевізійного мовлення, будь–яким патентом, зареєстрованим знаком на товари і послуги чи торгівельною маркою, дизайном, секретним кресленням, моделлю, формулою, процесом, правом на інформацію щодо промислового, комерційного або наукового досвіду (ноу–хау).

Не вважаються роялті платежі за отримання об'єктів власності, визначених у частині першій цього пункту, у володіння або розпорядження чи власність особи або, якщо умови користування такими об'єктами власності надають право користувачу продати або здійснити відчуження в інший спосіб такого об'єкта власності або оприлюднити (розголосити) секретні креслення, моделі, формули, процеси, права на інформацію щодо промислового, комерційного або наукового досвіду (ноу–хау), за винятком випадків, коли таке

оприлюднення (розголошення) є обов'язковим згідно із законодавством України.

Договір про спільну діяльність належить до документів господарського призначення, що передбачає започаткування спільної діяльності без створення юридичної особи (без заснування товариства). Основною його умовою є сплата учасниками (партнерами) майнових або грошових внесків, які потім стають загальною пайовою власністю.

4.2. Типовий зміст, специфічні і загальні умови договору

Робота з формулювання умов договору належить до підготовчого періоду. На цій стадії підприємець формулює умови договору не лише у вигідній для себе, а й у прийнятній для партнера формі. Однак для проведення цієї підготовчої роботи необхідно знати, в яких можливих формах можна формулювати ту чи іншу умову договору.

Виконання укладеного договору повинно строго відповідати його умовам. Для того, щоб визначити ступінь виконання або невиконання прийнятих сторонами зобов'язань, необхідно встановити точний зміст умов договору. Жодна зі сторін не повинна тлумачити умови договору по-своєму. Тому в формулюванні договорів та їхніх умов, як правило, беруть участь кваліфіковані юристи, інші спеціалісти і досвідчені практики.

На практиці існують певні вимоги, котрих партнери мають дотримуватись у процесі підготовки умов договору. Передовсім це стосується структури документа.

Будь-який договір складається з *преамбули (вступу до договору), основної і заключної частин*.

Преамбула – це своєрідний вступ до самого договору, в ній мають бути зазначені:

- назва договору (договір купівлі–продажу, бартерний договір тощо);
- вказівка щодо місця і часу укладення договору;
- фіксування факту укладення договору згідно з тими умовами, які викладені у самому тексті;
- юридична назва підприємницьких утворень (партнерів, сторін договору); причому виробник (посередник) записується першим, а покупець споживач) – відповідно другим.

Основна частина договору неодмінно охоплює специфічні (характерні для конкретної угоди) і загальні (стандартні) умови. До *специфічних умов* договору належать:

1) предмет договору й кількість товару;

Предмет договору. Формулювання цієї умови залежить від виду угоди (операцій). Наприклад, у підприємницькому договорі щодо купівлі–продажу ця умова може мати назву «предмет договору» або «кількість товару». Зміст її полягає у зобов'язанні продавця поставити певну кількість конкретного товару, а покупця – прийняти та оплатити його. Крім того, у тексті цього розділу договору мають бути зроблені застереження щодо одиниць виміру товару, допусків тощо кількості (для вантажів великої маси – деревина, вугілля, руда тощо), врахування природної втрати ваги, відповідальності за неї.

2) якість товару;

Якість продукції. Якість товару, що обумовлюється по договорі, залежить насамперед від його виду і функціонального призначення (для марганцевої руди – відсотковий вміст марганцю; для паперу – тип, щільність і вага).

Найчастіше у договорах використовуються такі формулювання:

- товар повинен мати торговельну марку конкретної фірми і продукуватися на одному з підприємств або філій фірми;
- якість товару має відповідати вимогам міжнародних стандартів або стандартів, прийнятих у країні продавця;
- якісні характеристики всієї маси товару повинні відповідати якості його зразка;
- якість товару повинна відповідати вимогам покупця чи технічним умовам виробника.

Якість товару, що поставляється за укладеним договором, має бути документально підтвердженою. Відповідним документом звичайно є *сертифікат якості*, що містить такі дані: опис товару, що відповідає визначеному в договорі чи специфікації; місце і дата навантаження, транспортні реквізити; кількість місць, вага нетто і брутто; дата виготовлення продукції відповідно до її маркірування.

Для купівлі–продажу продуктів харчування або живих тварин обов'язково додається і другий документ – *санітарно–ветеринарне свідоцтво*.

3) ціна товару; знижки або націнки (якщо застосовуються);

Ціна товару. Встановлення ціни за договором передовсім залежить від стратегії підприємництва: так званого *зняття вершинок*

(на нові товари встановлюються спочатку найвищі можливі ціни, котрі потім знижуються поступово при уповільненні темпів збуту) або *стратегії міцного закріплення* на відповідному ринку (встановлення порівняно доступних цін задля залучення якнайбільшої кількості покупців і завоювання міцної позиції на ринку).

В основу формування ціни товару може бути покладений географічний принцип, коли встановлюються різні ціни для певних регіонів (областей). При формуванні цінового показника підприємець має враховувати існування цін пропонування і попиту.

Формулювання умови договору стосовно цінового показника передбачає вибір певного методу фіксації ціни у самому договорі:

методу твердої ціни (фіксується ціна, рівень котрої потім не змінюється) або *методу базисної ціни* (ціновий показник стосовно певних якісних характеристик). Застосування методу базисної ціни обов'язково передбачає її відповідну корекцію шляхом використання *боніфікації* (надбавки) *оборефакції* (знижки). Зрештою, з урахуванням основних ринкових чинників в угоді чи контракті фіксується договірна ціна за згодою партнерів.

4) форма оплати;

Форма платежу. Залежно від об'єктивно існуючих Інтересів партнерів (продавців і покупців) у договір включається умова про повну (часткову) передоплату або умова про оплату фактично поставленого товару.

Практика підприємництва знає дві основні форми платежу:

- *кредитна*, коли партнери (сторони) домовляються про поставку товару у певний визначений термін і про оплату поставленої продукції впродовж певного часу; у цьому випадку загальна сума платежу має складатися з ринкової ціни товару та відсотка за користування кредитом;

- *готівкова*, коли сторони домовляються, що платіж повинен передувати поставці товару або ж відбуватися негайно після неї.

Готівкові платежі здійснюються використанням певного способу розрахунків (зокрема чеків або депозитних сертифікатів).

Розрахунки можуть здійснюватись також *векселями*. Нерідко застосовується й така форма розрахунків, як *акредитив*, тобто доручення банку сплатити певну суму грошей негайно за умови виконання зобов'язань, зафіксованих у спеціальному акредитивному листі.

Іншою формою платежу є *інкасо*, коли платіж здійснюється банками покупця на основі передачі банком продавця відповідних платіжних документів.

5) термін поставки;

Термін поставки товару. При встановленні такого терміну партнери у процесі підготовки договору мають урахувати власні реальні можливості і очікувану потребу товару в часі. Можуть застосовуватися такі формулювання термінів поставки товару: 1) негайно (протягом кількох днів після підписання договору); 2) не пізніше конкретної дати; 3) у конкретний період часу (місяць, квартал); 4) у точно обумовлений строк (конкретні число, місяць і рік). Окремі застереження можуть бути зроблені щодо строків поставки товарів при здійсненні експортно–імпортних операцій.

б) маркування, упаковка, тара;

Упакування і маркування товарів. Звичайно упакування здійснюється з метою реклами, захисту від пошкоджень (руйнування), зручності транспортування та вантажно–розвантажувальних робіт. Розрізняють *внутрішню* товарну упаковку (коробки, сумки, пакети тощо) і *зовнішню* упаковку, тобто тару (контейнери, піддони, ящики тощо). Маркування наноситься на упаковку і охоплює узгоджені сторонами договору відомості: назва виробника; назва покупця (споживача); номер договору (замовлення); номер пакувальної одиниці; місце призначення; точні габарити; умовне позначення правил навантаження–розвантаження товарного місця (наприклад, «не кантувати», «верх», «обережно – скло» тощо). Стосовно експортованих товарів має бути позначена країна походження виробу (наприклад, «Вироблено в Україні»).

7) порядок здавання–приймання товару;

Здавання–приймання товару. Здебільшого будь–який договір має передбачати конкретну форму здавання–приймання товару. Найпростішою і найпоширенішою формою є підписання акту прийому–передачі сторонами договору купівлі–продажу. Остаточне приймання поставлених товарів здійснюється після їхнього прибуття на склад покупця. У цьому випадку перевірка кількості і якості отриманих товарів може завершуватися складанням акта експертизи.

8) відповідальність сторін;

Штрафні санкції. У цьому розділі підписаного договору сторони обумовлюють конкретні штрафні санкції (сплата штрафу, пені тощо) за порушення передбачених у ньому умов. Звичайно

штрафи встановлюються у відсотках до конкретної вартості товару і мають верхню межу. Претензії щодо штрафу можуть бути пред'явлені не пізніше обумовленого строку (наприклад, трьох місяців).

9) додаткові застереження (наприклад, заборона перепродажу товару), **або інші умови** якщо такі є.

Інші умови. У цьому (заключному) розділі договору можуть міститися доповнення до договору, а також запис щодо кількості примірників, які мають однакову юридичну силу, щодо терміну дії договору, щодо моменту підписання і інші.

Саме специфічні умови договору становлять тему і зміст обговорення партнерами. Ось чому конкретну форму можливої зі специфічних умов ретельно обмірковує підприємець при підготовці до переговорів про укладення угоди (договору).

Загальні умови включаються до всіх договорів незалежно від їхньої специфіки. Такими умовами є:

- **арбітражний припис;**

Вирішення суперечок або ще можна назвати арбітраж – означає порядок розгляду і вирішення суперечок. У тексті договору звичайно обумовлюється порядок вирішення суперечок, що можуть виникнути у зв'язку з виконанням зобов'язань. Може бути зазначено, наприклад, що обидві сторони намагатимуться долати суперечки чи розбіжності, якщо такі виникатимуть, власними силами шляхом дружніх переговорів. У випадку, коли сторони не зможуть дійти згоди, то всі суперечки мають розглядатись Господарським судом України або відповідним компетентним органом.

- **форс–мажорні обставини**, з настанням яких виконання договірних зобов'язань припиняється на час їхньої дії.

Форс–мажор. Цим терміном прийнято позначати обставини непереборної сили (пожежа, стихійне лихо, війна, економічна блокада, заборона експорту або імпорту), за яких стає неможливим виконання умов договору. Тому в договорі має бути обумовлено, що з настанням таких обставин строк виконання договірних зобов'язань відкладається на час їхньої дії. Доказом наявності таких обставин та їхньої тривалості є довідка Торговельно–промислової палати країни продавця чи покупця. Якщо форс–мажорні обставини триватимуть понад три місяці, то кожна сторона договору має право відмовитися від подальшого виконання зобов'язань по ньому.

У **заклучній частині** договору містяться:

- юридичні адреси сторін (партнерів);

- усі додатки, що є невід'ємними частинами договору (ескізи товару, зразки тощо);
- підписи сторін (партнерів);
- місце і дата укладення договору (якщо це не було зафіксовано у преамбулі).

У більшості випадків для укладення договору достатньо згоди сторін. Інколи укладенню договору передують складні і тривалі переговори. В деяких випадках договори укладаються майже автоматично, коли партнери навіть не відчують договірного характеру своїх взаємин.

4.3. Оферта як особлива форма укладення договору

Укладенню будь-якого договору звичайно передують переговори сторін. Вони можуть проводитися в *усній* (по телефону, при зустрічі) або у *письмовій* формі. Ведення переговорів у письмовій формі означає, що одна із сторін готує пропозицію іншій стороні у вигляді проекту договору. Останнє прийнято називати **офертою** (наміром, пропозицією щодо укладення договору).

При цьому офертою вважають не будь-який проект, а лише той, що підписаний однією стороною – оферентом (автором оферти). Розрізняють тверді і вільні оферти.

Тверда оферта направляється на одну адресу і перетворюється у договір лише тоді, коли:

1. вона підписана іншою стороною (покупцем);
2. після підписання відправлена оференту;
3. отримана оферентом.

Необхідно брати до уваги і те, що кожна оферта має певний термін чинності (дії), котрий фіксується в її тексті. Наприклад, тверда оферта дійсна протягом 30 днів з моменту її відправлення. Це означає, що всі три умови (зазначені вище) мають бути дотримані впродовж 30 днів з дати відправлення оферти (опублікування у пресі). Це стосується також і вільної оферти.

Вільна оферта направляється кільком адресатам. Причому покупець, навіть підписавши її, ще не отримує гарантії щодо поставки товару, котрий є предметом оферти (партія товару одна, а пропозиції надіслані багатьом потенційним покупцям). У зв'язку з цим вільна оферта стає договором при дотриманні не лише трьох раніше зазначених умов, а й ще однієї (додаткової) умови – потенційний покупець має підписати оферту, надіслати її на адресу

оферента, а останній –повідомити покупця про згоду оцінювати (вважати) підписану ним оферту як договір.

З цією метою у тексті вільної оферти завжди фіксується термін, протягом якого оферент зобов'язується надіслати таке підтвердження (наприклад, протягом трьох днів з моменту закінчення дії оферти). Для самого оферента така вказівка має важливе значення у тих випадках, коли всі адресати повернуть йому підписані оферти і треба буде вибрати, яку з них вважати договором.

Для покупця це також важливо, бо після підписання оферти він бере на себе конкретні зобов'язання. Проте, якщо протягом трьох днів покупець не отримає від оферента підтвердження, він може вважати себе вільним від зобов'язань.

Підготовка оферти, як і договору, вимагає формулювання загальних і специфічних умов, стосовно складання цих документів.

4.4: Партнерські зв'язки: сутність та організаційно–правова форма

Партнерські зв'язки – це такі договірні відносини, які встановлюються між підприємцями і дозволяють кожному з них досягти очікуваного результату (успіху) за рахунок обміну наслідками своєї діяльності.

Сукупність форм кооперації між великими, середніми та малими фірмами є особливим сегментом у системі зовнішніх зв'язків великих корпорацій. У ринкових умовах господарювання основними формами кооперації великих, середніх та малих господарських структур є субпідряд, франчайзинг, лізинг і венчурне фінансування. Змістом цих форм є інтеграція (переплетіння) функціональних сфер діяльності великих, середніх та малих підприємств (рис. 4.1.).

Рис. 4.1. Основні форми коопераційних зв'язків малих, середніх та великих підприємств⁴³

Взаємини між підприємцями, які оформлені договірними відносинами, характеризують партнерські зв'язки. Спонукальним мотивом встановлення партнерських зв'язків є реальний порядок дій для практичної реалізації бізнес-проекту. Форму партнерських зв'язків завжди пропонує один з бізнесменів-партнерів, а конкретна форма таких зв'язків залежить від специфічних особливостей даного бізнесу.

Сутнісно-змістова характеристика окремих форм співробітництва зводиться до такого.

Виробнича кооперація – здійснення замкнутого виробничого циклу готового до споживання продукту всіма партнерами спільно, причому кожний з них виконує свою частку робіт у рамках єдиного (інтегрованого) виробничого процесу.

Проектне фінансування – форма підприємницького співробітництва, за якої:

а) один з партнерів зобов'язується фінансувати реалізацію підприємницького проекту іншого партнера;

б) партнер-розробник пропонує іншому партнерові здійснювати практичну його реалізацію і зобов'язується фінансувати всі необхідні роботи. При цьому в обох випадках одержаний кредит має бути повернутий у товарній формі, тобто за рахунок виготовленої після реалізації бізнес-проекту продукції.

Управління за контрактом – форма партнерських зв'язків, здійснюваних через передачу одним підприємцем іншому «ноу-хау» управлінського характеру і забезпечення тим іншим інвестування процесу практичного його використання; за своєю сутністю її можна вважати експортом управлінських послуг.

Підрядне виробництво характеризує форму юридичне оформлених взаємин між підприємцями, відповідно до якої один з них здійснює цільове виробництво продукції на пряму вказівку іншого.

Спільне підприємництво означає функціонування організаційного утворення (підприємства, іншого суб'єкта господарювання), статутний фонд якого формується за рахунок пайових внесків

⁴³ Варналій З. С. Основи підприємництва [Текст]: Навч. посіб.– 2-ге вид., випр. і доп. / З. С. Варналій. – К. : Знання-Прес, 2003. – 285 с. – С.217

партнерів–засновників, котрі уособлюють різні форми власності, або один з них є іноземною фізичною чи юридичною особою. Бартерні операції (бартер) – форма реалізації укладеної угоди в натуральній формі згідно з попередньо узгодженою номенклатурою обмінюваних товарів, а також узгодженими строками взаємних поставок продукції. Масштаби таких партнерських зв'язків мають бути виправданими конкретними економічними умовами: за ринкових умов господарювання надмірні обсяги бартеру не підтримуються і не заохочуються державою.

Зустрічна поставка є різновидом бартеру, але передбачає дещо інші умови виконання. Партнери визначають, який товар має бути поставлений, а конкретний асортимент визначається згодом і оформляється у вигляді додатку до договору (угоди).

Комерційна тріангуляція полягає в тім, що до бартерних операцій залучається ще й третій партнер (чи більше), якщо цього потребує пошук необхідного продукту (товару). Звичайна угода – це загальновизнана універсальна угода про купівлю–продаж, за якої партнерські взаємини оформляються у вигляді договору поставки певного товару.

Форвардні угоди є документально оформленими договірними взаємовідносинами, що потребують термінової практичної реалізації. Угоди про передачу інформації у вигляді «ноу–хау» реалізуються обов'язково за певну матеріальну винагороду, умови і розміри якої визначаються цими угодами.

Угоди про встановлення прямих зв'язків – партнерські зв'язки суб'єктів господарювання, що базуються на безпосередній співпраці в конкретній сфері діяльності.

Угоди про експорт – це юридичне оформлені договірні відносини, спрямовані на поставку конкурентоспроможної продукції конкретним споживачам в інших країнах.

Угоди про реекспорт характеризують виробничо–економічні відносини, що передбачають купівлю тим чи тим партнером відповідних видів товарів за кордоном з метою наступної їх поставки (перепродажу) партнерам з третьої країни.

Угоди про імпорт товарів – форма партнерських зв'язків для організації завезення потрібних товарів з іншої країни.

Факторинг відображає фінансово–економічні взаємовідносини між підприємцями і так званими фактор–фірмами (найчастіше банками), які за певну винагороду беруть на себе організацію

одержання дебіторської заборгованості суб'єктам господарювання з боку інших фірм, або просто купують у них документи (рахунки–фактури), що дають право вимагати в боржників уплати боргу.

Комерційний трансферт застосовується в системі міжбанківських зв'язків і міждержавних відносин. Він означає взаємне придбання партнерами капіталу в національній валюті у визначених розмірах за договірною ціною з наступним її зарахуванням на рахунок покупця в національному банку країни–продавця.

Отже, у ринковій системі господарювання партнерські зв'язки здійснюються за кількома основними напрямками (виробництво, товарообмін, торгівля, фінансові відносини). Тільки таке комплексне здійснення партнерських зв'язків може забезпечити належний розвиток та ефективність підприємництва в Україні.

Контрольні та дискусійні питання

1. Чи тотожні поняття «договір», «контракт», «угода»?
2. Як можна класифікувати підприємницькі договори за сферами діяльності?
3. В чому полягає відмінність між установчим та підприємницьким договорами?
4. Охарактеризуйте специфічні і загальні умови договору.
5. З яких частин складається договір?
6. Що таке оферта?
7. Назвіть основні форми кооперації великих, середніх та малих господарських структур у ринкових умовах господарювання.

ТЕМА 5. МЕХАНІЗМ УТВОРЕННЯ ВЛАСНОЇ СПРАВИ

5.1. Технологія організації нового підприємства

Регламент створення підприємства – це порядок, за яким підприємець обдумує, створює та реєструє підприємство.

Основними ознаками підприємства є:

- відокремлене майно;
- самостійний баланс;
- назва, ідентифікаційний номер, розрахункові рахунки;
- юридичний статус (організаційно–правова форма).

Процеси створення, реєстрації, функціонування, управління та ліквідації підприємств регулюються такими *нормативними актами*:

- Господарським кодексом;
- Законом України "Про господарські товариства";
- Законом України "Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб–підприємців";
- іншими нормативними актами.

Виділяють **три шляхи утворення підприємств**:

- 1) за рішенням засновників;
- 2) шляхом примусового поділу існуючого підприємства згідно із законодавством;
- 3) шляхом виокремлення структурного підрозділу (або іншої частини) діючого підприємства (об'єднання).

Не залежно від способу утворення регламент (послідовність) створення підприємства буде однаковим і повинен містити таку **послідовність**:

- 1) пошук бізнес–ідеї, її обґрунтування, підбір "команди" (партнерів);
- 2) пошук та визначення обсягів та джерел фінансування підприємства;
- 3) побудова плану діяльності (бізнес–плану);
- 4) державна реєстрація підприємства.

Відбираючи та обґрунтовуючи *бізнес–ідею*, підприємець насамперед виходить із власних інтересів, обирає відповідне господарське поле своєї діяльності та визначає ринкову стратегію (концепцію) майбутнього (або діючого) підприємства.

Спочатку з'ясуємо основні *причини ухвалення рішення про відкриття своєї справи*.

Невдоволення поточною роботою (роботодавцем), недостатній на ваш погляд рівень заробітної плати, бажання досягти чогось більшого, ніж просто одержувати фіксовану зарплату за 8-годинний робочий день. Сюди ж можна віднести і особисті амбіції, Ви усвідомлюєте, що, тільки почавши свій бізнес, зможете себе реалізувати.

Відсутність роботи як такої, а, отже, і достатніх засобів до існування. Додати сюди, наприклад, наявність дружини й двох дітей, яких потрібно нагодувати, або іпотечний кредит, що висить на шії. Питання в такому випадку може стати ребром, свій бізнес — єдиний шанс нормального існування для Вас і Вашої родини. Це, до речі, є одним із самих серйозних спонукальних мотивів для початку своєї справи.

У вас дозріла гарна бізнес-ідея для відкриття свого власного бізнесу, і ви розумієте, що саме час її реалізувати. Втративши цей шанс зараз, потім буде набагато складніше реалізувати його, оскільки конкуренти можуть зайняти Вашу нішу.

Ви відчуваєте потребу у незалежності, свободі. Ви хочете повністю, самі керувати своїм часом й одноосібно приймати рішення, що і коли Вам робити. Ви не хочете в когось відпрошуватися в поліклініку, вислуховувати моралі із приводу запізнення на роботу, одним словом, залежати жодним від роботодавця.

Важливо зрозуміти, навіщо Ви вирішили відкрити свою справу, і яку мету при цьому переслідуйте. Це буде вас мотивувати й направляти у потрібному напрямку ведення свого бізнесу. Усвідомлення цих причин поряд зі спонукальними мотивами і допоможе вам почати свій бізнес.

Коли ідея обґрунтована, підібрана команда однодумців для її реалізації, постає необхідність визначення джерел фінансування бізнесу. Не зважаючи на наявність широких кредитних та інших можливостей 90% всіх підприємців починають із самостійного фінансування або родичами або друзями, і лише 10% стартового капіталу має банківське або інвестиційне походження.

Відповідно виділяють два **джерела фінансування підприємства:**

1) *внутрішні джерела* – джерела надходження коштів, пов'язані із самим підприємцем та результатами його діяльності в минулому (власний капітал підприємця, його батьків, друзів, родичів тощо);

2) *зовнішні джерела* – джерела надходження коштів від непов'язаних із підприємцем власників фінансових ресурсів (банківські кредити, кошти інших підприємств, державне фінансування тощо).

Кожне із джерел має свої переваги й недоліки і при виборі необхідно скласти собі певний перелік критеріїв за такими напрямками:

- сума коштів;
- терміни її збору (як швидко потрібні кошти);
- відсоткові ставки;
- умови отримання, обслуговування та повернення.

При диференціації джерел фінансування підприємства слід чітко визначити оптимальне їх співвідношення.

5.2. Характеристика бізнес–плану

Бізнес–планування є одним із найвідповідальніших етапів при створенні підприємства. Бізнес–план складається після того, як вже визначена й обґрунтована підприємницька ідея, визначені джерела її фінансування та підібрана команда однодумців по її реалізації.

Бізнес–план – письмовий документ, в якому викладена суть підприємницької ідеї, шляхи і засоби її реалізації та охарактеризовані ринкові, виробничі, організаційні й фінансові аспекти бізнесу, а також особливості управління ним.

Бізнес–план несе в собі такі **завдання**:

- оцінка новизни підприємницької ідеї, її сильних і слабких сторін;
- визначення витрат, фінансових ресурсів і джерел фінансування;
- обґрунтування і вибір стратегії діяльності підприємства;
- оцінка ринку;
- визначення ризиків;
- визначення партнерів;
- прогнозування очікуваних результатів.

При складанні бізнес–плану, визначенні його структури та наповненості кожного розділу головним є врахування цільової аудиторії, тобто того, кому буде адресований бізнес–план:

- сам підприємець;
- інвестори;

- банк;
- партнери;
- майбутні працівники.

У кожному разі незалежно від спрямованості бізнес–план виконуватиме такі **функції**:

1) моделювання (виступає як засіб моделювання системи управління бізнесом);

2) прогнозу (надає можливість визначити перешкоди та попередити проблеми);

3) фінансову (є засобом залучення позикового капіталу та основою добрих взаємин з інвесторами);

4) комунікаційну (є інструментом комунікацій між підприємцем та постачальниками, працівниками, іншими контрагентами);

5) особистісну (є засобом розвитку управлінських якостей підприємця);

б) результативну (надає можливість перевірити ідею на раціональність та реалістичність до її реалізації). Не існує єдиних чітких рекомендацій щодо написання бізнес–плану, його структури, обсягів та методів написання.

Можна рекомендувати таку **структуру бізнес–плану**:

- резюме;
- опис бізнесу;
- огляд ринків та цільових споживачів;
- конкуренція;
- маркетингова стратегія;
- вибір місця розташування;
- менеджмент і персонал;
- стратегія виходу на ринок;
- фінансовий план;
- прогноз грошових потоків (припливу/відпливу капіталу);
- бухгалтерський баланс;
- додатки.

Визначимося з *основними деталями, які повинен містити ваш письмовий бізнес–план*.

Визначите *призначення свого бізнесу, його цілі і завдання*, за допомогою чого Ви їх досягнете (які засоби використовуватимете). Тут просто докладно опишіть, чим саме Ви будете займатися, у чому полягає унікальність ідеї бізнесу, чого Ви взагалі чекаєте від своєї

справи і як будете все це здійснювати. Відобразіть основний і додаткові напрямки свого бізнесу. Причому, вкажіть всі перспективи, можливості розвитку й розширення як у короткостроковій (до 1 року), так і у довгостроковій перспективі. Можете не жаліти паперу й докладно розписувати всі формулювання. Якщо ви не можете правильно сформулювати цілі й завдання, переваги перед конкурентами, почитайте літературу, Інтернет, запозичте чужі визначення.

Зробіть *розширений огляд ринку*, на якому будете вести свій бізнес. Почніть із того, яка чисельність людей живе в тому чи іншому місці, скільки з них може бути потенційними споживачами Вашого товару або послуги, на яку категорію людей Ви розраховуєте. Оцінюйте не тільки чисельність, але й добробут проживаючих там людей

Далі, визначте *рівень конкуренції*. Для цього порахуйте, яке кількість фірм займається діяльністю подібною вашої. Визначте сильних і слабких конкурентів, для цього оцініть їх сильні й слабкі сторони. Довідайтеся, які помилки вони допускають при продажі товарів чи наданні послуг. Зрівняйте чисельність і професійний рівень персоналу, обороти їхнього бізнесу, кількість й якість основних засобів, фінансові резерви для розширення й подальшого просування на ринку. Обов'язково при оцінці всіх цих факторів вказуйте джерело одержання інформації, оскільки будь-які факти повинні бути кимось або чимось підтверджені. Не підмінюйте бажані факти на дійсні.

Подумайте, *чи можна обійтися без приміщення*, якщо не можна то обґрунтуйте необхідність наявності приміщення (або декількох) для свого бізнесу. Вибравши приміщення, довідайтеся вартість орендної плати, який мінімальний/максимальний строк оренди. Обговоріть перспективи із власником довгострокового співробітництва. На випадок розірвання договору передбачите наявність запасних приміщень для оренди, довідайтеся ціни. Ціни, вартість оренди, характеристики приміщення записуйте в бізнес-план. Визначтеся, яке необхідно закупити встаткування для початку ведення бізнесу, де його вигідніше придбати, скільки на це піде коштів. Прорахуйте також витрати на реєстрацію свого бізнесу.

Подумайте, *чи можна буде вести свій бізнес одному*. У протилежному випадку обґрунтуйте необхідність персоналу. Вкажіть, яка кількість співробітників Вам реально знадобитися, на який час

(постійно, тимчасово, сумісництво), приблизно скільки Ви витратите на заробітну плату на місяць (з врахуванням всіх нарахувань на фонд оплати праці).

Переходьте до **фінансової частини** Вашого бізнес-плану. Всі записи в цьому бізнес-плані є тільки Вашою особистою справою й залежать від специфіки Вашого бізнесу. Бізнес-план звичайно складається на 2 роки, оскільки це самі важкі роки для розвитку свого бізнесу. По-перше, Ви зможете обрисувати свої перспективи на досить тривалий строк, по-друге, зможете заpastися необхідним терпінням. У бізнес-плані станом на кожен місяць повинні бути прогнозовані витрати й доходи свого бізнесу.

Рознесіть свої **витрати** на постійні (щомісячні), змінні та інші. На постійні затратні витрати віднесіть орендну плату, комунальні платежі, вартість закупаюваних товарів (якщо справа стосується торгівлі), видаткових матеріалів, втрати сировини, оплату праці персоналу з урахуванням податків на заробітну плату, якщо необхідно витрати на рекламу й т.д., залежно від Ваших щомісячних витрат тобто всі ті витрати, які ви будете нести щомісяця. Врахуйте, що з часом ціни на закупівлю сировини, розхідних матеріалів можуть збільшуватися. Тому можете передбачити у своєму бізнес плані 10-ти відсоткове збільшення витрат за кожні півроку.

Доходи у Вас можуть бути лише одного виду: доходи від реалізації товарів (надання послуг). Але якщо Ви, припустимо, вклали гроші в банк під певний відсоток, і маєте із цього дохід, то можете створити для цього рядок "Інші доходи". Коли будете вносити свої доходи, постарайтеся не перебільшувати їх, таким чином, ви додатково застрахуєте себе від можливих несподіванок.

Порахувавши різницю між доходами й витратами, ви зможете приблизно побачити помісячний, річний чистий **прибуток**.

Наповненість кожного з етапів залежить від самої ідеї, цільової аудиторії читачів бізнес-плану, особливостей підприємницького середовища та багатьох інших параметрів.

5.3. Установчі документи підприємства: суть, призначення та порядок створення

Документи, які оформлюються в процесі створення нового підприємства, називаються установчими документами. **Установчі документи** – важливий атрибут підприємства, який підтверджує статус підприємства, вказує на законність і офіційність його

існування. До засновницьких документів, що підтверджують статус юридичних осіб, без яких неможливо заснувати фірму, належить статут та установчий договір, створення малих підприємств, товариств, асоціацій, об'єднань підприємств та інших підприємницьких структур неможливе без цих основних документів.

Установчими документами суб'єкта господарювання є рішення про його утворення або засновницький договір, а у випадках, передбачених законом, статут (положення) суб'єкта господарювання⁴⁴.

У **рішенні про створення** (протокол загальних зборів № 1) приймається рішення про створення підприємства, розписується статутний капітал з урахуванням розподілу часток. Статутний капітал – сума необхідна для реєстрації підприємства. Статутний капітал може бути сформований за рахунок зарахування грошей на спеціально відкритий накопичувальний рахунок, або за рахунок внесення майна. Сума статутного капіталу для ТзОВ, АТ становить 35 000 грн. Якщо ви вносите статутний капітал майном, то не обов'язково це майно повинне фактично коштувати 35 000 грн., ви просто вносите його у вигляді статутного капіталу й самі встановлюєте йому ціну, скажемо 10 000 або 100 000 грн., будь це комп'ютер або стіл. Скажімо так, на відміну від наступних двох документів Рішення про створення є формальним документом, і не впливає на відносини між засновниками.

Установчий договір – угода про спільну господарську діяльність, змістом якої є об'єднання майна, капіталів та підприємницьких зусиль для провадження підприємницької діяльності та отримання прибутку (створюється для засновників).

В установчому договорі визначаються предмет угоди, назва та юридична адреса підприємства (фірми), статутний фонд, відповідальність засновників та інші умови функціонування підприємства (фірми). Зміст установчого договору – об'єднання майна (капіталів) і підприємницьких зусиль з метою отримання прибутку. Тому головним для установчого договору є визначення всіх параметрів взаємовідносин між учасниками фірми, насамперед майнового та організаційного характеру. Все це визначає відповідну структуру установчого договору, який містить такі розділи.

1. Преамбула.
2. Загальні положення договору.

⁴⁴ Відповідно до Статті 57. Господарського кодексу України від 16.01.2003 № 436–IV

3. Предмет договору.
4. Назва та місцезнаходження фірми.
5. Юридичний статус фірми.
6. Статутний фонд. Вклади учасників (засновників).
7. Права і обов'язки учасників (засновників).
8. Управління фірмою.
9. Майно фірми. Розподіл прибутку.
10. Порядок виходу зі складу учасників.
11. Форс–мажор.
12. Розв'язання суперечок.
13. Умови припинення (розірвання) договору.
14. Умови та строки набуття договором чинності.
15. Інші умови.

Установчий договір набирає сили з моменту його підписання всіма засновниками (учасниками) фірми.

Статут – юридичний документ, який регламентує внутрішні аспекти діяльності підприємства. Статут дає повне уявлення про правовий статус підприємства, його внутрішній механізм управління та самоуправління трудового колективу, про режим формування та використання майна, розпорядження його коштами та прибутком.

Завдання статуту – дати найбільш повне уявлення про правовий статус підприємства (фірми) як самостійного суб'єкта підприємницької діяльності, що має всі права юридичної особи, про його внутрішній механізм, управління і самоуправління, режим формування та розпорядження його коштами і прибутком. Таке призначення статуту виявляється і в його структурі, яка, як правило, складається з таких розділів (статей).

1. Найменування та місцезнаходження фірми.
2. Загальні положення.
3. Предмет, цілі та напрями діяльності фірми.
4. Юридичний статус фірми.
5. Майно фірми.
6. Фонди фірми
7. Виробничо–господарська діяльність.
8. Зовнішньоекономічна діяльність.
9. Прибуток фірми та його розподіл.
10. Відшкодування збитків.
11. Органи управління та контролю фірми,
12. Організація та оплата праці.

13. Компетенція та повноваження органів трудового колективу.

14. Облік та звітність.

15. Припинення діяльності фірми (реорганізація та ліквідація).

Всі ці розділи мають міститися у статутах усіх видів підприємств, незалежно від їх організаційних форм власності. Разом із тим, деякі розділи можуть об'єднуватися, а “наповнення” цих розділів конкретними положеннями залежить від виду підприємства, вимог та бажань власників. Організація підприємства, якщо осіб, які бажають його заснувати, дві або більше, починається з розробки та прийняття установчого договору.

*Для тих, хто створює приватні фірми на правах малих підприємств з індивідуальною формою організації бізнесу, необхідним документом є **статут підприємства**, а для підприємств із колективною формою організації бізнесу (товариства, об'єднання підприємств тощо) необхідні **статут та установчий договір**.*

В установчих документах повинні бути зазначені найменування та місцезнаходження суб'єкта господарювання, мета й предмет господарської діяльності, склад і компетенція його органів управління, порядок прийняття ними рішень, порядок формування майна, розподілу прибутків і збитків, умови його реорганізації та ліквідації.

Порядок укладання установчих документів:

1) підготовча робота, в ході якої визначаються цілі, завдання, загальний механізм організації новостворюваного підприємства;

2) попередні переговори із засновниками, складання протоколу про наміри створити юридичну особу;

3) створення робочої групи для формування засновницького договору, статуту;

4) збір, узагальнення необхідних матеріалів, вивчення практичного досвіду та діючих форм установчих документів інших подібних підприємницьких структур;

5) юридичні та економічні консультації щодо структури та змісту проектів установчих документів, відповідність їх чинному законодавству;

6) розгляд підготовлених проектів установчих документів на установчих зборах, їх обговорення і затвердження, складання протоколу зборів;

7) підписання усіма засновниками установчих документів, нотаріальне засвідчення їхніх підписів;

8) подання затверджених установчих документів для державної реєстрації підприємства.

5.4. Статутний фонд та його формування

Для створення та початку діяльності підприємства необхідний стартовий капітал. Цю функцію виконує статутний фонд. **Статутний фонд** – це сукупність грошових коштів та майна, яка необхідна для організації та початку функціонування підприємств.

Статутний фонд створюється внесенням вкладів засновниками (учасниками) і може поповнюватися за рахунок прибутку від господарської діяльності підприємства, а в разі потреби також додаткових вкладів учасників, у тому числі спонсорів, вкладом до фонду можуть бути: всі види майна – будівлі споруди, обладнання та інші матеріальні цінності; кошти засновників (учасників), у тому числі й у вільно конвертованій валюті; усі види майнових прав – на користування землею та іншими природними ресурсами, різними майновими об'єктами, а також на використання винаходів, ноу-хау, інших об'єктів інтелектуальної власності та інші права, що належать до майнових, але мають товарну вартість.

До моменту реєстрації підприємства, що функціонує (наприклад товариство з обмеженою відповідальністю), кожний з його учасників зобов'язаний внести до статутного фонду не менш як 30% коштів, зазначених у засновницьких документах, що має підтвердити банк. З цією метою за заявкою засновників у банку відкривається тимчасовий рахунок, який після реєстрації перетворюється у розрахунковий.

Протягом року всі учасники підприємства (фірми) мають повністю внести свій вклад до статутного фонду. У разі невиконання учасниками цих зобов'язань за час прострочення вони сплачують 10% річних з недонесених сум, якщо інше не передбачено засновницькими документами.

Мінімальний обсяг статутного фонду становить: для акціонерного товариства – сума еквівалентна 1250 мінімальним заробітним платам (відповідно до ставки на момент його створення) для інших товариств (товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю, повних та командитних товариств) – 100 мінімальним заробітним платам.

Обсяг статутного фонду може бути збільшений за умови, що всі учасники повністю внесли свої вклади. Зміна обсягів статутного

фонду набуває чинності з моменту реєстрації його органом, який зареєстрував статут підприємства (фірми).

Кошти статутного фонду спрямовуються на розвиток виробництва. Використовувати кошти статутного фонду на заробітну плату, заохочення та інші потреби забороняється. Статутний фонд є власністю засновників (учасників) у межах їхніх вкладів.

При виході засновника (учасника) зі складу підприємства (товариства з обмеженою відповідальністю) або в разі ліквідації підприємства засновнику сплачується вартість частини майна, пропорційна до його частки у статутному фонді. Майно, передане у користування, повертається в натуральній формі без винагороди. Статутний фонд є не тільки “підставою” для державної реєстрації, а й стартовим капіталом, від якого залежить функціонування підприємства (фірми).

Обсяг статутного фонду закріплюється в установчому договорі та статуті підприємства (фірми). Підтримання певного співвідношення між обсягом статутного фонду та загальним обсягом виробничо–господарської діяльності є ознакою фінансової стійкості підприємства (фірми).

Крім статутного фонду, підприємства можуть створювати інші фонди, наприклад, резервний, страховий, споживання, соціально–економічного розвитку та ін., що передбачені чинним законодавством України або відповідним рішенням Зборів учасників підприємства (фірми).

5.5. Державна реєстрація підприємства

Завершальним етапом процесу створення підприємства є його державна реєстрація. Процедура державної реєстрації регулюється Законом України "Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб–підприємців" та Господарським кодексом.

Державна реєстрація юридичних та фізичних осіб–підприємців – це засвідчення факту створення або припинення юридичної особи, засвідчення факту набуття або позбавлення статусу підприємця фізичною особою шляхом внесення відповідних записів до Єдиного державного реєстру.

Державна реєстрація поширюється на усі юридичні особи незалежно від організаційно–правової форми, форми власності, у

тому числі тих, які не здійснюють підприємницьку діяльність, а також фізичних осіб–підприємців.

Отже, після болісних етапів пошуку ідеї бізнесу, складання бізнес–плану, вибору форми ведення свого бізнесу, ви нарешті зважилися зареєструвати свою справу. Для початку вам не перешкодить ознайомитися зі списком документів. Можете з'їздити в Державну податкову інспекцію (ДПІ), перевірити там список необхідних документів і вимоги до них залежно від обраної вами форми реєстрації свого бізнесу.

Якщо ви реєструєтесь як **суб'єкт підприємницької діяльності – фізична особа (СПД ФО)**, вам потрібно всього лише надати наступні документи:

- заповнена заява;
- квитанція про оплату держмита;
- копія паспорту.

Якщо ви будете вести свій бізнес у формі **товариства з обмеженою відповідальністю (ТЗОВ)** або **акціонерного товариства (АТ)** вам необхідно (після узгодження з податковою інспекцією) виконати наступні дії.

1) Підготуйте всі необхідні документи на реєстрацію:

- заява про державну реєстрацію;
- рішення про створення підприємства (протокол установчих зборів);
- статут;
- установчий договір (при наявності декількох власників), не обов'язково;
- документ про сплату державного збору.

2) Відкрийте накопичувальний рахунок (при необхідності для внесення на нього коштів статутного капіталу);

3) Здайте документи на реєстрацію;

4) Отримайте документи про реєстрацію;

5) у цей час автоматично при подачі документів у ДПІ ви встаєте на облік у наступні фонди: Пенсійний (ПФ), Соціального страхування (ФСС), Фонд страхування від нещасних випадків та ін.;

6) Після одержання документів про реєстрацію вам слід відкрити розрахунковий рахунок в обраному вами банку, про що в 3–денний строк сповістити ДПІ;

7) Якщо ваша діяльність підлягає ліцензуванню, одержати необхідні ліцензії.

Державна реєстрація проводиться державним реєстратором – посадовою особою, яка здійснює державну реєстрацію юридичних та фізичних осіб–підприємців. Державна реєстрація юридичних осіб та фізичних осіб–підприємців проводиться державним реєстратором виключно у виконавчому комітеті міської ради міста обласного значення або в районній, районній у містах Києві та Севастополі державній адміністрації за місцезнаходженням юридичної особи або за місцем проживання фізичної особи–підприємця.

Порядок проведення державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб–підприємців включає, зокрема:

1) перевірку комплектності документів, які подаються державному реєстратору, та повноти відомостей, що вказані в реєстраційній картці;

2) перевірку документів, які подаються державному реєстратору, на відсутність підстав для відмови у проведенні державної реєстрації;

3) внесення відомостей про юридичну особу або фізичну особу–підприємця до Єдиного державного реєстру;

4) оформлення і видачу свідоцтва про державну реєстрацію та виписки з Єдиного державного реєстру.

Формально з 1 липня 2004 року в Україні реєстраційні процедури проводяться за принципом "єдиного вікна", тобто підприємець подає необхідні реєстраційні документи державному реєстратору, а той самостійно проводить державну реєстрацію та реєстрацію у всіх інших державних органах (податковій службі, пенсійному фонді, соціальних фондах).

Проте практика свідчить про неефективність роботи подібних "офісів". Тому рекомендована така **етапність реєстрації суб'єкта підприємництва:**

1) розробка та реєстрація в нотаріуса установчих документів;

2) відкриття тимчасового рахунку в банку для сплати частини статутного фонду;

3) реєстрація в державного реєстратора;

4) реєстрація в місцевих статистичних органах;

5) реєстрація в місцевій податковій службі;

6) реєстрація в Пенсійному фонді;

7) реєстрація в "соціальних" фондах;

8) одержання дозволу на виготовлення печаток і штампів місцевого органу Міністерства внутрішніх справ;

9) відкриття постійного рахунку (рахунків) у банку.

З цього моменту підприємство може здійснювати господарську діяльність, якщо вона не потребує отримання спеціальних дозволів, погоджень, патентів та ліцензій.

Право на здійснення підприємницької діяльності підприємство набуває лише після акту державної реєстрації такої діяльності; в іншому разі така діяльність є незаконною. Існують певний порядок і умови реєстрації нового підприємства. Будь-яка підприємницька структура вважається створеною і набуває права юридичної особи з дня її реєстрації у державній адміністрації місцевої влади за місцем знаходження підприємства (фірми) або за місцем проживання підприємця.

З метою реєстрації новоствореного підприємства треба подавати такі документи:

- рішення власника майна або впровадженого органу про організацію малого підприємства (за наявності двох або більшої кількості власників таким документом є договір про заснування);
- статут підприємства;
- письмове підтвердження юридичної адреси суб'єкта підприємництва;
- реєстраційна картка, котра одночасно виконує роль заяви засновника про реєстрацію підприємства;
- квитанція про сплату мита за реєстрацію підприємства.

Завершальним етапом створення і реєстрації підприємства є відкриття розрахункового рахунку у відповідному банку за місцем знаходження новоствореного підприємства.

Загальна схема створення і реєстрації підприємства без створення юридичної особи є простішою. У цьому випадку доріжка кроків складається з таких етапів:

- **рішення про започаткування підприємницької діяльності** (вибір видів підприємницької діяльності; підготовка короткого бізнес-плану);
- **підготовча робота** (звернення у реєстраційний відділ і отримання довідкової інформації про особливості реєстрації у районі, необхідні документи; отримання бланків реєстраційних карток (3 примірники); отримання в банківській установі бланку заяви і банківської картки (2 примірники);
- **звернення у реєстраційний орган держадміністрації** (подаються: реєстраційна картка в трьох примірниках; документ про сплату реєстраційного збору; документ, що засвідчує особу);

• **реєстрація** (видача реєстраційним відділом свідоцтва встановленого зразка про державну реєстрацію підприємця без створення юридичної особи; направлення протягом 10 днів реєстраційних карток в орган державної статистики і податкову інспекцію);

• **звернення у податкову інспекцію** (відмітка про реєстрацію, взяття на облік для установи банку; подання необхідних додаткових відомостей);

• **звернення до нотаріуса** (засвідчення підпису підприємця на засвідченій банківській картці у двох примірниках; копії реєстраційного свідоцтва; сплата державного мита за нотаріальне засвідчення документів);

• **звернення у банківську установу** (подання документів, необхідних для відкриття рахунку в банку: заяви для відкриття рахунку; двох примірників банківських карток зі зразками підписів відповідальних осіб; копії свідоцтва про державну реєстрацію суб'єкта підприємницької діяльності з відміткою податкової інспекції; заяви щодо оформлення перепусток у банк особам, які опрацьовують фінансові документи і мають справу з готівкою);

• **звернення у місцевий відділ внутрішніх справ** (подання документів для отримання дозволу на виготовлення печатки і штампів: заяви, ескізів печатки і штампів у двох примірниках; довідки банку про відкриття рахунку; копії свідоцтва про реєстрацію);

• **звернення у штемпельно–гравірувальну майстерню** (подання ескізів печатки і штампів з відміткою районного ВВС про дозвіл на виготовлення);

• **ліцензування** (отримання дозволу на здійснення конкретного виду підприємницької діяльності – за необхідності).

Контрольні та дискусійні питання

1. Що ви розумієте під «Регламентом створення підприємства»?

2. Якими нормативними актами регулюються процеси створення, реєстрації, функціонування, управління та ліквідації підприємств?

3. Назвіть три шляхи утворення підприємств.

4. Яка послідовність створення підприємства?

5. Охарактеризуйте джерела фінансування підприємства.

6. Запропонуйте власну структуру бізнес-плану.
7. Для яких суб'єктів господарювання необхідні: тільки статут підприємства; а для яких і статут і установчий договір?
8. В чому полягає функція статутного фонду?
9. Які документи потрібно надати, якщо ви реєструєтесь як суб'єкт підприємницької діяльності – фізична особа (СПД ФО)?
10. Який порядок проведення державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців?

ТЕМА 6. ЛІЗИНГОВІ ВІДНОСИНИ У СУЧАСНОМУ ПІДПРИЄМНИЦТВІ

6.1. Сутність лізингу, його функції та об'єкти

Лізинг – це, з одного боку, своєрідна форма фінансування капітальних вкладень, а з іншого – форма реалізації, канал збуту продукції. Сам термін походить від англійського дієслова "to lease", що означає "орендувати" або "брати в оренду".

Суть лізингу досить вдало висловив Аристотель, який сказав: "Найчастіше багатство полягає у рентабельному використанні власності, а не у володінні нею як такою". Звичайно, Аристотеля не можна розглядати як винахідника "лізингу", але ніхто краще за нього не зміг виразити філософський зміст, що лежить в основі цієї техніки фінансування американського походження, яка отримала значний розвиток у Західній Європі за останні 20 років.

"Лізинг – це договір оренди заводу, промислових товарів, обладнання, нерухомості для використання їх у виробничих цілях, тоді як товари купуються орендодавцем, і він зберігає за собою право власності".

Лізинг – відносно новий вид підприємницької діяльності, який викликав швидке зростання економіки розвинутих капіталістичних країн. Про ступінь поширення лізингу в сучасному світі свідчить той факт, що він став самостійною сферою вкладання капіталу. Слід зазначити, що лізингова "гарячка" охопила не тільки великі компанії, а й сферу середнього і дрібного бізнесу.

Частка витрат на лізингові операції в загальних обсягах капітальних вкладень у машини і обладнання становить: у США – 33%, Англії, Франції, Швеції, Іспанії – 13–17%; Італії, Голландії – 12–14%. В Японії щорічний приріст обсягу лізингових операцій становить 25–30%.

Згідно з Законом України "Про лізинг", який набрав чинності з 10 січня 1998 р., **лізинг** – це підприємницька діяльність, спрямована на інвестування власних чи залучених фінансових коштів, що полягає в наданні лізингодавцем (лізинговими фірмами або індивідуальним підприємцем, які здійснюють лізингову діяльність) у виключне користування на визначений термін лізингоодержувачу майна, що є власністю лізингодавця, за умови сплати йому періодичних лізингових платежів.

Схема лізингової послуги показана на рис. 6.1.

Рис. 6.1. Схема лізингової послуги

Відмінність лізингу від оренди полягає в тому, що фірма (лізингодавець), як правило, обладнання не забирає назад. Через деякий час замовник викуповує його за залишковою вартістю.

Об'єктом лізингу може бути будь-яке рухоме й нерухоме майно, що належить до основних фондів. Це можуть бути машини, устаткування, транспортні засоби, різноманітна техніка, системи телекомунікацій тощо, стосовно яких немає обмежень щодо передавання їх у лізинг. Об'єктами лізингу не можуть бути: земля, мисливські угіддя, ліси, водоймища тощо).

Лізингова форма підприємництва заснована на системі принципів чи вихідних положень, правил, які визначають єдність та зв'язки загальних, окремих та особливих її якостей та зовнішніх проявів, котрі необхідно враховувати в практичній діяльності. Давно помічено, що знання основних принципів відшкодовує незнання багатьох факторів, в тому числі і в лізингових відносинах.

6.2. Види лізингу

За класифікаційними ознаками розрізняють такі **види лізингу**, які зустрічаються в практичній діяльності підприємств:

- пов'язані з терміном використання об'єкта лізингу: **оперативний та фінансовий**;
- пов'язані з масштабом поширення лізингових відносин: **внутрішній (в межах держави) і міжнародний**;
- пов'язані з характером лізингових операцій: **сервісний і зворотний**.

Оперативний лізинг передбачає передачу орендного права використання основних фондів, які належать лізингодавцеві, на термін, що не перевищує терміна повної їх амортизації з обов'язковим поверненням цих фондів лізингодавцеві. Право власності на

орендовані основні фонди залишається в лізингодавця протягом усього терміну оренди і обов'язки з технічного обслуговування та ремонту орендованих засобів праці бере на себе лізингодавець.

Фінансовий лізинг передбачає придбання лізингодавцем основних фондів на замовлення лізингоодержувача з подальшою передачею йому права користування цими основними фондами на термін, не менший від терміну повної їх амортизації, з обов'язковою передачею лізингоодержувачу права власності. Протягом терміну дії угоди про лізинг лізингоодержувач сплачує лізингодавцю повну вартість взятого в оренду майна. Таким чином фінансовий лізинг уособлює певну форму довгострокового кредиту, що надається в натуральній формі та погашається клієнтом на виплат. За умови фінансового лізингу ризик втрати майна, а також здійснення його технічного обслуговування та ремонту бере на себе лізингоодержувач.

Внутрішній лізинг буває регіональний або загальнодержавний. Його суб'єктами є підприємства (організації) або їхні інтеграційні утворення в межах держави. Суб'єкти лізингу можуть практично здійснювати його в двох формах – зворотного та пайового лізингу. Зворотний лізинг передбачає викуп лізингодавцем майна у власника (виробника) і передачу його майна в лізинг тому самому власнику.

Пайовий лізинг – це оренда, яка здійснюється за участю кількох суб'єктів лізингу із залученням одного чи кількох кредиторів. Однак сума інвестованих кредиторами коштів не може перевищувати 80% вартості набутого для лізингу майна.

Міжнародний лізинг реалізується суб'єктами лізингу, які перебувають під юрисдикцією різних держав, або тоді, коли лізингове майно чи платежі перетинають державні кордони. Таким чином, суб'єктами міжнародного лізингу завжди є інвестори інших країн. Міжнародний лізинг дає можливість підприємствам (організаціям) України оновлювати власну техніко–технологічну базу за рахунок отримання конкурентоспроможного устаткування, транспортних та інших засобів праці зарубіжного походження.

Сервісний лізинг застосовується за умови придбання на лізингових засадах складної техніки або такої, що зазнає швидкого техніко–економічного старіння (комп'ютерно–обчислювальна та копіювальна техніка, складна побутова техніка, транспортні засоби тощо).

Зворотний лізинг відповідно до чинного законодавства (Закон України "Про лізинг") названо формою внутрішнього лізингу, який вже розглянуто вище. Однак з наукового погляду (за характером лізингових операцій) його вважають одним із видів лізингу.

6.3. Організаційно–правові основи здійснення лізингу

Чинним законодавством України та іншими нормативно–правовими актами уряду України, а також договорами про лізинг передбачені організаційно–правові основи лізингових операцій:

1. *Цивільний кодекс України*⁴⁵
2. *Господарський кодекс України*⁴⁶
3. *Закон України «Про фінансовій лізинг»*⁴⁷
4. *Податковий Кодекс України*⁴⁸
5. *Конвенція УНІДРУА «Про міжнародний фінансовій лізинг»*⁴⁹
6. *Конвенція СНД «Про міждержавний лізинг»*⁵⁰.

Основною правовою формою регулювання взаємовідносин між суб'єктами лізингу є **угода (договір)**, яка (який) укладається між ними. Така угода має багатосторонній характер, оскільки вона укладається між продавцем об'єкта лізингу, лізингодавцем та лізингоодержувачем. Вона може бути і двосторонньою між лізингодавцем і лізингоодержувачем. Термін угоди лізингу визначається за домовленістю сторін. При укладенні лізингової угоди, незалежно від суб'єктів організації їх діяльності важливе значення мають чітко визначені **умови, які передбачаються угодою**. Найважливішими з них є:

- найменування сторін, що укладають угоду;
- об'єкт лізингу (його склад і вартість), умови та строки його поставки;
- термін дії лізингової угоди;
- обсяг лізингових платежів і графік їх сплати, можливі умови їх перегляду;
- можливі умови переоцінювання вартості об'єкта лізингу, що впливають із законодавства України;

⁴⁵ <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=435-15>
⁴⁶ <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=436-15>

⁴⁷ <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=723%2F97-%E2%F0>

⁴⁸ <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2755-17>

⁴⁹ http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_263

⁵⁰ http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=997_179

- можливе повернення об'єкта лізингу за умови банкрутства лізингоодержувача;
- умови страхування об'єкта лізингу та його реєстрації;
- умови технічного обслуговування в процесі експлуатації, ремонту та модернізації об'єкта лізингу, а також надання відповідної інформації про стан лізингового об'єкта;
- умови повернення об'єкта лізингу, якщо це передбачено угодою або його викупу після закінчення дії угоди, можливе дострокове розірвання лізингової угоди;
- угодою передбачається відповідальність сторін (суб'єктів лізингу);
- обов'язковим атрибутом є місце і дата укладення лізингової угоди.

Права та обов'язки лізингодавців і лізингоодержувачів

Чинним законодавством України чітко визначені права та обов'язки лізингодавців і лізингоодержувачів, які регулюють взаємовідносини між ними.

Лізингодавець має право:

- здійснювати контроль за умовами експлуатації та належним використанням лізингоодержувачем об'єкта лізингу;
- у разі несплати лізингових платежів протягом двох чергових строків вимагати повернення переданого в лізинг майна;
- вимагати від лізингоодержувача відшкодування збитків, завданих унаслідок його дій або бездіяльності.

Лізингодавець зобов'язаний:

- передати належне йому на правах власності майно в користування лізингоодержувачеві;
- не втручатися у вибір лізингоодержувачем продавця майна та у специфікацію об'єкта лізингу;
- у повному обсязі та вчасно виконувати взяті на себе зобов'язання щодо утримання об'єкта лізингу відповідно до умов договору;
- після закінчення договору прийняти об'єкт лізингу, якщо умовами договору не передбачений його викуп лізингоодержувачем.

Права лізингоодержувача:

- він має право відмовлятися від прийняття об'єкта лізингу у разі порушення умов договору та затримати лізингові платежі до усунення порушення;

- має право вимагати від лізингодавця відшкодування збитків, заподіяних унаслідок його дій або бездіяльності під час виконання договірних зобов'язань.

Лізингоодержувач зобов'язаний:

- прийняти за актом і належно користуватися об'єктом лізингу, утримувати його в відповідному технічному стані;
- відповідно до договору виплачувати лізингові платежі;
- за несплати лізингових платежів протягом двох чергових строків на вимогу лізингодавця повернути йому об'єкт лізингу;
- періодично подавати лізингодавцю інформаційні відомості про технічний стан об'єкта лізингу й свій фінансовий стан;
- у разі, коли він не реалізує своє право викупу об'єкта лізингу і не продовжує строку чинності договору, повернути об'єкт лізингу лізингодавцю.

За необхідності реєстрації об'єкта лізингу в державних наглядових органах (транспортні засоби, обладнання, що вимагає підвищеної безпеки тощо) вона здійснюється за згодою сторін на ім'я однієї з них в установленому порядку.

Майно, що передане за угодою фінансового лізингу, зараховується на баланс лізингоодержувача з позначенням, що це майно взято у фінансовий лізинг.

Протягом усього строку дії лізингового договору об'єкт лізингу є власністю лізингодавця. При переході права власності на об'єкт лізингу від лізингодавця до іншої особи, договір лізингу залишається обов'язковим і для нового власника. У разі банкрутства лізингоодержувача, арешту чи конфіскації його майна об'єкт лізингу відокремлюється від загального майна лізингоодержувача і підлягає поверненню лізингодавцю, який може розпоряджатися ним на свій розсуд.

У лізингових операціях беруть участь, як правило, п'ять суб'єктів:

- виробник (постачальник, продавець);
- лізингодавець;
- лізингоодержувач;
- фінансуючий банк;
- страхова установа.

Витрати на надання та ефективність лізингових послуг

Всі витрати на утримання лізингового майна здійснюють лізингодавець (за оперативного лізингу) або лізингоодержувач (за

фінансового лізингу). Основні витрати лізингоодержувача складаються із лізингових платежів за користування об'єктом лізингу.

Витрати лізингових платежів включають:

- амортизаційні відрахування;
- плату за користування кредитними ресурсами (відсоток за залучений кредит для придбання майна за договором лізингу);
- комісійну винагороду лізингодавцю за отримане в лізинг майно у відсотках до його вартості;
- платежі за договором страхування об'єкта лізингу, якщо об'єкт застрахований лізингодавцем;
- інші платежі, передбачені договором лізингу.

З міжнародного лізингу сплачується державне мито, податок на додану вартість та акцизний збір за ввезення об'єктів лізингу на митну територію України.

Є кілька методів обчислення абсолютної величини лізингових платежів:

• ***метод фіксованої загальної суми лізингових платежів***, коли вона нараховується рівномірними частинами протягом усього строку дії договору;

• ***метод авансу***, який передбачає попередню оплату певної суми, погодженої сторонами, і розподіл решти суми лізингових платежів (рівномірно або іншим способом) на весь термін чинності договору лізингу;

• ***метод мінімальних платежів***, які включають: а) амортизаційні відрахування від вартості об'єкта лізингу; б) плату за позичкові кошти; в) комісійну винагороду; г) плату за додаткові послуги лізингодавця; д) вартість лізингового майна.

У ринкових умовах господарювання ***головним фактором реалізації проектів лізингу є швидка окупність інвестиційних ресурсів, яка не має перевищувати три роки.***

При розробці проекту й обґрунтуванні лізингових платежів необхідно дати оцінку ефективності лізингових операцій, передусім за допомогою економічного аналізу необхідно встановити межі збільшення собівартості та можливої ціни продукції, що передбачається для виготовлення. У процесі економічного аналізу необхідно порівняти обсяг витрат на виробництво товарів (послуг) з усіма витратами, пов'язаними з придбанням майна на підставі звичайної операції купівлі–продажу.

6.4. Переваги та недоліки лізингу

Причиною широкого розповсюдження лізингу є ряд його переваг у порівнянні з іншими формами інвестування. Основними з них є:

- інвестування у формі майна на відміну від грошового кредиту знижує ризик неповернення коштів, так як за лізингодавцем зберігаються права власності на передане майно;

- лізинг передбачає 100-відсоткове кредитування і не вимагає негайного початку платежів, що дозволяє без різкого фінансового напруження оновлювати виробничі фонди, придбавати коштовне майно;

- часто підприємству легше отримати майно по лізингу, ніж позику на його купівлю, оскільки лізингове майно виступає в якості застави;

- лізингова угода більш гнучка, ніж позика, оскільки надає можливість обом сторонам виробити зручну схему виплат. За взаємною домовленістю сторін лізингові платежі можуть здійснюватися після отримання виручки від реалізації товарів, вироблених на взятому в кредит устаткуванні. Ставки платежів можуть бути фіксованими і плаваючими;

- для лізингоодержувача зменшується ризик морального і фізичного старіння майна, так як майно не купується у власність, а береться в тимчасове користування. При лізингових відносинах лізингоодержувач має справу з прискореною амортизацією майна;

- лізингове майно не враховується у лізингоодержувача на балансі, що не збільшує його активи і звільняє від сплати податку на це майно;

- лізингові платежі відносяться на витрати виробництва (собівартість) лізингоодержувача і відповідно знижують оподаткований прибуток;

- виробник отримує додаткові можливості збуту продукції, оскільки обмежене фінансування інвестицій часто не дозволяє підприємствам своєчасно оновлювати технологічну систему.

Разом з тим лізингу властивий ряд негативних сторін. Зокрема, на лізингодавця покладається ризик морального старіння устаткування (особливо, якщо договір лізингу укладається не на повний строк його амортизації), а для лізингоодержувача вартість лізингу виявляється більш високою, ніж ціна купівлі устаткування.

Ще одним недоліком фінансового лізингу є те, що у випадку виходу з ладу устаткування, платежі відбуваються у встановлені строки незалежно від стану устаткування.

З використанням лізингу ефективність орендованого устаткування зростає. Висока рентабельність лізингу та наявність чіткої нормативної бази можуть сприяти форсуванню темпів розвитку цієї операції. При дефіциті внутрішніх капіталовкладень такий шлях є виходом із створеної ситуації.

Контрольні та дискусійні питання

1. В чому полягає суть лізингу?
2. Яка відмінність лізингу від оренди?
3. Назвіть види лізингу, які зустрічаються в практичній діяльності підприємств.
4. Що включають в себе організаційно–правові основи лізингових операцій?
5. Скільки суб'єктів беруть участь у лізингових операціях?
6. Які основні переваги лізингу?
7. Де криються негативні сторони лізингу?

ТЕМА 7. ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

7.1. Необхідність та сутність державного регулювання підприємництва

Державне регулювання підприємництва є напрямом державної політики, спрямованим на вдосконалення правового регулювання господарських відносин, а також адміністративних відносин між регуляторними органами або іншими органами державної влади та суб'єктами господарювання, недопущення прийняття економічно недоцільних та неефективних регуляторних актів, зменшення втручання держави у діяльність суб'єктів господарювання та усунення перешкод для розвитку господарської діяльності, що здійснюється в межах, у порядку та способом, що встановлюються Конституцією та законами України [4].

Основними **принципами державної політики** є створення сприятливих умов для розвитку підприємництва, зокрема забезпечення: системності та комплексності механізмів державного регулювання розвитку підприємництва; цілеспрямованості та адресності підтримки суб'єктів підприємництва шляхом вибору пріоритетів та концентрації ресурсів для їхньої реалізації; рівноправного доступу суб'єктів підприємництва усіх форм власності до фінансових, матеріальних, природних, інформаційних та інших ресурсів.

Органи державного управління будують свої відносини з підприємцями, *використовуючи податкову та фінансово-кредитну політику* (включаючи встановлення ставок податків і процентів по державних кредитах, податкових пільг, цін і правил ціноутворення, цільових дотацій, валютного курсу, розмірів економічних санкцій); державне майно і систему резервів, ліцензії, концесії, лізинг, соціальні, екологічні та інші норми і нормативи; науково-технічні, економічні та соціальні республіканські регіональні програми; договори на виконання робіт і поставок для державних потреб.

Основні засоби, які використовує держава для регулювання підприємницької діяльності:

- державна реєстрація;
- ліцензування, регуляторна політика, видача документів дозвільного характеру, патентування, квотування;
- сертифікація та стандартизація;

- регулювання цін і тарифів;
- податкове регулювання (надання податкових пільг);
- надання дотацій, компенсацій;
- застосування нормативів та лімітів;
- матеріально–технічна підтримка підприємців:

інформаційне, кадрове та науково–методичне забезпечення підприємців тощо.

Держава і підприємництво вступають у відносини, в яких кожна зі сторін має значний вплив. Держава має потребу в підприємстві, оскільки ринкова система забезпечує її (без особливих додаткових витрат) матеріальними ресурсами, послугами і товарами, фінансовою підтримкою державних програм і т.п.

У свою чергу, підприємництво має потребу в державі, оскільки йому необхідне законодавство, що регламентує правила економічної діяльності, її безпеки, захисту і стабільності, а також функціонування монетарної системи, стабільної економічної і соціальної інфраструктури. Підприємництво покладається на конституційний захист і державну підтримку підприємництва як основного інституту суспільства, що забезпечує одержання прибутку, зайнятість населення і підвищення його життєвого рівня.

7.2. Організаційно–правове забезпечення становлення та розвитку підприємництва

В Україні процес формування законодавчої бази в сфері малого та середнього підприємництва пройшов декілька етапів. На різних етапах розвитку нашої держави по різному будувалась і державна політика розвитку підприємництва.

I етап (1991 – 1996 рр.). Реальне формування державної політики розвитку підприємництва в Україні починається з 1991 року, а саме – з прийняття 7 лютого 1991 року Верховною Радою України Закону України "Про підприємництво" та утворення Державного комітету України зі сприяння малим підприємствам і підприємству (травень 1991 року).

Велике значення для підприємництва мала схвалена у березні 1993 року Кабінетом Міністрів України перша Програма державної підтримки підприємництва в Україні, яка розглядалась як складова комплексу заходів щодо сприяння розвитку ринкових відносин та виходу України з економічної кризи і входження країни у світові господарські зв'язки.

Основною метою Програми 1993 року визначалася реалізація державної політики щодо підтримки і захисту підприємництва, створення правових і організаційно–економічних умов для його розвитку та формування механізму державного регулювання і координації підприємницької діяльності. Програма відповідала розумінню суті підприємництва того часу – державні органи збирались регулювати та координувати підприємницьку діяльність, як це було за часів планової економіки. Однак свою роль ця Програма зіграла, підштовхуючи до розробки та впровадження нової правової бази, яка відповідала б потребам розвитку підприємництва.

II етап (1996 – 2000 рр.). Другий етап державної політики підтримки малого бізнесу розпочався у 1996 році. Початок новому етапу поклало схвалення Кабінетом Міністрів України Концепції державної політики розвитку малого підприємництва (квітень 1996р.), конституційне закріплення свободи підприємництва (28 червня 1996р.) та затвердження Кабінетом Міністрів України Програми розвитку малого підприємництва в Україні на 1997–1998 роки (січень 1997р.).

Одним з механізмів підтримки малого підприємництва, а також вирішення широкого кола проблем на шляху його розвитку стала державна Програма розвитку малого підприємництва в Україні на 1997–1998 роки, яка визначала забезпечення сталого розвитку малого підприємництва як невід'ємного сектора ринкової економіки та головного чинника створення нових робочих місць.

У цей же час почали формуватися законодавчі основи регуляторної політики як засобу сприяння розвитку підприємництва. Підписуються Укази Президента України "Про усунення обмежень, що стримують розвиток підприємницької діяльності" від 03.02.98 №79/98, "Про державну підтримку малого підприємництва" від 12.05.98 №456/98, "Про деякі заходи з дерегулювання підприємницької діяльності" від 23.07.98 №817/98.

III етап (1998 – 2006 рр.). Базовою відмінністю цього етапу є визнання на рівні державної політики необхідності зменшення державного втручання в підприємницьку діяльність, відмова від певного патерналізму з боку держави, формування середовища, сприятливого для розвитку підприємництва шляхом усунення адміністративних бюрократичних бар'єрів.

Подальшим кроком державної політики щодо розвитку підприємництва є прийняття Закону України "Про державну

підтримку малого підприємництва" від 19.10.2000 №2063–III та Закону України "Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні" від 21.12.2000 №2157–III, коли вперше законодавчо визначено правові засади державної підтримки суб'єктів малого підприємництва незалежно від форми власності, ключову роль розвитку малого підприємництва як чинника ринкових реформ. Також в Законі окреслено роль та місце програм розвитку малого підприємництва та зазначено, що "Національна програма сприяння розвитку малого підприємництва в Україні" є комплексом заходів, спрямованих на реалізацію державної політики щодо вирішення проблем розвитку малого підприємництва".

Власне, з моменту прийняття зазначених Законів держава, задекларувала свою підтримку малому підприємству.

Крім того, протягом цього етапу прийняті Закони України "Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб–підприємців", "Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності", "Про ліцензування певних видів господарської діяльності", "Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності" які визначили основні засади державного регулювання підприємницької діяльності в Україні

IV етап (2006 – до сьогодні). Цей етап визначається готовністю державного управління до реформування сфери підприємницької діяльності. Адже саме на початку 2006 року, можна констатувати, що законодавча база щодо розвитку підприємництва в цілому була створена і постало нагальне питання полягає в її якісному поліпшенні та вчасному правовому реагуванні на ті чи інші події. Реформи у сфері дозвільної системи, у сфері започаткування бізнесу, у сфері ліцензування – напрям, проголошений Президентом України у своїй Програмі економічних реформ на 2010–2014 роки, і кроки Уряду щодо реалізації такого напрямку – визначальний етап, і від того, наскільки результативними для сфери розвитку підприємництва стануть ці реформи та заходи Уряду щодо їх реалізації – і залежатимуть якісні показники розвитку підприємництва в Україні та створення цілісної системи державного регулювання підприємницької діяльності.

В той же час, створення цілісної системи державного регулювання підприємницьких відносин – складний і тривалий процес. Проте, уже сьогодні можливо й необхідно закласти організаційно–правові засади відповідної державної політики.

Головне, щоб законодавчі акти сприяли залученню до підприємницької діяльності широких верств населення, стимулювали розвиток малого підприємництва шляхом створення сприятливого податкового, цінового, інвестиційного та інноваційного режимів. Це, у свою чергу, мало б не лише стимулювати становлення малого та середнього підприємництва, а ще більшою мірою сприяти поступовій легалізації "тіньового" капіталу.

7.3. Ліцензування як одна з форм державного регулювання господарської діяльності

Державне регулювання бізнесу шляхом ліцензування має бути збережене в певних галузях економіки. Частково повноваження щодо ліцензування та здійснення державного нагляду (контролю) за суб'єктами господарювання мають бути передані організаціям самоврядування, що забезпечить перерозподіл відповідальності між регуляторами та підприємцями. На відміну від органів виконавчої влади, організації саморегулювання несуть фінансову відповідальність за нанесення збитків, завданих її членами третім особам. **Ліцензія** – документ державного зразка, який засвідчує право суб'єкта господарювання–ліцензіата на провадження зазначеного в ньому виду господарської діяльності протягом визначеного строку за умови виконання ліцензійних умов.

Відповідно до спеціальних законів ліцензуванню підлягають такі види господарської діяльності:

- 1) банківська діяльність;
- 2) професійна діяльність на ринку цінних паперів;
- 3) із надання фінансових послуг;
- 4) зовнішньоекономічна діяльність;
- 5) діяльність у галузі телебачення і радіомовлення;
- 6) діяльність у сфері електроенергетики та використання ядерної енергії;
- 7) діяльність у сфері освіти;
- 8) діяльність у сфері інтелектуальної власності;
- 9) виробництво і торгівля спиртом етиловим, коньячним і плодовим, алкогольними напоями та тютюновими виробами;
- 10) діяльність у сфері телекомунікацій;
- 11) будівельна діяльність;

12) надання послуг з перевезення пасажирів, вантажу повітряним транспортом. {Частина першу статті 9 доповнено пунктом 12 згідно із Законом N 3393–VI ([3393–17](#)) від 19.05.2011}.

Відповідно до цього Закону з урахуванням особливостей, визначених Законом України "Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори" ([60/95–ВР](#)), ліцензуванню підлягає діяльність з обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів.

Відповідно до цього Закону *ліцензуванню підлягають такі види господарської діяльності:*

1) виробництво та ремонт вогнепальної зброї невійськового призначення і боєприпасів до неї, холодної зброї, пневматичної зброї калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів на секунду, торгівля вогнепальною зброєю невійськового призначення та боєприпасами до неї, холодною зброєю, пневматичною зброєю калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів на секунду;

2) виробництво вибухових матеріалів промислового призначення (згідно з переліком, що затверджується спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань нагляду за охороною праці та державного гірничого нагляду);

3) виробництво особливо небезпечних хімічних речовин; операції у сфері поводження з небезпечними відходами, збирання і заготівля окремих видів відходів як вторинної сировини (згідно з переліками ([183–2001–п](#)), що визначаються Кабінетом Міністрів України);

4) видобуток дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення, напівдорогоцінного каміння;

5) виробництво лікарських засобів, оптова, роздрібна торгівля лікарськими засобами;

6) виробництво ветеринарних медикаментів і препаратів, оптова, роздрібна торгівля ветеринарними медикаментами і препаратами;

7) торгівля пестицидами та агрохімікатами (тільки регуляторами росту рослин);

8) виробництво спеціальних засобів, заряджених речовинами, слезоточивою та дратівною дією, індивідуального захисту, активної оборони та їх продаж;

9) розроблення, виготовлення спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку, інших засобів негласного отримання інформації, торгівля спеціальними технічними засобами для зняття інформації з каналів зв'язку, іншими засобами негласного отримання інформації;

10) надання послуг у галузі криптографічного захисту інформації (крім послуг електронного цифрового підпису), торгівля криптосистемами і засобами криптографічного захисту інформації (згідно з переліком ([543–2011–п](#)), що визначається Кабінетом Міністрів України);

11) впровадження, ввезення, вивезення голографічних захисних елементів;

12) надання послуг у галузі технічного захисту інформації (згідно з переліком ([517–2011–п](#)), що визначається Кабінетом Міністрів України);

13) виготовлення бланків цінних паперів, документів суворої звітності (згідно з переліком, що визначається Кабінетом Міністрів України);

14) транспортування нафти, нафтопродуктів магістральним трубопроводом, транспортування природного, нафтового газу і газу (метану) вугільних родовищ трубопроводами та їх розподіл;

15) постачання природного газу, газу (метану) вугільних родовищ за регульованим та нерегульованим тарифом;

16) зберігання природного газу, газу (метану) вугільних родовищ в обсягах, що перевищують рівень, встановлений ліцензійними умовами;

17) централізоване водопостачання та водовідведення;

18) розроблення, випробування, виробництво, експлуатація ракет–носіїв, космічних апаратів та їх складових частин, наземного комплексу управління космічними апаратами та його складових частин;

19) культивування рослин, включених до таблиці I Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, затвердженого Кабінетом Міністрів України, розроблення, виробництво, виготовлення, зберігання, перевезення, придбання, реалізація (відпуск), ввезення на територію України, вивезення з території України, використання, знищення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, включених до зазначеного Переліку;

20) медична практика;

21) переробка донорської крові та її компонентів, виготовлення з них препаратів, крім діяльності банків пуповинної крові, інших тканин і клітин людини;

22) діяльність банків пуповинної крові, інших тканин і клітин людини згідно з переліком, затвердженим Міністерством охорони здоров'я України (діяльність банків пуповинної крові, інших тканин і клітин людини);

23) ветеринарна практика;

24) випуск та проведення лотерей;

25) надання послуг з перевезення пасажирів, небезпечних вантажів, багажу річковим, морським, автомобільним, залізничним транспортом; {Пункт 25 частини третьої статті 9 із змінами, внесеними згідно із Законом № 3393–VI ([3393–17](#)) від 19.05.2011}

26) заготівля, переробка, металургійна переробка металобрухту кольорових і чорних металів;

27) збирання, первинна обробка відходів і брухту дорогоцінних металів та дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення, напівдорогоцінного каміння;

28) надання послуг і виконання робіт протипожежного призначення;

29) надання послуг з охорони власності та громадян;

30) туроператорська діяльність;

31) діяльність арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів);

32) посередництво у працевлаштуванні на роботу за кордоном;

33) проведення робіт із землеустрою, землеоціночних робіт та земельних торгів;

34) діяльність, пов'язана з промисловим виловом риби, крім внутрішніх водойм (ставків) господарств;

35) діяльність митного брокера;

36) виробництво, експорт та імпорт дисків для лазерних систем зчитування, матриць;

37) торгівля племінними (генетичними) ресурсами, проведення генетичної експертизи походження та аномалій тварин;

38) проведення фумігації (знезараження) об'єктів регулювання, визначених Законом України "Про карантин рослин" ([3348–12](#)), які переміщуються через державний кордон України та карантинні зони;

39) діяльність, пов'язана з виробництвом, торгівлею піротехнічними засобами;

40) діяльність, пов'язана з наданням послуг стрільбищами невійськового призначення та функціонуванням мисливських стендів;

41) розроблення, виготовлення, реалізація, ремонт, модернізація та утилізація озброєння, військової техніки, військової зброї і боєприпасів до неї;

42) виробництво теплової енергії, транспортування її магістральними і місцевими (розподільчими) тепловими мережами та постачання теплової енергії;

43) збирання та використання інформації, яка складає кредитну історію;

44) генетично–інженерна діяльність у замкненій системі;

45) торгівля рідким паливом з біомаси та біогазом.

З метою забезпечення належних умов для провадження та вдосконалення ліцензування господарської діяльності, зацікавленості осіб у започаткуванні бізнесу, активізації та розвитку інвестиційної діяльності 19.10.2010 р. Верховною Радою України прийнято **Закон України № 2608 VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обмеження державного регулювання господарської діяльності»** (далі – Закон № 2608–VI).

Перелік органів ліцензування затверджений постановою кабінету міністрів України від 14 листопада 2000 р. n 1698 (у редакції постанови кабінету міністрів України від 27 липня 2011 р. n 798 ([798–2011–п](#))).

Таблиця 7.1

Перелік органів ліцензування

Орган ліцензування	Вид господарської діяльності
1. МВС	виробництво та ремонт вогнепальної зброї невійськового призначення і боєприпасів до неї, холодної зброї, пневматичної зброї калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів на секунду, торгівля вогнепальною зброєю невійськового призначення та боєприпасами до неї, холодною зброєю, пневматичною зброєю калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100

	<p>метрів на секунду</p> <hr/> <p>виробництво спеціальних засобів, заряджених речовинами сльозоточивої та дратівної дії, індивідуального захисту, активної оборони та їх продаж</p> <hr/> <p>надання послуг з охорони власності та громадян</p> <hr/> <p>діяльність, пов'язана з виробництвом, торгівлею піротехнічними засобами</p> <hr/> <p>діяльність, пов'язана з наданням послуг стрільбищами невійськового призначення та функціонуванням мисливських стендів</p>
2. Держгірпромнагляд	виробництво вибухових матеріалів промислового призначення (згідно з переліком, що затверджується спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань нагляду за охороною праці та державного гірничого нагляду)
3. Мінприроди	виробництво особливо небезпечних хімічних речовин; операції у сфері поводження з небезпечними відходами, збирання і заготівля окремих видів відходів як вторинної сировини (згідно з переліками, що визначаються Кабінетом Міністрів України)
4. Держгеонадра	видобуток дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення, напівдорогоцінного каміння
5. Держлікслужба	виробництво лікарських засобів, оптова, роздрібна торгівля лікарськими засобами

6. ДСКН	культивування рослин, включених до таблиці І переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів (770–2000–п), затвердженого Кабінетом Міністрів України, розроблення, виробництво, виготовлення, зберігання, перевезення, придбання, реалізація (відпуск), ввезення на територію України, вивезення з території України, використання, знищення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, включених до зазначеного переліку (770–2000–п)
7. Держветфітослужба	виробництво ветеринарних медикаментів і препаратів, оптова, роздрібна торгівля ветеринарними медикаментами і препаратами ветеринарна практика
8. Мінагрополітики	торгівля пестицидами та агрохімікатами (тільки регуляторами росту рослин) <hr/> торгівля племінними (генетичними) ресурсами, проведення генетичної експертизи походження та аномалій тварин <hr/> проведення фумігації (знезараження) об'єктів регулювання, визначених Законом України "Про карантин рослин" (3348–12), які переміщуються через державний кордон України та карантинні зони
8–1. Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські держадміністрації	торгівля пестицидами та агрохімікатами (тільки регуляторами росту рослин)
9. СБУ	розроблення, виготовлення спеціальних технічних засобів для зняття інформації

	<p>з каналів зв'язку, інших засобів негласного отримання інформації, торгівля спеціальними технічними засобами для зняття інформації з каналів зв'язку, іншими засобами негласного отримання інформації </p> <hr/> <p>впровадження, ввезення, вивезення голографічних захисних елементів</p>
10. Адміністрація	<p>надання послуг у галузі Держспецзв'язку криптографічного захисту інформації (крім послуг електронного цифрового підпису), торгівля криптосистемами і засобами криптографічного захисту інформації (згідно з переліком, що визначається Кабінетом Міністрів України)</p> <hr/> <p>надання послуг у галузі технічного захисту інформації (згідно з переліком, що визначається Кабінетом Міністрів України)</p>
11. Мінфін	<p>виготовлення бланків цінних паперів, документів суворої звітності (згідно з переліком, що визначається Кабінетом Міністрів України)</p> <hr/> <p>випуск та проведення лотерей*</p>
12. Пробірна служба	<p>збирання, первинна обробка відходів і брухту дорогоцінних металів та дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення, напівдорогоцінного каміння</p>
13. НКРЕ	<p>транспортування нафти, нафтопродуктів магістральним трубопроводом, транспортування природного, нафтового газу і газу (метану) вугільних родовищ трубопроводами та їх розподіл</p> <hr/>

	<p>постачання природного газу, газу (метану) вугільних родовищ за регульованим та нерегульованим тарифом</p> <hr/> <p>зберігання природного газу, газу (метану) вугільних родовищ в обсягах, що перевищують рівень, встановлений ліцензійними умовами</p> <hr/> <p>виробництво теплової енергії на теплоелектроцентралях і когенераційних установках та установках з використанням нетрадиційних або поновлюваних джерел енергії</p>
<p>14. Національна комісія регулювання ринку комунальних послуг, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські держадміністрації</p>	<p>централізоване водопостачання та водовідведення</p> <hr/> <p>виробництво теплової енергії (крім діяльності з виробництва теплової енергії на теплоелектроцентралях, теплоелектростанціях, атомних електростанціях і когенераційних установках та установках з використанням нетрадиційних або поновлюваних джерел енергії), транспортування її магістральними і місцевими (розподільчими) тепловими мережами та постачання теплової енергії</p>
<p>15. ДКА</p>	<p>розроблення, випробування, виробництво, експлуатація ракет–носіїв, космічних апаратів та їх складових частин, наземного комплексу управління космічними апаратами та його складових частин</p>
<p>16. МОЗ</p>	<p>медична практика</p>
<p>17. Держслужба соцзахворювань</p>	<p>переробка донорської крові та її компонентів, виготовлення з них</p>

	<p>препаратів, крім діяльності банків пуповинної крові, інших тканин і клітин людини</p> <hr/> <p>діяльність банків пуповинної крові, інших тканин і клітин людини згідно з переліком, затвердженим МОЗ (діяльність банків пуповинної крові, інших тканин і клітин людини)</p>
18. Укртрансінспекція	<p>надання послуг з перевезення пасажирів, небезпечних вантажів, багажу автомобільним транспортом</p> <hr/> <p>надання послуг з перевезення пасажирів, небезпечних вантажів, багажу залізничним транспортом</p>
19. Укрморрічінспекція	надання послуг з перевезення пасажирів, небезпечних вантажів, багажу річковим, морським транспортом
20. Державіаслужба	надання послуг з перевезення пасажирів, небезпечних вантажів, багажу повітряним транспортом
21. Держтуризмкурорт	туроператорська діяльність
22. Держтехногенбезпеки	надання послуг і виконання робіт протипожежного призначення
23. Мінекономрозвитку	<p>експорт та імпорт дисків для лазерних систем зчитування, матриць</p> <hr/> <p>імпорт, експорт спирту етилового, коньячного і плодового, спирту етилового ректифікованого виноградного, спирту етилового ректифікованого плодового, алкогольних напоїв</p> <hr/> <p>імпорт, експорт тютюнових виробів</p> <hr/> <p>заготівля, переробка, металургійна переробка металобрухту кольорових і</p>

	чорних металів <hr/> розроблення, виготовлення, реалізація, ремонт, модернізація та утилізація озброєння, військової техніки, військової зброї і боєприпасів до неї
24. Мін'юст	діяльність арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів)
25. Мінсоцполітики	посередництво у працевлаштуванні на роботу за кордоном
26. Держземагентство	проведення робіт із землеустрою, землеоціночних робіт та земельних торгів
27. Держрибагентство	діяльність, пов'язана з промисловим виловом риби, крім внутрішніх водойм (ставків) господарств
28. Держмитслужба	діяльність митного брокера
29. МОНмолодьспорт	генетично-інженерна діяльність у замкненій системі
30. Державна служба	виробництво дисків для інтелектуальної власності лазерних систем зчитування, матриць
31. Держфінпослуг	збирання та використання інформації, яка складає кредитну історію
32. Міненерговугілля	торгівля рідким паливом з біомаси (крім біоетанолу) та біогазом
33. ДПС	виробництво спирту етилового (в тому числі біоетанолу), коньячного і плодового, спирту етилового ректифікованого виноградного, спирту етилового ректифікованого плодового, спирту-сирцю виноградного, спирту-сирцю плодового, алкогольних напоїв <hr/> оптова торгівля спиртом етиловим (в тому числі біоетанолом), коньячним і плодовим, спиртом етиловим ректифікованим виноградним, спиртом

	<p>етиловим ректифікованим плодовим, спиртом–сирцем виноградним, спиртом–сирцем плодовим, алкогольними напоями</p> <hr/> <p>виробництво тютюнових виробів, оптова торгівля тютюновими виробами</p> <hr/> <p>роздрібна торгівля алкогольними напоями та тютюновими виробами</p>
--	--

Спрощення механізму отримання ліцензій та зменшення видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню, сприятимуть покращенню умов для започаткування підприємницької діяльності та збільшенню кількості суб'єктів підприємництва й, відповідно, покращенню надходжень до держбюджету за рахунок сплати ними податків.

Закон № 2608VI набрав чинності з 16.11.2010 р., крім окремих положень, зокрема змін в ліцензуванні діяльності з випуску та проведення лотерей, які набирають чинності з дня скасування мораторію на видачу ліцензій на таку господарську діяльність.

Здійснивши аналіз інформації, що міститься у Єдиному ліцензійному реєстрі можна дійти висновку, що серед ліцензіатів, які здійснюють господарську діяльність відповідно до статті 2 Закону України "Про ліцензування певних видів господарської діяльності" найбільше господарюючих суб'єктів здійснюють роздрібну торгівлю **алкогольними напоями – 92832, що становить 49,48% від загальної кількості виданих ліцензій та роздрібну торгівлю тютюновими виробами – 82883, що становить відповідно 44,18%**. На третьому місці за кількістю суб'єктів господарювання є **будівельна діяльність**, яку провадить **5116 ліцензіатів, що становить відповідно 2,73%**.

При цьому, згідно інформації, що міститься у Єдиному ліцензійному реєстрі можна дійти висновку, що серед ліцензіатів, які здійснюють господарську діяльність відповідно до статті 9 Закону України "Про ліцензування певних видів господарської діяльності" найбільше ліцензіатів провадять господарську діяльність **надання послуг з перевезення пасажирів і вантажів автомобільним транспортом відповідно до видів робіт**, визначених Законом України "Про автомобільний транспорт". На сьогодні на її

провадження видано **25632 ліцензій, що становить 61,66% від загальної кількості виданих ліцензій.**

На другому місці за кількістю виданих ліцензій знаходяться ліцензіати, які здійснюють господарську діяльність **з медичної практики, яких налічується 2475, що становить відповідно – 5,95%.**

Третіми слідують ліцензіати, що провадять господарську діяльність **з виготовлення виробів з дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння.** Їх налічується **1438**, що становить відповідно – **3,46%.**

Проте, варто зазначити, що згідно даних численних міжнародних рейтингів Україна суттєво відстає від країн – лідерів економічного зростання по рівнях адміністративного тиску (Doing Business Світового Банку – 145 місце серед 183 країн, Індекс корупції Transparency International – 134 місце, Індекс економічної свободи – 152 місце).

А серед країн СНД Україна займає середнє місце. Так, у Республіці Білорусь ліцензуванню підлягає 52 види господарської діяльності, в Азербайджані – 57, у Росії – 82, Вірменії – 93, в Республіці Казахстан – 99.

Позитивним є те, що Україна скоріше, ніж у вказаних країнах СНД, видає ліцензії – всього за 10 днів (для порівняння: Росія – за 45 днів; Білорусь, Вірменія, Казахстан – за 30).

Втім, успішність державної політики у сфері ліцензування залежить від того, наскільки послідовно, уніфіковано, без будь-яких винятків (зважаючи на специфіку, компетенцію інших органів, тощо) вдасться в подальшому додержуватися положень ідеології ліцензування.

Зрозуміло, що у цьому аспекті ключовою є роль Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва як спеціально уповноваженого органу з питань ліцензування та експертно-апеляційної ради при ньому.

7.3. Стратегічні пріоритети державної політики розвитку підприємництва в Україні

Державні пріоритети щодо розвитку підприємництва базуються на:

- положеннях Концепції вдосконалення державного регулювання господарської діяльності, схваленої Указом Президента України 03.09.2007 № 816;

- впровадженні принципів Європейської хартії для малих підприємств;

- аналізі стану реалізації Законів України „Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб–підприємців”, „Про ліцензування певних видів господарської діяльності”, „Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності”, „Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності”, „Про загальні засади контролю (нагляду) у сфері господарської діяльності”, „Про державну підтримку малого підприємництва”, „Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні” та інших актів законодавства щодо підтримки бізнесу;

- позиції громадських об'єднань підприємців, науковців, міжнародних експертів, зверненнях суб'єктів господарювання з найбільш актуальних проблем ведення підприємницької діяльності.

Стратегічними пріоритетами у сфері розвитку підприємництва є:

у сфері вдосконалення системи державного управління:

- збалансування повноважень Верховної Ради, Президента та Уряду України щодо здійснення ними державної політики як необхідної передумови належного здійснення влади всіма органами і посадовими особами;

- забезпечення гарантій недоторканності приватної власності; розроблення та прийняття нової сучасної редакції Закону України «Про власність»;

- завершення реформування судової системи з метою покращення захисту від порушень чинного законодавства з боку як держави, так і суб'єктів підприємництва; запровадження інституту мирових суддів, а також інституту незалежної кримінологічної (антикорупційної) експертизи актів виконавчої і судової влади, прокуратури і місцевого самоврядування;

- встановлення суворого контролю за виконанням антикорупційних програм і рішень в усіх ланках державного апарату, створення надійного організаційно–правового, фінансового забезпечення діяльності правоохоронних органів і судів, проведення ревізії нормативно–правових актів міністерств, відомств, органів

місцевої влади на предмет їх відповідності Конституції України та антикорупційним законам України;

- забезпечення максимальної прозорості та дієвості процесу боротьби з рейдерськими атаками, внесення змін до чинного законодавства з метою унеможливлення отримання рейдерами „законного підґрунтя” для організації атак на суб’єктів господарювання;

- реформування законодавства України про місцеве самоврядування з метою чіткого визначення повноважень органів місцевого самоврядування, механізмів здійснення цих повноважень та відповідальності посадових осіб органів місцевого самоврядування;

- впровадження механізмів відповідальності посадових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування за наслідки їхніх рішень та дій в економічній сфері, невиправдане втручання в діяльність бізнесу та приватних осіб;

- встановлення стандартів на надання державних послуг (вартість державних послуг не повинна перевищувати витрат, пов’язаних з наданням таких послуг) шляхом прийняття відповідних законодавчих актів;

- приведення статусу Держкомпідприємництва у відповідність із завданнями та функціями, які такий орган має реалізовувати для забезпечення розвитку ринкових відносин та недопущення прийняття органами виконавчої влади економічно необґрунтованих рішень, що призводять до надмірного впливу на суб’єкти господарювання;

- подолання кризових явищ в економіці та мінімізації впливу фінансової кризи на малий та середній бізнес шляхом прийняття Верховною Радою України проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо мінімізації негативних наслідків фінансової кризи для суб’єктів господарської діяльності»;

- забезпечення систематизації законодавства з питань підприємництва з метою підвищення ефективності правового регулювання підприємницьких відносин, що виникають між суб’єктами підприємницької діяльності, між ними та державою, між суб’єктом підприємницької діяльності та іншими суб’єктами майнових відносин.

у сфері партнерства держави і підприємництва:

- нормативно–правове врегулювання механізму контролю з боку всеукраїнських об’єднань роботодавців і підприємців, об’єднань

підприємців та громадських об'єднань над розробкою, прийняттям та виконанням рішень органів державної влади усіх рівнів, обов'язкового систематичного залучення цих об'єднань органами законодавчої та виконавчої влади до вироблення рішень, які знаходяться в рамках їхньої компетенції; прийняття Закону України «Про державно–приватне партнерство»;

- запровадження державного контролю за неухильним дотриманням вимог законодавства щодо забезпечення інформаційної відкритості органів державної влади та органів місцевого самоврядування; забезпечення доступності інформації про поточне виконання бюджетів усіх рівнів та проведення публічного діалогу при складанні бюджету на наступні періоди;

- розширення саморегулювання бізнесу; делегування окремих повноважень органів державної влади саморегулюючим організаціям у підприємницькому секторі;

- створення нормативно–правової бази для реалізації механізму цивілізованого лобіювання бізнесом власних інтересів, в т.ч. прийняття Закону України «Про лобізм» та «Про саморегулівні організації підприємців»;

- формування позитивного іміджу малого та середнього підприємництва серед населення України;

у сфері регуляторної політики:

- здійснення ефективного контролю держави за безумовним дотриманням посадовими особами органів державної влади та органів місцевого самоврядування вимог національного законодавства про регуляторну політику (зادля недопущення прийняття економічно недоцільних та неефективних регуляторних актів, зменшення втручання держави у діяльність суб'єктів господарювання та усунення перешкод для розвитку господарської діяльності);

- забезпечення відповідальності посадових осіб органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування за порушення вимог Закону України “Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності”; внесення відповідних змін та доповнень до Кодексу України про адміністративні правопорушення та до Закону України “Про державну службу”; узгодження спеціальних законів України із Законом України “Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності”;

- підтримка єдиного правового поля та забезпечення прозорих умов у сферах дозвільної системи та ліцензування;

- збереження діючої системи державної реєстрації суб'єктів господарювання, а саме: ведення державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб–підприємців державним реєстратором виключно у виконавчому комітеті міської ради міста обласного значення або у районній, районній у містах Києві та Севастополі державній адміністрації;

у податковій сфері:

– створення в Україні стабільної податкової системи, що забезпечувала б достатній обсяг надходжень платежів до бюджетів усіх рівнів, ефективне функціонування економіки країни, справедливий підхід до оподаткування всіх категорій платників податків, створення умов для подальшої інтеграції України у світове співтовариство;

- спрощення процедур адміністрування і сплати податків та зборів; розробка простих та зрозумілих податкових норм для суб'єктів господарювання; скорочення витрат платників на нарахування і сплату податків та держави – на їх адміністрування;

- зближення податкового та бухгалтерського обліку;

- поетапне зниження податкового навантаження на суб'єктів малого і середнього підприємництва;

- адаптація податкового законодавства України до законодавства ЄС;

- підвищення регулюючого потенціалу системи оподаткування на основі інноваційно–інвестиційних преференцій; запровадження податкових стимулів до нагромадження та інвестування коштів в інноваційний сектор юридичними особами;

- автоматизація процесів оподаткування з використанням сучасних технологій; запровадження інформаційно–аналітичної системи державної податкової служби в національному масштабі;

у сфері забезпечення конкуренції:

- створення якомога повного і внутрішньо узгодженого законодавчого забезпечення підприємництва, пристосованого до вимог Світової організації торгівлі та законодавства Європейського Союзу;

- забезпечення рівних умов діяльності на ринку для всіх представників вітчизняного бізнесу та іноземних компаній, надання рівних можливостей доступу до заохочувальних інструментів

державної економічної політики, які відповідатимуть міжнародним економіко–правовим нормам і стандартам, запровадження прямої відповідальності за цільовий характер використання коштів, отриманих згідно цих інструментів;

- системне здійснення активної конкурентної політики, спрямованої на формування конкурентного середовища, сприятливого для розвитку, протидію зловживанням монопольним становищем, атакам на ринок у вигляді цінового, соціального, екологічного та інших видів демпінгу, використанню інших форм недобросовісної конкуренції;

- надання політико–правової підтримки українським підприємствам на зовнішніх ринках, сприяння формуванню позитивного іміджу українських компаній за кордоном, просуванню експорту, пошуку торгових партнерів, заохочення розвитку прикордонних економічних відносин.

- забезпечення захисту внутрішнього ринку від припливу недоброякісної, небезпечної імпоротної продукції, використання цінового демпінгу тощо, поєднання поступового зниження рівня тарифного захисту з використанням протягом визначеного обмеженого часу захисних засобів для перспективних, соціально значущих, важливих для національної безпеки галузей;

у сфері активізації інноваційної діяльності малих і середніх підприємств:

- формування належного правового середовища для розвитку інноваційної та науково–технічної діяльності, підвищення мотивації підприємця до високопродуктивної і високоякісної діяльності через вдосконалення системи економічного стимулювання шляхом внесення змін до податкового, митного законодавства, прийняття Закону про корпорації;

- сприяння розвитку високорозвиненого фондового ринку, венчурного підприємництва, загалом інвестиційно–фінансового сектора економіки; забезпечення державної підтримки інноваційного підприємництва через створення венчурних фондів;

- удосконалення системи захисту прав інтелектуальної власності через узгодження вітчизняної нормативно–правової бази у сфері інноваційної діяльності з міжнародними стандартами;

- сприяння розвитку малих та середніх вітчизняних інноваційних підприємств, що забезпечить поширення інноваційного

підприємництва, розгортання в його середовищі економічної конкуренції;

– формування інноваційної культури суспільства: підтримка наукових видавництв, наукових та науково-популярних видань, розширення освітніх програм, підвищення рівня навчального і наукового процесу;

Тактичними пріоритетами у сфері розвитку підприємництва є:
у сфері регуляторної політики:

- завершення регламентування процесу регуляторної діяльності на рівні законодавчої влади шляхом прискорення процесу підготовки та внесення на розгляд Верховної Ради України законопроектів щодо внесення змін до Регламенту Верховної Ради України та Закону України „Про комітети Верховної Ради України”;

- вирішення на загальнодержавному рівні питання фінансування заходів з реалізації державної регуляторної політики через зобов’язання центральних та місцевих органів виконавчої влади враховувати витрати на здійснення заходів щодо реалізації державної регуляторної політики при формуванні бюджетних пропозицій центральних органів виконавчої влади; надання рекомендацій органам місцевого самоврядування збільшити фінансування відповідних заходів з місцевих бюджетів у рамках регіональних програм розвитку малого підприємництва;

у сфері державної реєстрації:

- запровадження електронної реєстрації на базі найсучасніших інформаційних технологій, розширення можливості безперешкодного отримання актуальної інформації як про національних суб’єктів господарювання, так і про іноземні компанії більшості країн Європи, завдяки приєднанню України до Європейського бізнес-реєстру;

у сфері ліцензування:

- скорочення видів діяльності, що ліцензуються;
- запровадження нових принципів ліцензування, які унеможливають необґрунтоване введення нових та виведення існуючих видів діяльності з під сфери дії Закону України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності»;
- поступова децентралізація системи ліцензування;

у сфері дозвільної системи:

- поширення застосування європейських принципів започаткування господарської діяльності шляхом застосування

«декларативного принципу» та видачі документів дозвільного характеру за принципом організаційної єдності;

- визначення вичерпного переліку документів дозвільного характеру, передбачених законами, що унеможливить зобов'язання суб'єктів господарювання отримувати дозволи, запроваджені підзаконними актами;

- удосконалення та оптимізація функцій адміністратора з підвищенням його статусу;

- законодавче закріплення:

- визначення поняття "дозвільна процедура" та уточненого визначення поняття "документ дозвільного характеру";

- єдиних підстав для відмови у видачі документів дозвільного характеру, їх анулювання, призупинення, переоформлення;

- порядку функціонування регіональних дозвільних центрів;

- посилення відповідальності посадових осіб дозвільних органів та адміністраторів;

- запровадження ризик–менеджменту у сфері видачі документів дозвільного характеру;

- запровадження принципу "мовчазної згоди", згідно якого суб'єкт господарювання починає діяльність на підставі зареєстрованої заяви на отримання дозвільного документа у випадку відсутності будь-якої реакції на подані документи з боку дозвільного органу у визначений законом термін;

- забезпечення функціонування загальнодержавного Реєстру документів дозвільного характеру, поєднання його бази даних з базами даних ЄДР та ЄЛР;

- запровадження єдиного уніфікованого механізму визначення зразка документу дозвільного характеру, вартості його видачі та обліку;

- розроблення нормативно–правового акту, яким би: упорядковувались види документів, що видаються суб'єктам господарювання для провадження відповідних видів господарської діяльності і які виступають як елемент державного регулювання відносин у сферах економіки (ліцензія, дозвіл, погодження, висновок тощо), визначались єдині вимоги щодо їх видачі, що в свою чергу унормовувались би відповідним спеціальним законодавчим актом;

у сфері державного нагляду (контролю):

- встановлення кримінальної та адміністративної відповідальності за нанесення шкоди в результаті неправомірних дій органів контролю;

- відновлення попередньої редакції Закону України "Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності" (щодо поширення його дії на органи державної податкової служби);

- внесення змін до Закону України "Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності" з метою уточнення сфери дії Закону, усунення неузгодженостей, визначення серед органів державної влади спеціально уповноваженого органу з питань здійснення державної політики при проведенні державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності;

у податковій сфері:

- прийняття Податкового кодексу України;
- збереження спрощеної системи оподаткування шляхом прийняття відповідного закону;

у сфері активізації інвестиційної та інноваційної діяльності малих і середніх підприємств:

- полегшення доступу малих та середніх підприємств до фінансових ресурсів;

- розширення застосування програми часткового відшкодування відсоткових ставок за кредитами суб'єктів малого та середнього бізнесу на реалізацію інвестиційних проектів;

- створення фондів кредитних порук для суб'єктів малого та середнього бізнесу;

- забезпечення компенсації лізингових платежів суб'єктів малого та середнього бізнесу;

- розроблення та схвалення Кабінетом Міністрів України проекту Концепції розвитку національної інноваційної системи;

- сприяння малим підприємствам у просуванні наукоємної продукції і технологій в інші регіони та на зовнішні ринки;

- забезпечення фінансування інноваційного процесу, збільшення частки фінансування витрат на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи;

- розроблення та реалізація системи заходів з активізації інвестиційної діяльності комерційних банків, їх зацікавлення у довгостроковому кредитуванні, а також застосування поряд з

кредитами нетрадиційних способів фінансування інноваційних проектів – франчайзингу, лізингу, факторингу та форфейтингу, що створить необхідні умови для переміщення доходів з низькотехнологічних сегментів економіки у високотехнологічні та сприятиме переходу до моделі інноваційного розвитку;

- розробка і впровадження урядової програми, яка забезпечить додаткове фінансування з державного бюджету витрат авторів на патентування науково–технічних розробок;

- розроблення системи експертизи імпортованих технологій за чіткими критеріями; запровадження санкцій для підприємств, які використовують імпортні технології, що погіршують стан довкілля, особливо, якщо є вітчизняні аналоги з нижчим рівнем небезпеки для навколишнього середовища;

у сфері розвитку інфраструктури підтримки підприємництва:

- вдосконалення нормативно–правової бази, що регулює створення та функціонування об'єктів інфраструктури підтримки малого підприємництва, у відповідності до норм і стандартів Європейського Союзу; розроблення та затвердження Типового положення про порядок створення та функціонування бізнес–інкубаторів;

- забезпечення розвитку інноваційної інфраструктури шляхом створення при університетах бізнес–інкубаторів, наукових та технологічних парків, а також регіональних інноваційних центрів;

- запровадження системи державної акредитації сервісних установ інфраструктури, що надаватимуть сертифіковані навчально–консультативні послуги малому та середньому бізнесу;

- збільшення обсягів фінансування заходів щодо розвитку мережі інфраструктури в рамках реалізації Національної та регіональних програм підтримки малого підприємництва;

- впровадження міжнародного досвіду оцінки ефективності й результативності функціонуючих бізнес–центрів, бізнес–інкубаторів тощо;

- посилення кооперації малих, середніх і великих підприємств;

- поглиблення міжрегіонального та міжнародного співробітництва;

- підвищення досконалості малих підприємств шляхом досягнення світових стандартів, навчання персоналу з питань запровадження систем управління якістю, бенчмаркінгу, охорони

праці і навколишнього середовища, захисту інтелектуальної власності відповідно до норм і стандартів ЄС.

У підсумку реалізація поставлених завдань сприятиме взаємоузгодженню інтересів особи, суспільства і держави, шляхом збільшення кількості якісних та кількісних показників розвитку підприємництва та національної економіки у цілому, створення нових робочих місць, та досягненню того, щоб Україна у дослідженнях Світового банку за критерієм "Започаткування бізнесу" у 2010 році займала не 142 місце, а, як мінімум, 40 місце, що у свою чергу сприятиме становленню позитивного іміджу країни на світовій арені.

Контрольні та дискусійні питання

1. В чому полягають основні принципи державної політики для розвитку підприємництва?
2. Які основні засоби використовує держава для регулювання підприємницької діяльності?
3. Скільки етапів пройшов процес формування законодавчої бази в сфері малого та середнього підприємництва в Україні?
4. Перелічіть декілька видів господарської діяльності, які підлягають ліцензуванню?
5. Назвіть головні органи ліцензування.
6. На чому базуються державні пріоритети щодо розвитку підприємництва?

ТЕСТИ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

Тест 1. Форма організації підприємства, яким володіє й управляє одна людина, називається...

- 1) приватним підприємством;
- 2) малим підприємством;
- 3) товариством;
- 4) акціонерним товариством.

Тест 2. Назвати, кого з перелічених суб'єктів не можна вважати підприємцями:

- 1) власника кафе;
- 2) фермера;
- 3) власника акціонерного товариства;
- 4) власника облігацій державної позики.

Тест 3. Виокремити, які підприємства в Україні, згідно із чинним законодавством належать до малих за кількістю працюючих та обсягом валового доходу:

- 1) до 50 осіб і до 70 млн. грн.;
- 2) 50–70 осіб і 70–100 млн. грн.;
- 3) перевищує 250 осіб і перевищує 100 млн. грн.;
- 4) усі перелічені відповіді вірні.

Тест 4. Виокремити, які підприємства в Україні, згідно із чинним законодавством належать до середніх за кількістю працюючих та обсягом валового доходу:

- 1) до 50 осіб і до 70 млн. грн.;
- 2) 50–70 осіб і 70–100 млн. грн.;
- 3) перевищує 250 осіб і перевищує 100 млн. грн.;
- 4) усі перелічені відповіді вірні.

Тест 5. Виокремити, які підприємства в Україні, згідно із чинним законодавством належать до великих за кількістю працюючих та обсягом валового доходу:

- 1) до 50 осіб і до 70 млн. грн.;
- 2) 50–70 осіб і 70–100 млн. грн.;
- 3) перевищує 250 осіб і перевищує 100 млн. грн.;
- 4) усі перелічені відповіді вірні.

Тест 6. Продовжити визначення «Підприємництво – це...»:

- 1) бізнес;
- 2) свобода вибору термінів і методів діяльності, самостійність у прийнятті рішень;

3) самостійна, ініціативна господарська діяльність громадян, спрямована на отримання прибутку (доходу) і здійснюється від свого імені на власний ризик і під особисту майнову відповідальність чи юридичної особи – підприємства (організації);

4) певний стиль і тип господарської поведінки, особливий вид діяльності.

Тест 7. Продовжити визначення: «Підприємство – це...»:

1) певна єдність технічного комплексу (системи машин) і сукупного працівника;

2) певна сукупність продуктивних сил і відносин власності;

3) суб'єкт виробничих відносин і певна сукупність цих відносин, характер яких визначається власністю на засоби виробництва;

4) первинна ланка суспільного поділу праці і водночас основна ланка народногосподарського комплексу, яка є товаровиробником і забезпечує процес відтворення на основі самостійності та самоокупності.

Тест 8. Знайти правильне визначення сутності акціонерного товариства:

1) об'єднання, створене на основі поєднання виробничих, наукових або комерційних інтересів;

2) форма організації підприємства, капітал якого утворюється у грошовій формі та поділяється на однакові за номінальною величиною і неподільні паї у вигляді акцій;

3) об'єднання, створене з метою координації господарської діяльності;

4) об'єднання промислового та банківського капіталу на певний час для досягнення єдиної мети.

Тест 9. Назвати, що є головною умовою підприємництва:

1) різноманітність існуючих форм власності;

2) монополія державної власності;

3) наявність людей, здатних займатися підприємницькою діяльністю;

4) сприяння державних органів влади підприємницькій діяльності.

Тест 10. Товариство з обмеженою відповідальністю передбачає:

1) суворо обмежену кількість його членів;

2) відповідальність у межах внесків до статутного фонду;

- 3) участь тільки фізичних осіб;
- 4) додаткові обмеження на використання прибутку у невиробничих цілях.

Тест 11. Продовжити визначення: «Корпорація – це...»:

- 1) форма монополії;
- 2) акціонерне товариство;**
- 3) приватне підприємство;
- 4) торгова фірма.

Тест 12. Підприємство, капітал якого утворюється за рахунок випуску акцій, називається...

- 1) одноосібним підприємством;
- 2) товариством;
- 3) корпорацією;**
- 4) приватним підприємством.

Тест 13. Хто першим запровадив термін «підприємництво» і дав його систематизований аналіз?

- 1) А.Сміт;
- 2) Ж.Б.Сей;
- 3) Р.Кантільйон;**
- 4) А.Маршалл.

Тест 14. Що є економічною основою підприємництва?

- 1) товарне виробництво;
- 2) приватна власність;**
- 3) самоствердження;
- 4) надання послуг.

Тест 15. Яке визначення найбільш повно розкриває сутність підприємця?

- 1) господар;
- 2) власник;
- 3) ділова людина;
- 4) ключова фігура ринкової економіки.**

Тест 16. Вибрати з наведеної типології підприємницької діяльності ті види що належать до посередницьких функцій:

- 1) брокер;**
- 2) викладач;
- 3) комерсант;
- 4) банкір.

Тест 17. Вибрати з наведеної типології підприємницької діяльності ті види що належать до посередницьких функцій:

- 1) диллер;
- 2) викладач;
- 3) комерсант;
- 4) банкір.

Тест 18. Результатом кожного типу підприємницької діяльності є досягнення поставлених підприємцем цілей, це:

- 1) оптимізація попиту покупців на продукцію фірми;
- 2) задоволення попиту суспільства на конкретні потреби його членів, країни, регіону;
- 3) моральне задоволення;
- 4) одержання прибутку від вкладеного в той чи інший об'єкт підприємництва капіталу, фінансових, ресурсних і матеріальних засобів.

Тест 19. До категорій суб'єктів, яким заборонено здійснювати підприємницьку діяльність належать:

- 1) іноземні громадяни;
- 2) військовослужбовці, працівники органів прокуратури, суду, державної безпеки, внутрішніх справ;
- 3) викладачі;
- 4) лікарі.

Тест 20. В Україні діяльність з виготовлення та реалізації наркотичних засобів; військової зброї та боєприпасів до неї; вибухових речовин; охорона об'єктів державної власності; виготовлення грошових знаків; проведення ломбардних операцій дозволена:

- 1) державним підприємствам;
- 2) товариствам з повною відповідальністю;
- 3) акціонерним товариствам;
- 4) всім підприємствам.

Тест 21. Яким уповноваженим органом видається ліцензія:

- 1) органом ліцензування;
- 2) Верховною радою;
- 3) державною податковою адміністрацією;
- 4) Кабінетом Міністрів України або уповноваженим ним органом.

Тест 22. Договір являє собою:

- 1) будь-яку домовленість між підприємцями, в основі якої є комерційний інтерес;
- 2) усна домовленість;

3) домовленість яка відображає конкретні пропозиції з продажу товарів або послуг;

4) форма документального закріплення партнерських зв'язків.

Тест 23. Угода вважається укладеною:

1) відразу ж після підписання договору;

2) відразу ж після складання договору;

3) відразу ж після усної домовленості;

4) відразу ж після ознайомлення з преамбулою.

Тест 23. Споживачі та наймані працівники – це:

1) суб'єкти підприємницької діяльності;

2) суб'єкти бізнесу;

3) конкуренти;

4) суб'єкти ринкової інфраструктури.

Тест 24. Робітники та службовці – це:

1) суб'єкти підприємницької діяльності;

2) суб'єкти бізнесу;

3) конкуренти;

4) суб'єкти ринкової інфраструктури.

Тест 25. Згідно з даними економічної науки підприємцями може бути такий відсоток населення:

1) 100%;

2) 50%;

3) 25%;

4) 10%.

Тест 26. Суб'єктом новаторської творчої економічної діяльності може бути:

1) індивідуальний підприємець;

2) група людей, що діють у рамках підприємства;

3) фірми що діють на ринку України;

4) усі перелічені відповіді вірні.

Тест 27. До потреб та інтересів класу підприємців належать:

1) реалізація власної мети;

2) стимулювання обсягів продажу;

3) можливість відчувати себе незалежними;

4) намагання реалізувати свої ідеї, винаходи тощо.

Тест 28. Стабільна та ефективна політика держави, спрямована на підтримку підприємництва здійснюється шляхом:

1) надання податкових пільг, кредитів, субсидій;

2) участі держави у фінансуванні інноваційних процесів;

3) звільнення новостворених підприємств у перші роки від податків;

4) обмеженням їх кількості.

Тест 29. До методів регулювання підприємництва належать:

1) інституційні;

2) державні;

3) недержавні;

4) усі перелічені відповіді вірні.

Тест 30. Державні методи регулювання підприємництвом включають:

1) регулювання діяльності підприємств шляхом організації діяльності елементів інфраструктури ринку;

2) законотворча діяльність, податкова політика, антимонопольне законодавство;

3) діяльність добровільних об'єднань підприємств;

4) усі перелічені відповіді вірні.

Тест 31. Визначити характерні ознаки підприємницької діяльності:

1) наявність фактора ризику при започаткуванні діяльності;

2) свобода у виборі методів і напрямків діяльності;

3) особиста відповідальність за прийняті рішення;

4) усі перелічені відповіді вірні.

Тест 32. У якому виді підприємництва вирішальну роль відіграють товарно–грошові та торгово–обмінні операції?

1) комерційне;

2) фінансове;

3) виробниче;

4) страхове.

Тест 33. В Україні існують наступні види підприємництва у межах колективної власності:

1) концерни;

2) господарські товариства;

3) кооперативи;

4) корпорації.

Тест 34. Господарські товариства це:

1) добровільне об'єднання громадян, які ведуть спільну підприємницьку діяльність на підставі належного їм права власності орендованого або наданого у безоплатне користування майна;

2) підприємства, засновані на власності трудового колективу;

3) підприємства або інші суб'єкти господарювання, створені юридичними особами та/або шляхом об'єднання їх майна й участі в підприємницькій діяльності товариства з метою одержання прибутку;

4) збори підприємців.

Тест 35. Спільні підприємства можуть створюватися:

1) тільки фізичними особами;

2) всіма юридичними особами незалежно від форми власності;

3) тільки приватними підприємствами;

4) шляхом об'єднання майна різних власників.

Тест 36. Господарським товариствам не притаманна наступна характеристика:

1) подвійне оподаткування;

2) необмежена відповідальність власників за результати діяльності;

3) продаж частки товариства за згодою учасників;

4) усі перелічені відповіді вірні.

Тест 37. Командитні товариства – це:

1) товариства з наявністю власників і засновників;

2) товариство, власники якого несуть повну майнову відповідальність за результати діяльності;

3) товариство, засновниками якого є лише юридичні особи;

4) усі перелічені відповіді вірні.

Тест 38. Принципами діяльності підприємництва є:

1) вільний найм працівників;

2) вільне розпорядження прибутком після сплати податків і платежів, встановлених державою;

3) самостійне здійснення зовнішньоекономічної діяльності;

4) усі перелічені відповіді вірні.

Тест 39. Успіх у майбутній підприємницькій діяльності гарантує:

1) відповідність ресурсів підприємства новим ринкам;

2) високий рівень початкових капіталовкладень;

3) значний термін окупності вкладених коштів;

4) використання унікальних ресурсів і вдалиий розрахунок комерційних ідей.

Тест 40. Вищим органом акціонерного товариства виступає:

1) правління товариства;

- 2) спостережна рада;
- 3) ревізійна комісія;
- 4) загальні збори акціонерів.

Тест 41. Необхідність неформального зацікавленого ставлення підприємця до справи викликана:

- 1) розвитком матеріальних факторів виробництва;
- 2) виникненням нового технологічного способу виробництва;
- 3) матеріальною зацікавленістю;
- 4) господарською дисципліною.

Тест 42. Обрати найбільш вірне визначення суті державного регулювання підприємництва.

1) держава забезпечує науково–технічні, економічні та соціальні державні та регіональні програми;

2) державне регулювання базується на виконанні умов договорів на виконання робіт і поставок для державних потреб;

3) держава законодавче забезпечує свободу конкуренції між підприємцями, захищає споживачів від проявів недобросовісної конкуренції та монополізму в будь–яких сферах підприємницької діяльності;

4) держава забезпечує податкову і фінансово–кредитну політику стосовно ставок податків і відсотків за державними кредитами.

Тест 43. У яких випадках необхідна державна реєстрація підприємницької діяльності?

- 1) у випадку створення спільних підприємств;
- 2) у випадку створення будь–яких підприємств;
- 3) у випадку створення підприємства – юридичної особи;
- 4) у випадку створення господарського товариства.

Тест 44. У яких випадках для державної реєстрації підприємства необхідний Установчий договір?

1) для створення приватного підприємства;

2) для створення підприємства, в якому є два або більше засновників;

3) для створення будь–якого підприємства;

4) для створення неприбуткової організації.

Тест 45. Виберіть форми договорів:

- 1) усна і письмова угоди;
- 2) короткострокові і довгострокові угоди;
- 3) оферта;
- 4) акцепт.

Тест 46. В якому випадку договір вважається укладеним?

- 1) договір нотаріально засвідчений;
- 2) коли сторони досягли згоди за всіма істотними умовами, а угоду належним чином оформили;**
- 3) між сторонами у належній формі досягнута угода за спеціальними умовами;
- 4) між сторонами досягнута угода за звичайними умовами.

Тест 47. Особливостями письмових угод є:

- 1) засвідчення підпису здійснюється нотаріусом або службовою особою, яка має право ставити службову печатку;
- 2) договір, укладений в одному примірнику повинен бути підписаний двома сторонами;
- 3) за наявності декількох екземплярів договорів недостатньо, щоб одна сторона підписала примірник документів, що залишається для другої сторони;**
- 4) сторони за своїм бажанням можуть використовувати нотаріальну форму при укладанні угоди.

Тест 48. Особливостями договору купівлі–продажу є:

- 1) право продажу майна належить власникові;
- 2) продавець зобов'язаний передати майно у власність покупця, а покупець зобов'язаний прийняти майно і оплатити його;
- 3) предметом договору купівлі–продажу є будь–яке майно;
- 4) право власності покупця виникає з моменту передачі йому майна продавцем.**

Тест 49. Якщо якість майна не відповідає умовам договору, то покупець має право вимагати:

- 1) припинити договір з відшкодуванням збитків;
- 2) замінити майно на майно вищої якості без доплат;
- 3) безвідплатно ліквідувати недоліки продавцем або відшкодувати витрати покупця на аналогічні цілі;**
- 4) зменшити закупівельну ціну.

Тест 50. Згідно договору майнового найму (оренди) наймодавець зобов'язаний:

- 1) не перешкоджати наймачеві користуватися майном після його передачі;
- 2) надавати додаткове майно поза умовами договору, якщо наймача не задовольняє існуюче;
- 3) надати наймачеві майно, яке відповідає умовам договору;**

4) здійснювати капітальний ремонт майна, якщо інше не передбачено законом або договором.

Тест 51. Згідно договору майнового найму (оренди) наймач зобов'язаний:

- 1) проводити поточний ремонт майна за свій рахунок;
- 2) підтримувати майно у належному стані;
- 3) повернути майно після закінчення терміну договору;**
- 4) своєчасно вносити плату за використання майна.

Тест 52. Який документ згідно договору підряду визначає ціну договору?

- 1) акт виконаних робіт;
- 2) твердий або приблизний кошторис;**
- 3) преїскурант;
- 4) накладна.

Тест 53. Претензій по договору не виникає, коли:

- 1) одна із сторін вимагає припинення дії договору;
- 2) виконуються всі умови договору;**
- 3) термін дії договору минув.
- 4) договір загубився.

Тест 54. Особливостями товариства з обмеженою відповідальністю є:

- 1) ТзОВ відповідає за своїм зобов'язаннями всім своїм майном, а учасники – в межах внесків;**
- 2) вищим органом товариства є збори учасників;
- 3) учасники ТзОВ мають кількість голосів пропорційно розміру їх часток в статутному фонді;
- 4) учасники товариства несуть спільну відповідальність за результати діяльності.

Тест 55. Особливостями товариства з додатковою відповідальністю є:

- 1) ТзДВ відповідає за своїм зобов'язаннями всім своїм майном, а учасники – своїми внесками та додатковим майном у розмірах, передбачених установчими документами;**
- 2) вищим органом товариства є збори учасників;
- 3) кратність додаткової відповідальності для всіх учасників товариства повинна бути однаковою;
- 4) в установчих документах повинен бути чітко визначений граничний розмір додаткової відповідальності для учасників товариства.

Тест 56. Особливостями повного товариства є:

1) повне товариство має Статут;
2) часник повного товариства відповідає за борги товариства незалежно від того виникли вони після чи до його вступу до товариства;

3) часники товариства несуть спільну відповідальність за результати діяльності;

4) до найменування повного товариства повинно бути включено прізвище фізичної особи або найменування юридичної особи, які є учасниками товариства.

Тест 57. Особливостями акціонерних товариств є:

1) товариство несе відповідальність за зобов'язаннями тільки майном товариства;

2) майно акціонерного товариства відокремлене від майна акціонерів;

3) засновниками акціонерного товариства є юридичні і фізичні особи;

4) вищим органом управління акціонерного товариства є збори акціонерів.

Тест 58. Цілі бізнес–планування:

1) обґрунтування прийняття рішень для створення та розвитку підприємства;

2) визначення місії фірми;

3) розробка стратегії зростання;

4) визначення потреби у фінансових ресурсах.

Тест 59. Головна мета бізнес–плану – це :

1) випуск запланованого обсягу продукції;

2) розширення підприємницької діяльності;

3) одержання прибутку;

4) отримання соціального ефекту.

Тест 60. До ділових ризиків під час інвестування коштів відносять:

1) неможливість швидкої реалізації цінних паперів;

2) фінансові умови та попит на продукцію;

3) можливість зниження купівельної спроможності;

4) відсутність диверсифікації цінних паперів.

Тест 61. Головна риса факторингу полягає в тому, що:

1) це специфічний вид послуг у сфері фінансування;

2) форма здійснення банківських операцій;

3) система зменшення фінансового ризику;

4) купівля фактор–фірмою платіжних документів своїх клієнтів і здійснення операцій за грошовими зобов'язаннями.

Тест 62. Сутність лізингу полягає в тому, що:

1) це схема фінансування з застосуванням елементів оренди;

2) замість надання кредиту підприємству банк фінансує для нього устаткування;

3) форма активізації виробництва готової продукції;

4) угода, згідно з якою фінансовий і матеріальний аспекти злиті в єдиний взаємопов'язаний комплекс фінансово–майнових відносин.

Тест 63. Ризик фінансово–економічних операцій полягає:

1) в небезпечності втрати ресурсів фірми, недоодержання нею доходів або появи додаткових витрат;

2) в невизначеності господарської ситуації, що викликає необхідність їх відповідної оцінки;

3) в невизначеності результатів і наслідків діяльності фірми як у цілому, так і за проведення окремих операцій;

4) в оптимальному співвідношенні виграшу та величини ризику.

Тест 64. Основними способами зниження ризику не можуть бути:

1) диверсифікація ризику;

2) об'єднання ризику або страхування;

3) розподіл ризику;

4) максимізація виграшу.

Тест 65. Хеджування являє собою:

1) контракт, який служить для страхування ризиків зміни курсів цін;

2) виконання зобов'язань провести валютну конверсію за фіксованим курсом в узгоджений день;

3) право купувати певну кількість валюти за фіксованим курсом в узгоджений день;

4) страхування ризику небажаних змін цін на буд–які товарно–матеріальні цінності за контрактами і комерційними операціями, що передбачають поставки (продаж) товарів у майбутньому.

Тест 66. Згідно із законодавством України критеріями віднесення підприємства до категорії "мале підприємство" є:

1) чисельність працюючих та річний обсяг обороту;

- 2) сфера підприємництва та форма власності;
- 3) вартість активів та величина прибутку;
- 4) чисельність працюючих, річний обсяг обороту та вартість активів.

Тест 67. Основні елементи підприємницького середовища:

- 1) підприємці та підприємства;
- 2) споживачі, конкуренти, постачальники, влада;
- 3) домогосподарства, підприємці, держава, ресурси;
- 4) внутрішнє та зовнішнє середовище.

Тест 68. Внутрішнє середовище – це:

- 1) механізм життєдіяльності підприємства, що забезпечує його самовідтворення;
- 2) соціально–економічна система взаємодіючих елементів, що містить у собі економічну свободу, ринкові зв'язки, підприємницькі структури, ресурси;
- 3) сукупність елементів, що складають фактори впливу на підприємство;
- 4) структурно–просторове оточення, яке складається з факторів прямої та непрямої дії на підприємство.

Тест 69. До внутрішнього підприємницького середовища належать:

- 1) підприємець, працівники;
- 2) ресурси, техніка, обладнання, сировина;
- 3) мета, завдання, цілі підприємства, організаційна структура управління;
- 4) усі перелічені відповіді вірні.

Тест 70. Зовнішнє середовище – це:

- 1) механізм життєдіяльності підприємства, що забезпечує його самовідтворення;
- 2) сукупність елементів, що складають фактори впливу на підприємство;
- 3) структурно–просторове оточення, яке складається з факторів прямої та непрямої дії на підприємство;
- 4) природно–географічне розташування підприємства.

Тест 71. До факторів прямого впливу на підприємство належать:

- 1) державні органи, профспілки;
- 2) конкуренти, споживачі, постачальники;
- 3) перелічене в 1) та 2);

4) політична ситуація, стан економіки, науково–технічні досягнення.

Тест 72. До факторів непрямого впливу на підприємство відносять:

- 1) конкуренти, постачальники, споживачі;
- 2) політична ситуація, стан економіки, науково–технічні досягнення;
- 3) імідж підприємства, працівники;
- 4) усі перелічені відповіді вірні.

Тест 73. До непрямих (економічних) методів впливу держави на підприємництво належать:

- 1) укази, інструкції, стандарти, квоти;
- 2) податки, розподіл ресурсів, кредитно–фінансова політика, державне підприємництво;
- 3) закони, програми уряду;
- 4) усе перелічене.

Тест 74. До прямих (адміністративних) методів впливу держави на підприємництво належать:

- 1) укази, інструкції, стандарти, квоти;
- 2) податки, розподіл ресурсів, кредитно–фінансова політика, державне підприємництво;
- 3) закони, програми уряду;
- 4) усе перелічене.

Тест 75. Підприємницький ризик – це:

- 1) ймовірність втрати або недоотримання прибутку (доходу, ресурсів) при здійсненні підприємницької діяльності;
- 2) ризик, що виникає в будь–яких видах підприємницької діяльності, пов'язаних з виробництвом та реалізацією продукції;
- 3) загроза отримання збитку;
- 4) будь–який ризик у підприємницькій діяльності.

Тест 76. За місцем виникнення ризик буває:

- 1) зовнішній, внутрішній;
- 2) виробничий, комерційний, фінансовий, інвестиційний, ринковий;
- 3) абсолютний, відносний;
- 4) усі перелічені відповіді вірні.

Тест 77. Управління ризиком передбачає:

- 1) оцінку ступеня ризику, розробку заходів щодо його зниження, практичну реалізацію запланованих заходів;

- 2) страхування підприємницької діяльності;
- 3) визначення найбільш типових ризиків для діяльності даної фірми, а також специфічних ризиків;
- 4) проведення попередніх досліджень та розрахунків підприємницької діяльності.

Тест 78. Згідно з міжнародною класифікацією розрізняють такі форми бізнесу:

- 1) товариство з обмеженою відповідальністю, товариство з додатковою відповідальністю, командитне товариство, повне товариство, акціонерне товариство;
- 2) мале підприємство, середнє підприємство, велике підприємство;
- 3) виробниче підприємство, комерційне підприємство, фінансове підприємство, страхове підприємство, посередницьке підприємство;
- 4) одноосібне володіння, партнерство, корпорація.

Тест 79. Основними організаційно–правовими формами підприємств в Україні є:

- 1) товариство з обмеженою відповідальністю, товариство з додатковою відповідальністю, командитне товариство, повне товариство, акціонерне товариство;
- 2) мале підприємство, середнє підприємство, велике підприємство;
- 3) виробниче, комерційне, фінансове, страхове підприємство тощо;
- 4) одноосібне володіння, партнерство, корпорація.

Тест 80. Перевагами одноосібного володіння є:

- 1) простота господарювання, свобода в прийнятті рішень, оперативність;
- 2) колективна відповідальність, невеликі масштаби діяльності;
- 3) повна відповідальність власника;
- 4) обмежені ресурсні можливості.

Тест 81. Недоліками одноосібного володіння є:

- 1) простота господарювання, свобода в прийнятті рішень, оперативність;
- 2) колективна відповідальність, невеликі масштаби діяльності;
- 3) повна відповідальність власника;
- 4) складність професійного управління.

Тест 82. Перевагами партнерства є:

1) розширені ресурсні можливості;
2) простота господарювання, свобода у прийнятті рішень, оперативність;

3) можливість об'єднання з іншими підприємствами;

4) спільна відповідальність засновників.

Тест 83. Недоліками партнерства є:

1) можливість конфліктів між засновниками;

2) негнучкість управління;

3) розподіл відповідальності між партнерами;

4) обмежені можливості щодо розвитку бізнесу.

Тест 84. Перевагами корпорації є:

1) можливість залучення необмеженої кількості додаткових ресурсів;

2) відсутність конкретного власника;

3) професійність та швидкість прийняття рішень;

4) масштаби господарювання.

Тест 85. Недоліками корпорації є:

1) подвійне оподаткування;

2) неможливість швидкої передачі права власності на корпорацію;

3) неефективний менеджмент;

4) відсутність нормативної бази щодо функціонування корпорацій.

Тест 86. Існують такі форми об'єднань підприємств:

1) концерни, корпорації, асоціації;

2) трести, синдикати;

3) консорціуми, картелі;

4) усі перелічені відповіді вірні.

Тест 87. Перевагами об'єднань підприємств є:

1) розширені ресурсні можливості щодо господарювання;

2) можливість створення структури управління та системи менеджменту;

3) великий розмір;

4) монопольне становище на ринку.

Тест 88. Недоліками об'єднань підприємств є:

1) складність управління, неузгодженість дій учасників;

2) великий розмір;

3) невизначеність строків існування;

4) монопольне становище на ринку.

Тест 89. Тимчасове статутне об'єднання промислового і банківського капіталу для досягнення спільної мети – це ...

- 1) консорціум;
- 2) корпорація;
- 3) асоціація;
- 4) концерн.

Тест 90. Договірне об'єднання на основі поєднання виробничих, комерційних і наукових інтересів з делегуванням окремих повноважень централізованого регулювання діяльності окремих учасників – це ...

- 1) консорціум;
- 2) корпорація;
- 3) асоціація;
- 4) концерн.

Тест 92. Договірне об'єднання, створене з метою постійної координації господарської діяльності учасників без втручання в їх виробничу і та комерційну діяльність – це ...

- 1) консорціум;
- 2) корпорація;
- 3) асоціація;
- 4) концерн.

Тест 93. Статутне об'єднання підприємств промисловості, наукових організацій, транспорту, банків, торгівлі на основі повної фінансової залежності від одного або від групи підприємств – це ...

- 1) консорціум;
- 2) корпорація;
- 3) асоціація;
- 4) концерн.

Тест 94. Визначити, до якого виду підприємництва відноситься створення програмних продуктів для ведення бухгалтерії:

- 1) виробниче;
- 2) комерційне;
- 3) фінансове;
- 4) страхове.

Тест 95. Визначити, до якого виду підприємництва відноситься посередницька діяльність по реалізації певних видів продукції:

- 1) виробниче;
- 2) комерційне;**
- 3) фінансове;
- 4) страхове.

Тест 96. Визначити, до якого виду підприємництва відноситься страхова діяльність:

- 1) виробниче;
- 2) комерційне;
- 3) фінансове;
- 4) страхове.**

Тест 97. Визначити, до якого виду підприємництва відноситься фондова біржа:

- 1) виробниче;
- 2) комерційне;
- 3) фінансове;**
- 4) страхове.

Тест 98. Визначити, до якого виду підприємництва відноситься надання послуг по ремонту аудіо– та відеотехніки:

- 1) виробниче;**
- 2) комерційне;
- 3) фінансове;
- 4) страхове.

Тест 99. Чи тотожні поняття «бізнес» і «підприємництво»?

- 1) так;
- 2) ні.**

Тест 100. Чи тотожні поняття «підприємницька діяльність» і «підприємництво»?

- 1) так;**
- 2) ні.

Тест 101. Чи тотожні поняття «підприємство» і «підприємництво»?

- 1) так;
- 2) ні.**

Тест 102. Чи тотожні поняття «підприємство» і «підприємницька діяльність»?

- 1) так;
- 2) ні.**

Тест 103. Франчайзинг – це:

- 1) форма ризикових проектів;

2) форма орендних відносин;

3) договірні відносини у сфері постачання;

4) форма організації підприємницької діяльності на засадах кооперації матеріальних та фінансових ресурсів різних підприємств.

Тест 104. Венчурне фінансування – це:

1) форма ризикових проектів;

2) форма орендних відносин;

3) договірні відносини у сфері постачання;

4) форма організації підприємницької діяльності на засадах кооперації матеріальних та фінансових ресурсів різних підприємств.

105. Що таке диверсифікація ризику?

1) метод запобігання втрат;

2) спосіб максимізації виграшу;

3) метод зниження ризику шляхом розподілу його між декількома ризиковими товарами;

4) метод аналізу ризику.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бойко М. Д. Правове регулювання підприємництва в Україні [Текст]: навчально–практичний посібник / М. Д. Бойко. – К. : Атіка, 2007. – 712 с.
2. Варналій З. С. Мале підприємництво: основи теорії і практики.– 3–те вид., стер. / З. С. Варналій. – К. : Знання, 2005. – 302 с.
3. Варналій З. С. Основи підприємництва [Текст]: Навч. посіб.– 2–те вид., випр. і доп. / З. С. Варналій. – К. : Знання–Прес, 2003. – 285 с.
4. Господарський кодекс України: Прийнятий Верховною Радою України 16 січня 2003 р. – К.: Істина, 2003. – 208 с.
5. Громяк Л. Пливи, пливи, човнику, далі, або абетка малого підприємництва. / Л. Громяк. – Львів, 2005. – 103 с.
6. Донець Л. І. Основи підприємництва. Навч. посіб. / Л. І. Донець, Н. Г. Романенко. – К. : ЦНЛ, 2006. – 320 с.
7. Економіка та підприємництво [Текст]: практикум. Навч. посіб. / Авт. кол.: Салига С.Я., Желябін В.О., Бойко О.В. та ін. – К. : ВД "Професіонал", 2007. – 752 с.
8. Економічна та майнова безпека підприємства і підприємництва. Антирейдерство [Текст] / автори–уклад.: Андрушків Б.М., Вовк Ю.Я., Дудкін П.Д. та ін. – Тернопіль : Терно–граф, 2008. – 424 с.
9. Захарчин Г. М. Основи підприємництва [Текст]: навчальний посібник. / Г. М. Захарчин. – К. : Знання, 2008. – 437 с. – (Вища освіта ХХІ століття).
10. Зянько В. В. Інноваційне підприємництво в Україні : проблеми становлення і розвитку [Текст]: монографія / В. В. Зянько. – Рек.МОН. – Вінниця : УНІВЕРСУМ–Вінниця, 2005. – 263 с.
11. Лукасевич С. Підприємництво: світло і тіні (Україна на зламі століть) [Текст]. / С. Лукасевич. – Тернопіль : Джура, 2006. – 192 с.
12. Механізми розвитку підприємництва в умовах посткризового відновлення економіки України [Текст]: аналітична доповідь / Д.С.Покришка, Я.А.Жаліло, Д.В.Ляпін, Я.В.Белінська [та ін.]. – К. : НІСД, 2010. – 72 с.

13. Основи підприємництва [Текст]: опорний конспект лекцій /Уклад.: Чижевська О.А., Шульгіна Л.М. – К., 2004. – 84 с.
14. Підприємництво [Текст] : навч. посібник / В.Г.Федоренко та ін. – К. : МАУП, 2005. – 280 с.
15. Сизоненко В. О. Сучасне підприємництво [Текст]: навч. посіб. / Віктор Онисимович. Сизоненко. – К. : Знання-Прес, 2008. – 440 с.
16. Економічна теорія: навчальний посібник для студентів ВНЗ / М. Д. Романюк, О. І. Івасишин, Н. П. Репела, Я. І. Татунчак. – Рек. МОН. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2011. – 592 с.
17. Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» від 23.04.1991 № 987–ХІІ
18. Закон України «Про благодійництво та благодійні організації» від 16.09.1997 № 531/97–ВР
19. Полянко В.В., Круглянко А.В. Основи підприємництва: навчальний посібник. – К.: Дакор, КНТ, 2008. – 176 с. с.20
20. Витяг з наказу Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 28.05.04 р. № 97, із змінами, внесеними наказом Державного комітету з питань технічного регулювання та споживчої політики від 25.09.09 р. № 342.
21. Закон України «Про об'єднання громадян» від 16.06.1992 № 2460–ХІІ
22. Закон України «Про угоди про розподіл продукції» від 14.09.1999 № 1039–ХІV
23. Земельний кодекс України від 25.10.2001 № 2768–ІІІ
24. Закон України «Про кредитні спілки» від 20.12.2001 № 2908–ІІІ
25. Цивільний кодексу України від 16.01.2003 № 435–ІV
26. Закон України «Про кооперацію» від 10.07.2003 № 1087–ІV
27. <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=435-15>

Навчальне видання

Ємець Ольга Іванівна

ОСНОВИ ПІДПРИЄМНИЦТВА

Навчальний посібник

Підписано до друку 06.11.2012. р. Формат 60x84/16.
Ум. друк. арк. 8,54. Тираж 100.пр. Зам. № 125.

Віддруковано у друкарні видавництва «Лілея-НВ»
Свідоцтво про внесення до Держ.реєстру
Від 12.12.2006 серія ДК № 2718.